Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

GRUNDTVIGS HØJSKOLE

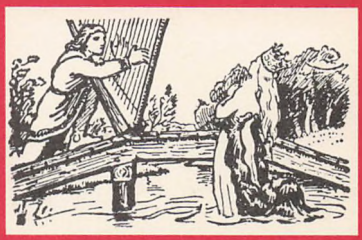

FREDERIKSBORG

1978

Grundtvigs Højskole Frederiksborg

Grundtvigs Højskole Frederiksborg

Hillerød 1978

Redigeret af
SV. ERIK BJERRE

Udgivet af
FORENINGEN FREDERIKSBORGELEVER

Trykt i
Buch's Bogtrykkeri, Randers
Eftertryk uden kildeangivelse er ikke tilladt

Indhold

Oprørets nøgleord
Svend Erik Bjerre 7
Du skal ikke gøre dig noget billede
S. Haugstrup Jensen 17
Hvordan man forholder sig til holdninger
Fritz Norlan 23
Klaus Rifbjerg – temaer i hans digtning
Svend Tornbjerg 30
Ånden fra 68
Ole Vind 34
Musikkens fordring
Erling Christiansen 45
Den første julekrybbe
Emil Petersen 48
Skoleåret 1977–78
Sv. Erik Bjerre 52
Sommerkurser 69
Skolekredsen 74
Foreningen Frederiksborgelever 81
Meddelelser 83
Højskolen 87
Frederiksborg-erindringer 91
Elevliste 97
Netop nu 103
Billedfortegnelse 104

– Hvad mener du om verdens-situationen?
– Ingenting, jeg har fået noget i øjet.

Oprørets nøgleord

»De yderliggående bevægelser har patentløsninger på samfundets problemer... Angsten for venstreradikale og højreradikale løsninger bliver en hindring for samfundets fornyelse.
De gamle partier »bøjer sig mod midten«, der således bliver stedet, hvor kræfterne neutraliserer hinanden, og alting bliver ved det gamle...
Mellem radikale oprørsbevægelser er midterpartierne kørt fast i et forsvar for det bestående, som ikke kan bestå og forsvares uden fornyelse!
Hvad der er brug for, er et tredie oprør, fra midten, et opbrud fra stivnede positioner.«

At sige sit ord

»Jeg ved, hvad det betyder ikke at forstå, hvad man læser, fordi man er sulten.« Sådan skriver Paulo Freire, født i 1921 i det fattige nordøstlige Brasilien. Freire, der nu er rådgiver i uddannelsesspørgsmål for Kirkernes Verdensråd i Geneve, skriver i sin bog »De undertryktes pædagogik«, at »ingen underviser nogen, og ingen uddannes alene. Menneskene underviser hinanden ved verdens medvirken.« Al for megen undervisning er opmagasinering, hvor lærerne er lagerforvaltere og eleverne magasiner – i stedet for at kommunikere udsteder lærerne communiquéer!

Freire foreslår i modsætning hertil en frigørende pædagogik. Det lyder helt bibelsk, når han skriver: »At sige sit ord er at forandre verden.« Hvordan finder vi så de rette ord?

Når en voksenundervisningskampagne skal starte, snakker Freire med analfabeterne i det område, hvor han skal arbejde. Ved at lytte finder han »nøgleordene« for disse mennesker, nøgleord, der afslører modsætningsforhold, afslører deres problemer, og man diskuterer sig frem til en fælles forståelse af og løsning på problemerne, samtidig med at »de undertrykte« lærer at læse og skrive.

Mennesker må finde deres eget sprog igen. Freire taler om folk i Den tredie Verden, som er blevet berøvet deres egen stemme; deres kultur er blevet tavs.

Det er ikke hensigten her at diskutere Freires ideer, der på ingen måde er fuldgyldige sandheder, men blot at drage denne parallel: Hvad ville der ske hos os – i Danmark – hvis vi satte os ned for at analysere vore problemer, for at finde *vore nøgleord?* Vi lider ikke under manglende påvirkninger, men er snarere ved at blive kvalt i en stadig voksende strøm af viden, nyheder og meninger.

Pludselig kan der imidlertid ske noget, der tiltrækker sig langt større opmærksomhed, end man skulle have formodet, fordi det rammer noget centralt i tiden. En sådan begivenhed fandt sted 7. februar 1978, da »Oprør fra midten« udkom. I august var den trykt i 117.000 eksemplarer, i alle tilfælde et usædvanligt antal, men specielt, når det er en samfundsdebatterende bog.

Det store oplag er ikke nødvendigvis udtryk for tilslutning til bogens konklusioner. Debatten omkring bogen har også vist, at dette ikke er tilfældet; men det er lige så klart, at bogen har fremdraget nogle af vor tids *»nøgleord«*.

Oprør fra midten

Bogen er et fælles produkt af tre forfattere: Fysikeren Niels I. Meyer, politikeren K. Helveg Petersen og filosoffen Villy Sørensen. De har søgt at finde vor tids nøgleord og derefter pege på de ord, der skal forandre verden.

Citatet, der indleder denne artikel, angiver bogens grundsyn. Titlen siger, at der er behov for oprør. De fleste er enige om, at vi trænger til afgørende ændringer. En alt for nedbrydende kritik af det bestående samfund er farlig (og for en stor del urimelig) – den skåner måske ikke engang det, der fortjener at bestå. Men det er også farligt at forsvare alt det bestående, fordi noget fortjener at bestå – og overlade den mere radikale kritik til dem, der ikke vil bevare noget. Vi kan udtrykke det samme med andre ord:

De, der ønsker at bevare det nuværende samfund, skal være de første til at kritisere dets fejl og mangler. Samfundskritisk indstilling bliver på denne måde samfundsbevarende – og ikke knald-effekter for yderfløjene.

Modsigelser

Aldrig har så mange mennesker i vort land været så velstillede, og aldrig har så få mennesker lidt materiel nød. Og dog er vi ved at drukne i problemer: arbejdsløshed, gæld til udlandet, svækket tillid til politikerne.

Vi synes at have glemt, at naturen er selve grundlaget for vor eksistens og ikke kun et objekt for menneskelig foretagsomhed.

Det afgørende er ikke, hvad tingene tjener til, men hvad der kan tjenes på dem.

Mange tror, at øget produktion og forbrug (i de rige lande!) er den eneste vej ud af arbejdsløsheden. De synes at overse – eller undlader at sætte i forbindelse med hinanden – at ukontrolleret økonomisk vækst kan skabe større problemer, end den løser.

Lønudgifterne er store for mange firmaer; men det er betænkeligt, når dette forstærker tendensen til at bortrationalisere arbejdskraft – i en tid med stor arbejdsløshed.

Hvad der er rationelt og økonomisk for et foretagende, kan være urationelt og uøkonomisk for samfundet. Giftkatastroferne i Seveso i Italien og på BT-kemi i Skåne kan tjene som eksempel – firmaerne har sparet penge ved ikke at overholde sikkerhedsforskrifterne – den tabende part bliver mennesker og samfundets kasse.

Forfatterne gør meget ud af at skildre den alt for store indflydelse, organisationerne har, ikke mindst i forhold til folketinget.

En principiel debat om langtidsplanlægning, om samfundets målsætning, bliver der ikke tid og kræfter til. Politikerne har så travlt med det daglige, med at følge udviklingen, at de ikke får tid til at ændre den.

Udviklingen har på én gang skærpet modsætningerne i verden, og den har øget nationernes gensidige afhængighed.

Verdens militærudgifter er femten gange så store som den samlede u-landsbistand.

Tænkepause

Enhver kan selv fortsætte listen med modsigelser i vort land og i verden. Men lad os dog ikke glemme, at vort nuværende samfund har løst mange problemer, som man tidligere betragtede som uløselige. På en række områder lever vi bedre end fortidens godsejere!

Imidlertid er det beskæmmende, at et rigt samfund ikke kan løse sine egne problemer. Hvis en lille nation med en ensartet befolkning ikke kan styre sig selv, er der ikke meget håb om, at vi nogen sinde kan opnå en verden af samarbejdende, selvstyrende samfund.

Hvad mener du om de modsigelser, der lige er blevet formuleret? I denne lille tænkepause har vi hver for sig kunnet overveje, hvordan vi vil forbedre det nuværende samfund.

Her følger den målsætning, der er fremsat i »Oprør fra midten«:

Det humane ligevægtssamfund

Målet er det humane ligevægtssamfund: demokratisk medansvar, økologisk balance, økonomisk lighed m.v. Bogen har mange præcise formuleringer, f.eks. at overgangen til det nye samfund af menneskelige og tekniske årsager ikke gennemføres for hurtigt og for drastisk, men at den af menneskelige og økologiske grunde heller ikke gennemføres for langsomt.

Et stykke ind i det 21. århundrede, f. eks. år 2010, skulle samfundet være baseret på følgende:

1. *Borgerløn* til alle.
   Enhver skal have ret til at indrette sin tilværelse, som det passer én. Den fulde personlige frihed sikres ved, at alle fra 15 års alderen får borgerløn, som dækker de minimale leveomkostninger (laveste sats for folkepensionister).
2. *Fællesvirksomheder* er hovedstammen i erhvervslivet. De ejes af staten, men det daglige ansvar er overladt til samtlige medarbejdere. *Ligeløn* til alle ansatte.
3. Et mindre antal virksomheder kan være friere stillet end fællesvirksomhederne, f.eks. *familielandbrug* og *småhandlende*. Her vil man selv kunne planlægge sit arbejde, men ofte til en lavere indtjening end i fællesvirksomhederne.
4. Alle garanteres *arbejde*, men ikke det samme arbejde livet igennem. Tværtimod lægges der vægt på, at den enkelte prøver flere forskellige slags arbejder.
5. Den nuværende *kombination af interessant arbejde og høj løn vil ophøre*. Det hårde eller smudsige arbejde, som ingen er interesseret i, udføres ved hjælp af en solidarisk værnepligtsordning (15–25 årige m/k), eller i særlige tilfælde ved at tilbyde en højere løn.

Mennesket higer efter den højeste fuldkommenhed, men standses i sin stræben af fattigdom, sygdom, vellyst og død.
Træsnit, Augsburg 1532.

6. De fleste *boliger ejes af samfundet.* Man må gerne spare sammen til eget hus, men opnår ingen økonomiske fordele herved.
7. *Begrænsede arvemuligheder* og lav forrentning af evt. formue.
8. *Sol-, vind- og bølgeenergi* er de vigtigste energikilder.
9. Danmark er igen ved at blive et *landbrugsland*, hvor folk lever i større harmoni og ligevægt end i det nuværende samfund.
10. Markedsmekanismen virker retfærdig i det nye samfund, fordi det er præget af økonomisk lighed. *Ingen reklame*, men forbrugervejledning.
11. *Det politiske liv er blevet fornyet ved aktivt nærdemokrati.* Lokalsamfundet er den grundlæggende økonomiske enhed med ca. 1000 medlemmer. Øverste myndighed er lokaltinget, hvortil man har stemmeret fra 15 år. – Næste enhed er kommuner med ca. 50.000 indbyggere. Kommunaltinget består af en repræsentant for hvert af de lokalsamfund, der udgør kommunen. – I folketinget er der en repræsentant for hver kommune (100) samt 99 medlemmer valgt ved direkte valg. – På alle tre niveauer er der ofte folkeafstamning. Som rådgivende for folketinget etableres et fagting med repræsentanter for de faglige organisationer, uddannelsescentre m.v. – Hertil kommer borgerråd etc.
12. *Decentraliseret retspleje*, hvor lokalsamfundene har deres eget politi. Herved undgår man det anonyme massesamfund, hvor folk ikke kommer hinanden ved, hvor normer og moral kun har ringe magt over sindene.

Indvendinger mod utopien

»Oprør fra midten« bygger på almene, socialistiske ideer, selv om de tre forfattere meget bevidst undgår at bruge ordet socialistisk om deres egen model. Men i det humane ligevægtssamfund sikres i høj grad de liberale frihedsgoder, ikke mindst personlig frihed. Derfor bliver det et ligevægtssamfund!

Anker Jørgensen sagde i en samtale, at der var lidt for megen romantik i bogen, men at han fandt hovedindholdet socialdemokratisk. »Hvis gode demokratiske og – jeg tillader mig også at sige: socialistiske tanker kan blive accepteret ved, at man kalder det Oprør fra midten, så siger jeg: Hurra!«

Personlig er jeg skeptisk over for begrebet borgerløn, selv om den samlede tilskudslovgivning kan pege i den retning. Og fællesvirksomheder med ligeløn udnytter ikke den kolossale kraft, der ligger i det private initiativ.

Fremstillingen af retsplejen er et af de svagere afsnit. Nogle kritikere har ligefrem ment, at det beskrevne system på lokalplan kunne udarte sig til en folkedomstol. Men endnu mere kompliceret er de politiske aktiviteter, der beskrives. Det er overvældende at læse om, hvor aktive vi alle skal være (det er selvfølgelig, hvad vi alle går ind for!); men hvor overvældende må det så ikke blive i praksis? Systemet er for krævende og for kompliceret.

Disse eksempler for at antyde nogle af indvendingerne mod den utopi, der er fremlagt. Nogle kritikere har dog skudt langt over målet: bogen beskriver »et Christiania sat på intellektuelle ruller« – visionen kan ende i »et statskapitalistisk system à la Sovjet«.

Opbrud og nytænkning

Ovenstående indvendinger er ikke udtryk for en negativ vurdering af bogen. Baggrundsskildringen er særdeles dækkende, en af de bedste, vi længe har fået af vor tids nøgleproblemer, selv om den måske er lovlig meget præget af angst for fremtiden.

Problemet er det konkrete fremtidssamfund. Meyer-Petersen-Sørensen søger at beskrive et samfund, der »ikke er så utopisk, at virkeliggørelsen af det er helt udelukket.«

De er klar over, at deres programskrift virker provokerende, men hævder, at for blot få år siden ville det have virket langt mere provokerende.

Dengang troede de fleste, at det var muligt at forbedre forholdene uden at ændre samfundet væsentligt. Nu må man sige, at forholdene er så faretruende, at det kan være svært at tro på ændringer til det bedre. – Dette sidste udsagn kan tjene som eksempel på den overdrevne pessimisme, de tre forfattere nu og da lægger for dagen.

Skepsis over for en række af de foreslåede løsninger forhindrer ikke, at man tilslutter sig *behovet for ændringer*. Vi *har* brug for et samfund, der både er mere humant og mere i ligevægt end det nuværende.

I løbet af ikke så mange år vil f.eks. u-landenes krav om en mere retfærdig verdensorden begynde at slå igennem. Det vil betyde en la-

vere stigning i vor levefod, eller for at være bare almindeligt realistisk: måske en (mindre) nedgang i vor standard. – Kan vi ikke klare denne omstilling som ansvarlige mennesker og borgere, så kommer der direktiver fra »højere myndigheder«, eller omstændighederne vil gennemtvinge det. Med andre ord: lever vi ikke frivilligt op til nutidens – og især fremtidens – krav, vil vi komme meget mere under administration end beskrevet i »Oprør fra midten«.

Midtens radikalitet

De fleste i dette land er trætte af at høre om oprør på venstre- og på højrefløjen. Det er derfor et genialt greb at indføre »Oprør fra midten«. Titlen har uden tvivl været med til at sætte salget i vejret! Det har indholdet selvfølgelig også, selv om folk, der normalt ikke læser samfundskritiske bøger, kan finde bogen lidt tung. »Oprør fra midten« fremhæver, at demokrati ikke opretholdes ved, at yderfløjene holder hinanden i skak, men undergraves af det, hvis dets forsvarere kun er i defensiven. Et citat af Hermann Broch i bogens slutning understøtter dette synspunkt: »Ansigt til ansigt med de to anarkistiske ekstremer glemmer demokratiet – og det er dets svaghed – kun alt for tit, at det også har en radikalitet at forsvare: midtens radikalitet.«

De tre forfattere konkluderer: »Demokrati kræver et radikalt brud med de herskende udviklingstendenser; men de demokratiske mål er ikke så utopiske, at de stiller umenneskelige krav til de nulevende: de stiller tværtimod krav om menneskelighed og samfølelse, også med efterkommerne, hvis livsbetingelser beror på vore handlinger og forsømmelser. Når man betænker, hvad alternativet er, er det umuligt at acceptere, at det demokratiske ligevægtssamfund kun skulle være en utopi.«

I »Livet i gøgereden«, en af årets lødige samfundsbedømmelser, skriver Per Stig Møller, at vi er blevet pragmatikere af mangel på perspektiv, vi går ud fra det givne og praktiske, fordi vi er idéforladte.

Et citat fra bogen: »Når vores krise er en menings- og værdikrise, der gemmer sig bag den økonomiske, betyder det, at polariseringen og oprøret i samfundet også må tydes som et oprør mod det samfund, der har afskrevet meningen og amputeret de fundamentale og eksistentielle værdidomme.«

Vi bør ikke afvise »Oprør fra midten« på grund af vort eget manglende perspektiv, men arbejde videre med nøgleordene.

Et par stykker til skal have ordet. Først nogle højskoleelever, dernæst digteren Hostrup.

Hvilket samfund skal vi virke for?

Efter nytår 78 (inden »Oprør . . .« var udkommet) skulle jeg være med til at indlede en diskussion med ovenstående emne. Arrangementet var af en sådan karakter, at det var nødvendigt at komme med et virkelig velforberedt indlæg. I den anledning spurgte jeg mange til råds, herunder også et studiehold på højskolen med 15 deltagere, der skrev deres forslag ned. Her er nogle af punkterne, delt i tre hovedgrupper:

1. *En ny verdensorden,*
   a. en verden uden sult, fattigdom og sygdom,
   b. afskaffe den negative nationalisme, vi må danne et venskab mellem folkene, så krig umuliggøres,
   c. søge økologisk balance, undgå ressourcemisbrug, ingen forurening.
2. *Et mere menneskeværdige samfund,*
   a. ingen udbytning af andre mennesker og af andre lande,
   b. en verden uden tabere og uden sejrherrer, gælder både i forholdet mellem rige og fattige lande og mellem magthavere og »undersåtter«,
   c. så mange beslutninger som muligt skal træffes af folk selv, men folketinget bør sikre en minimumstandard på det sociale og kulturelle område,
   d. alle må kunne få den uddannelse, de ønsker,
   e. ingen arbejdsløshed.
3. *Et holdbart værdigrundlag,*
   a. plads for alles ideer og meninger,
   b. undgå unødvendig materialisme; jordens indbyggere skal kunne få deres fundamentale materielle behov tilfredsstillet, så de i højere grad kan værdsætte ikke-materielle goder,
   c. at få nogle værdier, der kan holde én oven vande i vore dage, (en 50-årig skrev: at bygge på kristne grundværdier).

Ud over hovedpunkter vil jeg gerne nævne tre af de mindre forslag: (a) alle skal lære afspænding, det vil hindre megen ondskab i verden! (b) vi må have forbedrede vilkår for cyklister, og (c) mere høflighed mellem bilister.

Disse besvarelser gengiver ikke den modløshed og håbløshed, man ellers så ofte møder – også på højskolen, men er gode elevers kontante forslag til det samfund, vi skal virke for.

Tak til den gruppe højskoleelever, der på forårsskolen 1978 formulerede disse nøgleord.

Oprør vi priser

I 1884 skrev Hostrup en sang for venstrepolitikeren, redaktør Christen Berg, da han flyttede fra Hillerød til København. »Venner, hvor er vort fædreland dog kønt« synger om den andemad, der skal bort. Fænomenet kan i øvrigt stadig iagttages på slotssøen! Sangen slutter med de kendte linier:

Oprør vi priser ej – nej stop!
men skål for dem, som rører op!

Stop en gang! Overskriften svarer jo ikke til citatet. Nej, det er just sagen. Hør engang, hvad Hostrup ville have sagt, hvis han havde kunnet ytre sig i dag:

– Jeg er blevet helt stakåndet over alle de oprørsbøger, der i år er udkommet i fædrelandet. Straks blev jeg lidt betænkelig: fri os fra de vilde, for vi har jo altid klaret os på det jævne uden revolutioner.

Da jeg så kiggede i bøgerne, blev jeg beroliget. Det var ikke oprør som revolution, men kun som opbrud fra stivnede fornter. Og det var jo netop, hvad jeg, ja, og Berg – for slet ikke at tale om Grundtvig – gik ind for – opbrud fra stivnede fronter.

Venner, hvor har I dog mange problemer. Jeg skrev i sin tid om andemaden, der dækkede som et kistelåg: »Bare lidt strømning ind der i, så er dets vælde helt forbi«. I kan ikke klare jer med en lille strømning – overfladen er jo kittet sammen af forureningen. Der skal i dag nogle ordentlige bølgeslag til for at få andemaden bort.

Skulle jeg have skrevet en lignende sang i dag, ville den i meget høj grad være blevet strammet i indholdet. Jeg ville f.eks. have skrevet: Oprør vi priser... I, mine venner, vil dog ikke misforstå, hvad jeg mener hermed.

Svend Erik Bjerre.

Du skal ikke gøre dig noget billede

Udtrykket kommer fra et forbud i Gamle Testamente mod at fremstille billeder af Gud. Israelitterne måtte ikke – som de folkeslag, de kom i berøring med – udøve deres religion ved at dyrke menneske- eller dyrefigurer. Derfor knuste Moses guldkalven, som folket morede sig med og dansede om, mens han var oppe på lov-bjerget. Og han truede med, at de ville blive fordrevet fra det forjættede land, hvis de tilbad billeder og glemte, hvad Gud havde gjort for dem, da han befriede dem fra slaveriet og førte dem ud af Ægypten.

Jøder og muslimer overholder stadig Mose-lovens billedforbud. Synagoger og moskeer er billedløse. Inden for kirken gør de reformerte det. Blandt andet i Schweiz kan man se deres nøgne kirkesale. Hos andre kirkesamfund er der symboler og billeder i mængde. Nogle steder kunne der godt behøves oprydning, så kirken ikke ligner et museum.

Et billede kan også let fortegne et indhold. Det er ikke ualmindeligt, at billeder forvansker det, de vil fremstille. Billeder af f. eks. Jesus – skulpturer og malerier – er ofte som overhældt med sukkersaft. Eller det modsatte: Jesus som krigerkonge. Eller som partisan. Er det ikke Martin A. Hansen, der fortæller, hvordan han som purung som mange andre fik serveret et billede af Guds søn som et forfinet, klamt og karbolduftende sygehusvæsen, der ikke havde noget til fælles med ham, vi læser om i Ny Testamente?

Du skal ikke gøre dig noget billede. Det kan altså siges på religionernes område. Men også ellers! Det kan nutiden, der jo frådser i billeder, ikke være helt uvidende om.

Det var i sommer, jeg blev optaget af emnet, fordi jeg kom til at læse den schweiziske forfatter *Max Frisch*, for hvem billed-forbudet står helt i forgrunden. Men navnlig, fordi jeg mødte én, jeg holder af, der var blevet skuffet, ja, ydmyget af et billede, som andre forestillede sig, at hun skulle leve op til.

Max Frisch beskæftiger sig ikke med den religiøse side af sagen. Han fører budet ind i vores hverdag. – Du skal ikke gøre dig et billede af en mand eller af en kvinde, siger han. Og føjer til: – Du skal tage dig i agt, hvis nogen vil lave et billede af dig.

I romanen »Jeg er ikke Stiller« lader Max Frisch sin hovedperson sige: »Jeg er tilbøjelig til at bukke under for alle mulige gode påvirkninger og til at spille en rolle, der vil passe dem udmærket, men intet har med mig at gøre... I min vanvittige situation (med urette mistænkt er Stiller kommet i fængsel) drejer det sig ikke om at lade sig besnakke, men være på vagt over for alle deres venlige forsøg på at anbringe mig i en fremmed hud, at være ubestikkelig indtil grovhed, jeg siger: da det nu ene og alene drejer sig om ikke at være nogen anden end det menneske, som jeg i sandhed desværre er, så vil jeg ikke holde op med at råbe på whisky, så snart en eller anden nærmer sig min celle.«

Sådan afviser Stiller det idealbillede, som han mærker, man vil lave af ham. Og det er godt. For enhver har jo sig selv og sit eget navn at tage vare på. Hver har sine gråd- og smilerynker, sin personlighed, sin familie, sin slægt, sit folk, sin egen historie.

Mennesker kan lide skibbrud, men kun ét har betydning, at man er sig selv – eller stræber derefter. Ingen af os kan med rimelighed forlange af andre, at de er anderledes, f. eks. bedre end os. Færre end få kan i så henseende forlange noget som helst.

Det er i det hele taget vanskeligt at røre ved andres personlighed uden hverken at blive nærgående eller svæve ud i intetsigende bemærkninger. Det lader sig ikke gøre, at det ene menneske kan fungere som styreorgan for det andet. Det er umuligt, at nogen virkelig kan overtage ansvaret for andres vælgen og vragen. Der behøves en høj grad af takt og en indgående forståelse, hvis man tør vove at optræde som egentlig vejleder for andre.

På en højskole duer det ikke at ville give eleverne en madpakke med til hele livet. Brødet kan være bagt efter en nok så fortrinlig marxistisk eller pietistisk eller anden opskrift, det ender dog med at blive muggent. På forskellig vis må der vises respekt for eleverne. Vi skal ikke tage stilling for dem, men undervise sådan, at det frigør dem til eftertænksomhed og erkendelse. Det er ikke nok, at en lærer vil sige noget til sine elever, men også hvordan han siger det. En undervisning kan lykkes, hvis eleverne oplever den som replikker sagt til dem; så vil aktivitet og den vekselvirkning, som Grundtvig efterlyste, kunne opstå. Men det kan nu og da vise sig nødvendigt at gøre unge opmærksom på, at de mørke og lyse billeder, de fremstillinger og meninger, der kommer frem i højskolens undervisning, i det højeste bør modtages af dem som elementer til personlig bearbejdelse, brugbare eventuelt i deres tid og liv. Det er med andre ord helt utilfredsstillende bare at få nogle

viser trallet efter. Det er en tragedie, hvis nogle bliver sat i stå, så de aldrig kommer i gang selv ...

Du må ikke gøre dig noget billede ...

Ingen steder er billed-forbudet mere aktuelt end i par-forhold. I en bryllupstale siger præsten Andreas Davidsen bl.a.: »Du må ikke gøre dig noget billede. Hvad vil det sige? Blandt andet dette, tror jeg, at vi ikke i vores omgang med hinanden skal prøve på at lave hinanden om efter et eller andet billede eller et eller andet ideal, som vi måske godt kunne tænke os at indrette hinanden efter. Det er rent ud sagt noget af det dummeste, vi kan prøve på at gøre: at klippe hinanden til efter sådan en skabelon, som vi i al hemmelighed går og har for os selv. Det duer ikke. Det duer heller ikke i ægteskabet. Vi må acceptere hinanden, sådan som vi er, også i ægteskabet. Det vil ikke bare sige, at vi må lære at gå i spand sammen – med de fejl og særheder, som vi nu engang har, eller som vi lidt efter lidt opdager hos hinanden. Først og fremmest vil det sige, at vi må lære at forstå og skønne på den gave, vi har fået i og med hinanden, og at kærnen i det hele ikke har med egenskaber og evner at gøre, men snarere har at gøre med at godtage den anden og selv at blive godtaget som den, man er. At »finde sig selv i et andet menneskes hjerte,« som én engang har formuleret det.«

At finde sig selv i et andet menneskes hjerte. Ja, det er alt!

Glem ikke, hvad du forelskede dig i, da du mødte ham, da du traf hende. Var det i et billede? Et ideal? Nej, det var i et levende menneske, en person!

Jeg synes, bryllupstalen er fortræffelig. Det er virkelig en form for den ledeste egoisme, hvis man vil føre andre i snor eller påtrykke dem sine anskuelser. Men – desværre – frisind er, tror jeg, trods megen snak derom, endnu et særsyn mellem mennesker. Og det er nedslående, fordi frisindet vel er den fineste prøvesten for næstekærlighedens ægthed. Den bedste grundvold, hvorpå menneskers deltagelse for hinanden kan bygge, er og bliver parternes ligestilling og selvstændighed.

Nylig er kommet en lille bog med den beskedne titel »Digte. Om kærlighed«. En række hidtil ukendte kvinder har skrevet den. Hos de fleste møder vi en stor mistro til parforholdet. Samtidig med at hun kan længes efter én, der er hendes kærlighed værd, tvivler hun på, at et sådant vidunder eksisterer. Eller også frygter hun for at blive bundet og udnyttet af en af de gammeldags kræve-ind-mænd. Her er et af digtene. Det hedder »Han sagde«. Ulla Chemnitz skriver:

Han sagde »du er smuk i sort«,
så nu går jeg i sort.
Han sagde »du er min«,
så nu er jeg en del af ham.
Han sagde »ta' med mig«.
så nu bor jeg i rækkehus.
Han sagde »lad os få et barn«,
så nu har jeg ingen job.
Han sagde »jeg elsker en anden«,
så nu er jeg en boble, en duft af ham,
et minde om ham, men hvem er jeg?

Det er barsk og brutalt, men som megen anden moderne litteratur, der beskæftiger sig med forholdet mellem kønnene, af en næsten dokumentarisk realisme.

Som et »svar« til Ulla er det befriende, hvad Anna, den russiske digter Dostojevskijs hustru, siger om sagen i den bog, som hun skrev om sin mand: »Det er en stor lykke at møde og at kunne slutte sig til et menneske af en helt anden beskaffenhed, end man selv er, et menneske som i alt forbliver sig selv tro, uden i nogen måde at efterligne os, som ikke former sin sjæl efter vores – hvad der ville gøre den usand –, men som heller ikke sætter sig på nakken af vore fejltagelser og brist, et menneske, i hvem vi trods al vor dårskab og egenhed bestandig har et fast fodfæste og en trofast støtte.« – Og hun fortsætter: »I sandhed, vi var to vidt forskellige mennesker med vidt forskellige opfattelser og følelser. Men både han og jeg forblev sig selv tro, uden at den ene efterlignede den anden og mistede sin egenart, uden at den enes sjæl forsøgte at ændre eller fortrænge noget i den andens. Jeg bevarede min individualitet – og han sin. Og således følte vi os begge, min mand og jeg, fuldstændig frie.«

Til sidst får *Max Frisch*, min igangsætter, ordet. Jeg har forsøgt at oversætte et stykke fra hans »Tagebuch«, som ikke findes på dansk. Det er lidt svært at læse, men prøv nu!

»Du skal ikke gøre dig noget billede –

Det er værd at bemærke, at vi slet ikke er i stand til at sige, hvordan det menneske er, som vi elsker. Vi elsker det bare. Netop sådan er jo kærligheden, det vidunderlige i kærligheden, at den gør os virkelig levende, parat til at følge et andet menneske i alle dets muligheder for udfoldelse. Vi véd, at hvert menneske, når det elskes, føler sig som forvandlet, som udfoldet, og at alting – selv det nærmeste, det gammel-

kendte – åbner sig og folder sig ud for den, der elsker. Meget ser man, som var det første gang. Kærligheden befrier for ethvert forudfattet billede. Det er det inciterende, det eventyrlige, det egentlig spændende, at vi ikke bliver færdige med de mennesker, som vi elsker – fordi vi elsker dem – så længe vi elsker dem. Man kan bare lægge mærke til digterne, når de elsker – de famler som berusede efter sammenligninger, de griber til alle ting i universet, til blomster og dyr, til skyer og stjerner og havets bølger. Hvorfor? Jo, for som universet er også det menneske, man elsker, ubegribeligt, fuldt af alle hemmeligheder, rigt på alle muligheder, som Guds uudtømmelige storhed uden grænser –

Kun kærligheden har kraft til at se det på den måde.

Hvorfor rejser vi ud?

Også af den grund, at så kan vi møde mennesker, der ikke tror at kende os én gang for alle – og for endnu engang at erfare vort livs muligheder –

De er såmænd allerede kun få.

Når vi mener, at nu kender vi den anden, betyder det altid, at kærligheden er forbi; men årsag og virkning forholder det sig måske anderledes med, end vi er fristet til at tro – ikke fordi vi kender den anden, slipper kærligheden op, men omvendt: fordi vores kærlighed dør, fordi den har mistet sin kraft, derfor er vi færdige med det menneske. Sådan må det være. Vi kan ikke mere! Vi opsiger vores villighed til at være rede til yderligere forvandlinger. Vi nægter den anden det, som er en livsbetingelse for alt levende, og som vedbliver at være ubegribeligt, og samtidig er vi forundrede og skuffede over, at vort forhold ikke mere er levende.

»Du er ikke,« siger den skuffede – hun eller han – »hvad jeg regnede med.«

Og hvad har man selv regnet med?

Regnet med den hemmelighed, som mennesket jo nu engang er, en dragende gåde, som man er blevet træt af at bære. Man gør sig et billede. Dette er det ukærlige – det er forræderiet.

– – –

En hvilken som helst fiks og færdig mening, fremsat af vore venner, vore forældre, vore lærere, kan hvile tungt på mangen én som et gammelt orakel. Et halvt liv lever man med det tavse spørgsmål: Går det i opfyldelse, eller går det ikke i opfyldelse? Spørgsmålet har i det mindste brændt sig fast, og man slipper ikke fri af et orakel, før man har ført det ud i livet. Det behøver ikke ligefrem at gå i opfyldelse; også

når man protesterer imod det, viser det sin indflydelse på den måde, at sådan vil man ikke være, som den anden takserer os.

En lærerinde sagde engang til min mor, at hun ville aldrig i livet få lært at strikke. Den udtalelse gengav min mor tit for os; hun glemte den aldrig, hun forvanskede den aldrig; men hun blev en lidenskabelig og usædvanlig strikkerske, og alle de sokker og huer, vanter og pullovere, som jeg nogen sinde har fået, kan jeg først og sidst takke dette kedelige lærerinde-orakel for! . . .

Til en vis grad er vi virkelig sådan, som andre – venner og fjender – ser os. Og omvendt! Også vi er fædre til de andre; vi er på hemmelig og uundgåelig vis ansvarlige for det ansigt, de viser os – ansvarlige, ikke for deres muligheder og anlæg, men for den måde, de kommer til udfoldelse på. Det er os, der står i vejen for den ven, hvis stivsind besværer os; netop det, at vi mener, han er forstokket og stivsindet, bliver et led i den lænke, der binder ham og langsomt kvæler ham.

Vi ønsker for ham, at han forandrer sig, å, ja, det ønsker vi for hele nationer. Men derfor er vi dog ikke selv til sinds at droppe vores opfattelse af dem! Vi er selv de sidste til at forandre os. Vi anser os selv som et spejl og aner kun sjældent, i hvor høj grad den anden på sin side netop afspejler vores stivnede menneskeopfattelse. Det billede af et menneske, vi ser i den anden, det er vores frembringelse – han eller hun er vort offer«.

S. Haugstrup Jensen.

Hvordan man forholder sig til holdninger

Det eneste vi ikke kan løbe fra er, at vi forholder os. Men at forholde sig er jo at have en holdning. Nu kunne man mene, at det er ganske ligegyldigt, hvordan et menneske forholder sig til dette eller hint. Men siger man det, beviser man blot, at man ikke har forstået, hvad sagen drejer sig om.

At forholde sig og holdninger er simpelt hen, hvad det hele drejer sig om. Og hvad er så »det hele«? Ja, det er netop *måden*, vi lever vores liv på.

Kierkegaard arbejdede og interesserede sig meget for mennesket, naturligvis. Og mennesket fremstår i, viser sig gennem sine holdninger. Skal vi kigge lidt på Kierkegaards »holdnings-lære«?

Den sikreste vej til forståelse af hans omfattende forfatterskab er utvivlsomt gennem hans berømte tre stadier. Populært sagt kunne vi sige, at et stadium hos Kierkegaard er en slags *livsholdning*. Eller en lære om, hvordan man forholder sig til tilværelsen.

Som oftest forstås vel et stadium som et led, et trin i en udviklingsrække. Altså, at man går fra noget lavere til noget højere, for eksempel. Eller fra noget mindre værd til noget mere. Kierkegaards stadielære må under ingen omstændigheder forstås sådan.

Den kan forstås som et led i en livsanskuelses-udvikling. Men også her bør man være forsigtig. Hvad er en livsanskuelse? Er det en grundig erkendt forståelse af livet og verden? Eller er det en indstilling til tilværelsen, baseret på et miskmask af følelser og halvfordøjede indtryk? Enhver, der måtte have noget så fint som en ægte livsanskuelse, vil vel ærligt kunne bringes til at indse, at den er både–og.

Men som sagt, vi kan ikke løbe fra, at vi har holdninger. At vi forholder os på forskellige måder over for fænomener, vi møder i tilværelsen. Kierkegaards stadie-lære handler om nogle af disse forskellige holdninger. (Der er vistnok syv, men det vil føre for langt.) Disse tre stadier er de noksom bekendte: Det Æstetiske Stadium, Det Etiske Stadium og Det Religiøse Stadium. Lad os se lidt nærmere på, hvordan et menneske, der har en af disse holdninger, er skruet sammen.

1. Det Æstetiske Stadium

Æstetik betyder som bekendt »læren om det skønne.« Det var en gammel-græsk måde at tænke på, at skønheden som sådan havde en væsentlig værdi her i tilværelsen. Når det gælder kunst, for eksempel, drejede det sig ikke så meget om, *hvad* man udtrykte, men *hvordan*. Forfinelsen havde værdi på lige fod med åndfuldheden.

Den æstetiske (livs)holdning er *uforpligtende*. Dette ord er også det vigtigste i Kierkegaards terminologi (brug af ord), når dette stadium skildres: Det uforpligtende. Man ønsker ikke at blive stillet til regnskab. Ja, man ønsker ikke regnskaber overhovedet! Men vil leve totalt uden nogen form for pligt.

Den rendyrkede form for denne livsholdning kan udtrykkes med ordet *umiddelbarhed*. Her møder man for resten det ejendommelige, at fremmedordet forstås bedre end det danske. Umiddelbarhed er lig med spontanitet. For eksempel: Det som opnås direkte, uden mellemled. Impulsivitet, kunne vi også kalde det.

Vi kunne betegne et menneske, som lever et æstetisk liv – som altså er en rendyrket æstetiker i Kierkegaards forstand – for et *nydende* individ. Hele tiden drejer det sig om at pirre sanserne. Nye indtryk, nye oplevelser. Hele tiden en søgen efter det »interessante« og det spændende. Kun det, der fryder sanserne, har nogen værdi.

Bagsiden af medaljen er unægtelig den, at det, som man kender, det, som man engang har oplevet, ja, det bliver kedsommeligt. Derfor bliver hele livet en jagt efter det ophidsende, det nye. Og da det interessante jo ikke tilflyder os mennesker i en særlig rig strøm, ja, så bliver det endelige resultat af denne holdning netop kedsomhed.

Interesserede kan i øvrigt studere første del af »Enten–Eller«, den del, Kierkegaard kaldte »Diapsalmata«. Et af de kendteste citater herfra lyder: »Jeg gider slet ikke. Jeg gider ikke ride, det er for stærk en Bevægelse, jeg gider ikke gaae, det er for anstrængende, jeg gider ikke lægge mig ned, thi enten skulle jeg blive liggende, og det gider jeg ikke, eller jeg skulle reise mig op igjen, og det gider jeg heller ikke. Summa Summarium: jeg gider slet ikke«. Kort sagt, den yderste grænse af kedsomhed er nået.

Det nydende menneske står i et krævende forhold til verden. Nu skal man ikke forledes til at tro, at denne holdning kun findes hos særdeles rå og usympatiske personer. Slet ikke. Den udvikler sig fra den rå sanselighed, til den højeste forfinelse. Den ene er en børste, den

anden »fin«, men de *kræver* begge, at verden skal give dem, hvad de ønsker, de vil kun modtage. I deres grundholdning er de to ens.

Den æstetiske livsholdning – eller den umiddelbare – findes i rendyrket tilstand kun hos dyret. Vi skal dog huske, at vi alle begynder vore liv i denne tilstand. Som umiddelbare, som uforpligtende, som krævende. Jeg tænker på den tidligste barndom. Men langsomt indpodes der love og regler i os om, hvordan vi skal begå os. Ikke alene lærer vi at leve i den fysiske verden med alle de krav og vanskeligheder, det medfører. Men det lærer dyret også. Langt vigtigere er det, at vi indpodes et sæt regler om, hvordan vi skal optræde over for vore medmennesker. Vi lærer med andre ord etik hele livet igennem. Og således kan vi gå over til

2. *Det Etiske Stadium*

Etik betyder som bekendt moral-lære. Etik er faktisk læren om, hvordan vi omgås vore medmennesker, og hvordan vi behandler tingene omkring os, sagt meget forenklet.

Det siger sig selv, at der nu kommer et helt nyt perspektiv ind i vort forhold til andre mennesker. Æstetikeren drømte ikke om at tage nogen som helst form for hensyn i sit forhold til andre. Meningen med de andre var, at de skulle yde ham noget.

Men samtidig med, at vi kræver – og det er vores naturlige ret at gøre det – opdager vi, at andre også kræver af os. Det er et forhold, som de fleste accepterer som naturligt. Af ingenting kommer ingenting, som de gamle sagde.

Men sætter vi sagen på spidsen og tænker den grundigt igennem, kan vi ikke undgå at komme til følgende væsentlige spørgsmål: Har jeg overhovedet ret til at forlange noget som helst af andre? Kan andre forlange noget af mig?

Hvis vi fører disse spørgsmål igennem til yderste konsekvens (hvis de besvares med et nej!), kan vi let se, at livet ville blive temmeligt umuligt at leve for os. Jeg kunne ikke stole på nogen. Jeg kunne intet forvente mig. Jeg ville befinde mig i en evig vagt-position. Alle bekæmpede alle.

Mens den æstetiske holdning karakteriseres ved, at man ingen krav stiller til sig selv, bliver kode-ordene i den etiske netop krav, pligt, ansvar.

Ethvert samfund forventer af dets borgere, at de indordner sig under de regler, som fællesskabet kræver. der findes intet menneske, som er voksent og raskt, der ikke kan indse, at dette er en pligt. Denne *basal*-pligt, kunne vi kalde den, kan tydligst udtrykkes efter det gammeltestamentlige: du må ikke handle således, at du skader andre. At vi ikke altid følger denne pligt, er en anden sag. Men pligten er en uskreven grundlov, der er grundlæggende for en hvilken som helst kultur – eller et hvilket som helst samfund – overalt i verden. Hvis denne lov tilsidesættes, går kulturen, og altså også samfundet, til grunde.

Et samfund kan ikke baseres på »alles kamp imod alle«. Det er dømt til undergang. At der findes mange eksempler på, at vort samfund netop er ved at udvikle sig således, kan måske tydes som en forestående katastrofe?

Om en kultur, eller et samfund er godt eller dårligt, kan måske måles på, hvorvidt de enkelte medlemmer i dette samfund har en »høj« eller »lav« etisk holdning. Eller med andre ord: i hvor høj grad den enkelte lever efter denne »uskrevne grundlov«.

At en etisk holdning er nødvendig, for at mennesket overhovedet kan leve et menneskeligt liv, er indlysende. Alt ville ende i selviskhed og kaos uden en etisk holdning. Indlysende er det derimod ikke, i hvor høj grad det enkelte menneske skal indordne sig dette krav. Skal det være 100 procent? Skal man fuldstændig udslette sig selv som individ for at indordne sig under andre? Hvem skal man elske højest? De nærmeste eller dem i Kina? Som man ser, er der problemer nok at tage fat på.

For Kierkegaard, som var en kristen tænker, eller religiøs digter, var der ingen tvivl. Kærlighedsbudet i kristendommen afgjorde sagen: »Du skal elske din næste som dig selv«.

For det første var budet en *pligt*. Du skal. Der er ingenting at rafle om! Dette er et absolut krav til mennesket, og det kan man ikke gå udenom. For det andet fastslår budet, at *man elsker sig selv*. Det vil sige, at det er ganske normalt, på sin plads – eller helt i orden – at man elsker sig selv. Der er altså ikke tale om, at man skal udslette sig selv som individ. Man elsker sig selv. Basta!

Umiddelbart lyder det ikke så godt, dette med at man elsker sig selv. Vi har fået at vide gennem hele vor opvækst, i vor opdragelse, at det at elske sig selv er lig med egoisme. Men den, der ikke er i stand til at elske sig selv, er dænomisk, som Kierkegaard siger. (At elske sig selv er at indestå for sig selv, at sige ja til sig selv). I dag kalder vi det ikke for at være dæmonisk. I dag hedder det at være neurotisk. Det afgørende

i sagen er blot, *hvordan* man elsker sig selv! Kort sagt kan det udtrykkes således: Man skal tage lige så meget hensyn til andre, som man tager til sig selv. Og det er jo en anden snak.

Mens kode-ordet for Det Æstetiske Stadium var *nydende*, bliver det nu for Det Etiske Stadiums vedkommende *ydende*.

Sammenligner vi nu de to holdninger og spørger, om der virkelig findes noget menneske, der er rendyrket æstetiker eller etiker, må svaret blive nej. Vi er sikkert en blanding af begge. Men måske er en af dem lidt mere fremtrædende end den anden?

Et interessant spørgsmål er, om de fleste menneskers drøm ikke er at leve som æstetikere, som nydende og krævende uden nogen form for pligter? At gøre, hvad der passer én. At lade hensynet til sig selv være afgørende i enhver sag. Det ville vel være dejligt at leve, uden at nogen stillede krav til én. Spørgsmålet er blot, om nogen overhovedet er i stand til at leve således . . .

Mennesket er jo, samtidig med at det er så meget andet, et såkaldt tænkende væsen. Mere eller mindre, det må indrømmes. Men – mennesket kan ikke lade være med at undre sig. Det undgår ikke at reflektere. Men først og fremmest er det vel således, at der altid er en tvivl tilbage, hvad mennesket end foretager sig. Denne tvivl kommer etikken til gode. Og tvivl er det eneste, en æstetiker aldrig kan leve med. Der hvor tvivlen er til stede, der begynder mennesket. Hvorfor skulle man tvivle, hvis alt kun drejede om én selv? Tvivl er begyndelsen til pligt. Eller bedre: Tvivl er bevidsthed om pligt.

På den anden side: Kunne man tænke sig en ren etiker? Næppe. Det ville betyde, at man lod al nydelse være ude af betragtning. Man levede i en ren selvopgivelse. Jeg har ladet mig fortælle, at der findes mennesker, der prøver på at gøre det. Jeg har dog aldrig mødt nogen selv.

Selv om den etiske holdning rangerer højere end den æstetiske, er den naturligvis ikke problemløs. Et menneske, der hele tiden gør det, som det mener, det bør, kan alligevel aldrig være sikker på, om det handler rigtigt.

Sagen er, at vi mangler en *garant* for vore handlinger. Hvem siger, at det er rigtigt, at man skal elske sin mor og far? Der findes sikkert masser af tilfælde, hvor det ville være temmelig meningsløst. Ingen skal fortælle mig, at enhver mor og far fortjener denne elskov. Men alligevel skal man altså. Og hvem garanterer, hvem står bag dette krav? Naturligvis kunne man tænke sig, at Folketinget vedtog en lov, hvori det hed, at herefter har alle at elske deres mor og far. Dog ville nok lovgiverne have svært med at begrunde, *hvorfor* man skulle.

Og hvorfor skal man så være god? Hvem indestår for rigtigheden i, at det ikke er lige så godt at være ond? Kan det, som tilsyneladende ser ondt ud, ikke til syvende og sidst være godt? Hvem kan skelne? Det er kun en, der kan. Denne ene er ifølge bl.a. Kierkegaard: Gud.

3. Det Religiøse Stadium

Som bekendt erklærede Nietzsche: »Gud er død.« Der var nu ikke ret mange, der fik sin nattesøvn spoleret af den grund. Men måske burde de have fået det . . .

Ser man på sætningen, som den her er citeret – og som den oftest citeres, kunne man tro, at Nietzsche var dårligt begavet. Hvordan kan noget dø, som er evigt? Men der følger en sætning bagefter, som man sjældent ser: »Så nu må menneskene selv blive guder.« Og det er en anden snak.

Årsagen til, at menneskene selv må blive guder, er ikke, om jeg må sige det sådan, at Gud virkelig er død. Det betyder snarere, at Gud er blevet arbejdsløs. For langt de fleste mennesker har han mistet sin betydning.

For vore forfædre var Gud en *instans*. (Latin: in = i, stare = stå). Gud *stod inde for* værdierne. Syntes alt meningsløst, kunne man blot henvise til Gud. Her fandtes meningen – med alt!

Men hvem er instansen, når Gud har mistet sin betydning? Hvad eller hvem skal man henvise til, når alt synes meningsløst og fortabt? Hvem er garanten for, at vore værdier har nogen mening og magt overhovedet? Hvordan skal man handle? Hvem garanterer for, at det var en rigtig handling, vi gjorde?

Mennesket må selv blive Gud! Der er ingen anden vej. Og så kommer tvivlen! Er jeg overhovedet i stand til at afgøre et så vigtigt spørgsmål? Gælder mit eventuelle svar kun mig selv, eller er det gældende for alle? Også det skal jeg afgøre. Men jeg er for svag og usikker. Jeg tør ikke indestå for sådanne alvorlige afgørelser.

Men hvem skal så være instansen? Kongen? Demokratiet? Dette dilemma vil den, der har nået det højeste trin i den etiske udvikling, stå overfor. Han vil kunne indse, at han absolut ikke er i stand til at afgøre, om værdierne er almene. Han er nødt til at sætte Gud på arbejde igen . . . Og således glider han over i Det Religiøse Stadium.

Det, der kendetegner dette stadium er, for at citere Kierkegaard selv, at man står i absolut forhold til det absolutte! Men vi kan sige det mere forståeligt: At man står i et fuldstændigt lydighedsforhold til Gud.

Man indsætter altså Gud som instansen, hvorfra alt udgår. Man lægger som de gamle sagde, alt i Guds hånd.

Nu inddeler Kierkegaard Det Religiøse Stadium i to. Nemlig Religiøsitet A og Religiøsitet B. Tidlig i forfatterskabet kom Kierkegaard frem til, at »subjektiviteten er Sandheden«. Dette vil sige, at guds-forholdet (i religiøsitet A) udgår fra selvet, fra det indre i mennesket selv. At realisere dette guds-forhold vil altså sige, at den enkelte besinder sig intenst på sig selv. Og igennem denne selvbesindelse kommer individet til bevidsthed om, at det er Gud, som er skaberen, frelseren.

Kierkegaard kaldte dette stadium for »den skjulte Inderligheds religiøsitet«. Den er sikkert også den mest almindelige form for religiøsitet.

Religiøsitet B, derimod, har det menneske, der har indset, at al denne subjektive selvbesindelse har forårsaget, at man er blevet en fremmed over for Gud. Man kan jo ikke selv realisere etikkens krav. Man kan heller ikke selv realisere Bibelens krav. Man bliver overvældet af skyldfølelse. Man indser nu, at subjektiviteten er u-sandheden.

Denne krise fører så det enkelte menneske – i lykkelige tilfælde – ind i religiøsitet B. Det er her, Søren Kierkegaard bruger det berømte citat om at kaste sig ud på de 70.000 favne. Der er intet holdepunkt i tilværelsen længere. Uden dette ene: At tro.

– – –

Nu kunne man jo spørge sig selv, hvad man skal stille op med al denne filosoferen. Kan man bruge den til noget fornuftigt? Ja, det afhænger da så sandelig af, hvad det er, man kalder fornuftigt! Men mon ikke de fleste genkender sig selv i noget af ovenstående? Blot én brik falder på plads, er jo meget vundet. Blot én! Og hvordan man forholder sig til holdninger, bliver jo til syvende og sidst individets egen sag.

Fritz Norlan.

Klaus Rifbjerg

udgangspunkt for og temaer i hans digtning

Klaus Rifbjerg har skrevet så utroligt mange bøger. Han er på én gang særdeles produktiv og ualmindelig alsidig. Hans lyrik og prosa bevæger sig i omtrent alle mulige stilarter, lige fra den »uforståelige« modernisme til en direkte og umiddelbar realisme. Men han hopper ikke bare på en eller anden kunstretning. Som regel er han med til at præge den.

Rifbjerg har en forbløffende erindringsevne: en stemning, en lillebitte detalje, en bestemt lyd eller lugt huskes og indgår i en kunstnerisk sammenhæng. De fleste af Rifbjergs bøger indeholder kortere eller længere erindringsglimt, som i høj grad bidrager til at forklare romanpersonernes liv.

Erindringsevnen er således en del af Rifbjergs kunstneriske talent, men evnen til at erindre kan også være tvang til at erindre. Fortiden er ikke kun hjemsted for muntre minder som i »Under vejr med mig selv« fra 1956. I »Den kroniske uskyld« fra 1958 er det andre ting, der presser på for at blive fortalt.

Rifbjergs første bøger synes at være en fremadskridende generobring af fortiden. En kulmination nås i 1961 med »Camouflage« og i 1964 med »Og andre historier«, men fortiden står hele tiden i vekselvirkning med nutiden. Undertiden er der tale om sammensmeltning af erindring og nutidig bevidsthed.

I 1960 udkom »Konfrontation«. Her anslås et tema, som går igen i en række af Rifbjergs senere bøger, nemlig dette at stille sig ansigt til ansigt med omverdenen, med tingene, for at komme ind til en direkte fysisk oplevelse af det, der omgiver os, og af os selv. Rifbjerg søger samtidig at gøre sin omverden større, også sprogligt. Hans virkemiddel er en udstrakt brug af låneord og fremmedord. De fleste digte i »Konfrontation« bevæger sig mellem håb og frygt, mellem viljen til at kaste sig ud i det ukendte og bevidstheden om, at det også kan føre til katastrofe.

»Amagerdigte« fra 1965 tematiserer hele spillet mellem fortid og nutid, erindring og nærvær. Fortiden skal ikke balsameres, men fortolkes. Derfor tematiseres oplevelsen af afstand i digtet »Engang«. Derfor skriver Rifbjerg om barnets oplevelse af døden i »Kanariefuglens begravelse«.

Bevidstheden om engang at skulle dø og fornemmelsen af allerede at have mistet de nære og trygge ting danner utvivlsomt en stor del af

baggrunden for Rifbjergs forfatterskab. Han lever i tingene, men alligevel uden for dem. Han lever i spændingen mellem den historieløse hverdag og bevidstheden om, at alt er historie. I dette spændingsfelt bliver Rifbjergs kunst til –

> og jeg blev meget lykkelig
> for alt det vi havde set og gjort
> og dermed sagt farvel til

»Og andre historier« indeholder flere historier, hvor mødet med seksualiteten er temaet. Forfatteren prøver at komme af med en erfaring, der huskes som ubehagelig. Det er tvangstanker fra barndommen i forbindelse med noget seksuelt. Her møder vi et hovedtema hos Rifbjerg, problematikken omkring overgangen fra barndommen til voksenverdenen. Han har behandlet denne problematik under betegnelsen »uskyldens tema«. Uskyld har her ikke noget at gøre med at være dydig, men betyder, at man redder sin åbenhed, sin modtagelighed, sin umiddelbarhed o.s.v. med over i det voksne liv, så det ikke stivner. Skyld består da mest i dette ikke at udvikle sig, ikke at forvalte sit pund, for hvis den barnlige uskyld ikke forvaltes i overensstemmelse med nye udfordringer, så bliver den kronisk. Og så bliver overgangen til det nye liv ledsaget af skyldfølelse.

Om alt dette handler »Den kroniske uskyld« fra 1958. Hele romanen foregår i et spændingsfelt mellem det gamle og det nye, mellem længselen efter et større og friere liv, og angsten for, hvad det nye kan rumme af farer. For hovedpersonen Janus lykkes det ikke at redde »uskyldsiden« frelst igennem. Uskylden forbliver kronisk i forholdet mellem Tore og Helle. Den strander i mødet med de voksnes verden. Splittelsen mellem den kroniske uskyld og den lige så kroniske skyld fører til, at alle til sidst bevæger sig som mekaniske dukker, der ikke mere kan styre deres eget liv. – Bogen handler om, at man ikke kan få sin udvikling gratis: man kan ikke gå ind i de voksnes verden uden at sige farvel til barndommens, og ulykkerne ved overgangen skyldes ikke så meget verdens ondskab eller seksualiteten som angsten for alt dette. Det er den »rene« helt, det går værst for, mens den »snavsede« klarer sig så nogenlunde.

I andre romaner møder vi det samme tema som i »Den kroniske uskyld«: forholdet mellem det gamle og trygge og det nye og ukendte. Det gælder »Arkivet« fra 1967, »Leif den Lykkelige jr.« fra 1971 og »En hugorm i solen« fra 1975.

Det er overgangssituationer, Rifbjerg har skildret. Moralen synes at være: hvis livsmønstret stivner, mister man evnen til at opleve det nye,

og man mister også grebet i det gamle. Det er i hvert fald det, der sker for hovedpersonen i Rifbjergs anden roman, som ligger mellem »Den kroniske uskyld« og de andre her omtalte: »Operaelskeren« fra 1966.

Romanens hovedperson, Helmer Franck, har gjort karriere. Materielt og familiemæssigt synes alt solidt og godt. Der er ikke den konflikt, der ikke kan løses, hvis man blot tager afslappet og fornuftigt på tingene. Derfor opfatter han også sin elskerinde Mira Hjelm som et gode, der udmærket kan indpasses i denne fornuftverden. Han tror at kunne beherske alle kræfter omkring og i sig selv, men han ender med at blive slave af magter, han ikke kan beherske. Han bliver en Don Juan og en Fausttype, en mand, der bliver et bytte for djævelens forførelse. Til sidst brænder han op på Amager fælled i en vision af en »stengæst« som den, der – i sagnet og operaen – fører Don Juan til helvede.

Anna i romanen »Anna (jeg) Anna« har ligesom Helmer Franck i »Operaelskeren« alt, hvad et moderne menneske kan begære, men mangler alligevel sammenhæng i sit liv. Hendes rejse fra Karachi i Pakistan til Danmark er en flugt fra en følelse af at være en parentes mellem to splittede halvdele af en Anna, Anna (jeg) Anna, men ved mødet med en ung mand, Jørgen Schwer, åbnes der for en følelse hos Anna, der har med tabt land at gøre, ulevet liv, en smertefuld fortrængt drøm. Hendes personlige problem består i, at hun netop materielt har opnået alt, men så opdager, at det alligevel ikke er målet. Nu realiserer hun sig selv under en flugtrejse, som antager eksistentiel karakter for hende. I sin længsel, sin raspende længsel, efter at leve sit liv ud, gør hun det langt mere bevidst og med større mod end Rifbjergs mandlige hovedpersoner. På en vis måde befinder hun sig i samme kraftfelt som en række andre af Rifbjergs hovedpersoner, nemlig i kraftfeltet mellem fortid og nutid, men hvor Helmer Frank er på flugt bort fra sin fortid, søger Anna kontakt med den. Hun kommer ud af historien med livet i behold og ender hos sin broder. Ringen er sluttet.

Rejsen er et motiv hos Rifbjerg. I rejsen giver man efter for en længsel, som måske får navn undervejs. Vi møder motivet i »Anna (jeg) Anna«, i novellesamlingen »Rejsende« fra 1969, i rejsebogen »Til Spanien« i 1971, i »Operaelskeren«, i »R.R.« fra 1972 og i »Dilettanterne« fra 1973.

I »Vejen ad hvilken« fra 1975 er der tale om en flugt uden mål. Ligesom i »Anna (jeg) Anna« længes hovedpersonen også her efter et andet liv, men hun har ikke noget perspektiv. Misse Winkel rejser blot med Hans Tauber, fordi hun har savnet noget i sit tidligere liv. Også her fører rejsen til en konfrontation med fortiden, idet hun flere gange

under sin rejse møder personer, som hun har stået nær, men hun bliver endegyldigt til et objekt for andre og opgiver at sætte sin egen eksistens igennem. Rent bogstaveligt ender hun på en nøgen strand i det sydlige Spanien. Og hvad så? – Ja, Rifbjerg har igen spillet opbruds- og længselstemaet igennem.

I 1975/76 sendte Danmarks Radio hørespillet »De beskedne« i 20 afdelinger. Værket er senere udgivet i 4 bind, også kaldet en »Familiekrønike«. Her møder vi et helt galleri af personer fra Rifbjergs tidligere romaner. De er nu »typiske danskere«. De har indrettet sig lunt og godt i verden, og de er flinke og rare – men indirekte er de måske alligevel kyniske og brutale, fordi de viger tilbage for at tage stilling til noget som helst, og fordi de nøjes med at forsvare deres lille private verden mod alt det, der er anderledes og »unormalt«. Netop den manglende bevidsthed om sammenhænge er karakteristisk for de beskedne og pæne danskere. Det viser sig, at netop de, der mener at have faste rødder i traditionen og familiemønstret, bliver mere og mere rodløse.

Her mener Rifbjerg tilsyneladende, at kunsten kan være til hjælp. Netop kunsten er hos Rifbjerg det, der peger ud over det satte og etablerede. Den skal flytte grænser for, hvad vi kan tillade os, længere ud og dermed give os større muligheder for at føle, at vi er – eller i det mindste kan blive os selv. Om det spørgsmål handler »Lena Jørgensen«.

En kritik af Rifbjerg går ud på, at han i sine bøger kun drager os ind i enkeltskæbner og ikke skildrer i hvor høj grad det, romanpersonerne foretager sig, er en følge af påvirkninger fra det samfund, de lever i. Man bliver lykkelig eller ulykkelig i privatlivet hos Rifbjerg, ikke i forbindelse med noget samfundsmæssigt eller noget politisk. Hans bøger rummer en udpræget borgerlig problematik. De handler om mennesker med luksusproblemer. Men Rifbjerg kan faktisk kun skrive om den verden, han kender, og han er af borgerlig herkomst. For ham er kunsten til for at udtrykke det, som ellers ikke kan udtrykkes. Han berører erfaringsområder og anvender udtryk, som ligger uden for det gængse. Kunsten er med andre ord udtryk for en permanent revision af virkelighedsopfattelsen. Derfor må kunsten have absolut frihed til at prøve nye veje uden hensyn til, om det passer til gamle og tilvante forestillinger. Kunst er til for at blive brugt. Afgørende er det, at man lader sig konfrontere med kunsten, så man giver den en chance for at stille spørgsmål til ens tilvante forestillinger. Samtidig vil kunsten nok minde os om, at vi ikke er alene med vore problemer. *Svend Tornbjerg.*

NB. Sidste år udkom der på Gyldendals forlag en bog om Klaus Rifbjerg, som stærkt kan anbefales. Forfatteren er Per Øhrgård, og bogen hedder »Klaus Rifbjerg«.

Ånden fra 68

Medbestemmelse NU!

»Bryd professorvældet. Medbestemmelse NU!« stod der på en mur på Københavns Universitet hin martsdag 1968, da studenteroprøret brød ud i Danmark. Man krævede demokrati i stedet for enevælde, diskussion i stedet for indoktrinering og kritisk sans i stedet for blind autoritetstro.

Man nøjedes ikke med paroler på murene. Man samledes til demonstrationer og debatmøder, boykottede undervisning og besatte og barrikaderede psykologisk laboratorium – og under universitetets ærværdige årsfest erobrede en student talerstolen og gjorde kongen og de forsamlede honoratiores i ordensprydede kjolesæt opmærksomme på, at studenterne ikke agtede at føre traditionerne videre.

I sommeren 1968 brød oprøret ud på Ryslinge Højskole. Forstanderen blev beskyldt for magtmisbrug og umyndiggørelse af lærere og elever og måtte se sig stemplet som »selvhersker af en type, der bringer zartidens Rusland i erindring«. Man krævede demokrati på skolen og afskaffelse af den »autoritære tone«. Undervisningen blev afbrudt og en hidsig erklæringskrig, afskedigelser og bortvisninger vakte opsigt viden om. Højskolebladet skrev om det »strejf af ungdomsoprør, som også har ramt folkehøjskolerne.«

Demonstrationer mod dette og hint var ikke noget nyt i 1968. Siden Kampagnen mod Atomvåben i 1960 arrangerede sin første protestmarch, havde tusinder af unge demonstreret på veje og torve, foran ambassader og foran Christiansborg. Mod verdens vanvid – mod prøvesprængninger og atomoprustning, mod Francostyrets brutalitet i Spanien, mod raceundertrykkelse i Sydafrika, mod diktatur i Grækenland og frem for alt mod USA's krigsførelse i Vietnam.

Samfundskritik vendt mod danske forhold var heller ikke nyt. Den marxistiske tradition satte nye skud i 60'erne. Man fandt med Marx, at ulighed, undertrykkelse og fremmedgørelse er følgen af, at umenneskelige kræfter, ejendomsret og pengemagt, styrer vort »kapitalistiske« samfund. Og de nye grupper på venstrefløjen var enige om, at klassekampen ikke er forbi med velfærdssamfundets komme. Velstanden skjuler, at uligheden fortsat er stor, og at menneskers dybeste behov er kvalt, behov for fællesskab, behov for at skabe deres eget liv. Derfor må folket stå sammen i kamp mod magthaverne, indtil Revolutionen en dag gør et nyt samfund muligt. Et samfund med lighed, retfærdighed og fællesskab – et socialistisk samfund.

Men med det ungdomsoprør, der som en bølge rejste sig i sidste halvdel af 60'erne, fik demonstrationer, protester og samfundskritik en helt ny tone. Dette oprør kulminerede omkring 1968 for at spredes få år efter. Men tonen var stærk nok til, at 1968 blev stående i erindringen som oprørets år.

Ungdomsoprøret, det var en generation, der var vokset op i de store forhåbningers og de grænseløse muligheders tid – og som nu krævede virkeligheden til regnskab for løfterne. En generation, som stoppede op og fandt sig selv midt i en verden af uhørt rigdom – og ligeså uhørt vanvid. En verden, der nu blev vejet og fundet for let, og hvis dage var talte – for som Bob Dylan sang: »The times they are a-changing«.

Oprørets generation følte slægtskabet med andre unge jorden over stærkere end båndet til forældregenerationen og dens verden. Som Højskolebladet skrev i sommeren 68: »Det midtfynske højskoleoprør er ikke noget isoleret; der er et problemfællesskab mellem Ryslinge og psykologisk laboratorium, Freie Universität, Berkeley og Paris.«

Vi er ved at få vort eget Vietnam

erklærede den tyske studenterleder Rudi Dutschke i februar 1968, efter at studenteruroligheder var blusset op i en række tyske byer, med sammenstød mellem studenter og politi.

Ingen krig har siden 2. verdenskrig sat sindene i så voldsom bevægelse verden over som Vietnamkrigen. Her udkæmpede USA, verdens rigeste land, bannerfører for frihed og demokrati, en nådesløs krig mod et lille, fattigt bondefolk. Over en halv million amerikanske soldater med den mest avancerede krigsteknologi, bomber, napalm og giftige kemikalier, spredte lemlæstelse, død og rædsel over Vietnam år efter år.

Vietnamkrigen – og den almindelige uvilje mod at se denne virkelighed i øjnene – bidrog i høj grad til den »bevidstgørelse«, som lå bag studenteroprøret. Under en »sit-in«–demonstration på Freie Universität i Berlin i 1967 sagde en taler: »Vi har helt sagligt informeret om krigen i Vietnam, skønt vi har oplevet, at vi kunne citere de mest ufattelige enkeltheder om den amerikanske politik i Vietnam, uden at vore naboers fantasi blev sat i bevægelse, men at vi blot behøvede at betræde en græsplæne, der ikke måtte betrædes, for at fremkalde ærlig, almindelig og varig afsky. Derfor er vi kommet på den tanke, at vi først må ødelægge græsplænen, før vi kan ødelægge løgnene om Vietnam«.

Vietnamkrigen blev afslørende for misforholdet mellem samfundets idealer og virkelighed. Bag en demokratisk facade så man nu krigs- og pengemagten, der kræver undertrykte folkeslag i den fattige verden og lydige forbrugerslaver i den rige, reklameforgyldte verden. Vietnamkrigen afslørede den »senkapitalistiske« virkeligheds sande ansigt, men også universiteternes egen verden bidrog til bevidstgørelsen.

Man oplevede professorvældet – og så det autoritære samfund. Man oplevede, at overklassens børn fyldte mest i auditorierne – og så klassesamfundet. Man oplevede karakter- og eksamensjaget – og så konkurrence- og karrieresamfundets »rotteræs«. Man oplevede fagspecialiseringen – og så det effektivitetsdyrkende samfund, der gør os fremmede for hinanden.

Og ikke nok med, at universiteterne er et billede af samfundet. Studenterne uddannes til at tjene magthaverne og »systemet«. Psykologer til at holde folket i ro og ingeniører til at forny det teknologiske magtapparat. Studenterne var de udvalgte, der skulle være den moralske, såvelsom den tekniske garanti for systemets videreførelse.

Under det første af 60'ernes store studenteroprør, på Berkeley Universitet i Californien, sagde en taler under en sit-in i december 1964: »Amerika bliver i stadig højere grad den steriliserede, automatiserede tilfredsheds utopia. Den »fremtid« og de »karrierer«, amerikanske studenter nu forbereder sig til, er for størstedelens vedkommende åndelige ødemarker. Dette kromskinnende forbrugerparadis ville gerne have, at vi var lydige børn. Men et betydningsfuldt mindretal, der i dag er i forgrunden, har vist, at det hellere vil dø end blive standardiseret, udskifteligt og uvedkommende.«

Det var dette mindretal, som i 1968 kom helt i forgrunden. Det vakte opsigt verden over, da Dutschke blev skudt ned ved et attentat på åben gade i Berlin i april 1968. Og endnu mere, da franske studenter i maj bragte landet i højeste spænding.

Under brostenene ligger stranden...

Studenteroprøret i Paris i maj 68 blev verdensberømt. Man husker endnu billeder af hele hære af sortklædte betjente med hjelme, skjolde og tåregasgranater i kamp mod oprørske studenter, der byggede barrikader i gaderne af brosten og væltede biler. Oprøret udløste en politisk krise – omfattende strejker, demonstrationer og moddemonstrationer gik over landet. Indtil det hele endte med, at præsident de Gaulle opløste nationalforsamlingen, udskrev nyvalg og fik markant opbakning og fremgang. Den franske revolution bærer stadig årstallet 1789.

Trods nederlaget blev maj 68 i Paris stående i erindringen som et højdepunkt i ungdomsoprøret. Det skyldes vel især, at i disse majdage fornemmedes ungdomsoprørets tone særlig tydeligt. Den tone, som er bevaret i et særpræget historisk dokument: majdagenes mange anonyme indskrifter på murene i Paris. Spontane indfald fra oprørske studenter i kampens hede, ofte genialt fangende glimt af livet og kraften i oprøret i 68. Her skal gengives nogle af dem:

Murene er de hvide blade i vores børnebog.
Forbud forbudt!
Her spontanes.
Fantasien tar magten.
Vær realistiske, kræv det umulige.
Vidste I, at der stadig findes kristne?
Drømmen er virkelighed.
Eva.
Under brostenene ligger stranden...
Med beton bygges følelseskulde.
Snak med jeres naboer.
Lad os genopfinde livet.
Nu er vi rolige. 2 og 2 er ikke længere 4.
At mangle fantasi er ikke at ha fantasi til at se manglen.
Allerede 10 dages lykke.
Løb kammerat, den gamle verden er efter dig!

Disse tekster er levende digtning, og lyser af majdagenes inspiration. Oprørets krav druknede næsten ganske i den overvældende oplevelse af at være med i denne fælles manifestation af liv og oprør – en oplevelse, hvis styrke kom bag på oprørerne selv. Cohn-Bendit, én af studenterlederne, har beskrevet en nat på barrikaderne: »Det var denne følelse af styrke og enhed, der skabte den festlige atmosfære på barri-

kaderne. Intet kan være mere naturligt under en sådan kollektiv psykisk frigørelsesproces, hvor alt forekommer én muligt, end at forholdet mellem de demonstrerende indbyrdes bliver afslappet i en helt uvant grad, især mellem piger og drenge. Alt blev enkelt og ligetil. Det er af den grund, at natten mellem den 10. og 11. maj altid vil være uforglemmelig for alle, der var med.«

Og han drager konsekvensen: det er en revolution, man har oplevet. Revolutionen kommer ikke på én gang en skønne dag, men gennem »dagligt oprør mod det kapitalistiske landskab, der forbyder os ikke bare at se, at »under brostenene ligger stranden . . .« – men også at se, at stranden findes overalt, i os selv, på arbejdspladserne, i vort forhold til andre.«

Denne oplevede revolution er andet og mere end marxisternes Revolution. På murene i Paris kunne man da også finde indskrifter som: »Ned med socialrealismen, leve surrealismen!« og »Det er ikke en revolution, det er en mutation«! Og denne oplevede revolution var i pagt med, hvad andre unge oplevede dengang – og fandt andre udtryk for.

Du skal ud, hvor du ikke kan bunde

The old get older
the young get stronger *) Se fodnote!
May take a week
and it may take longer

sang den amerikanske rockgruppe The Doors på deres LP fra 1968 »Waiting for the Sun«. I 68 udsendtes også Bob Dylans »John Wesley Harding«, Jefferson Airplanes »Crown of Creation«, Jimi Hendrix' »Electric Ladyland«, Creams »Wheels of Fire«, Procol Harums »Shine on brightly«, Pink Floyds »A saucerful of Secrets«, Rolling Stones' »Beggars Banquet« og mange andre beatplader, hvis musik var tidens rytme og i hvis elektriske lyrik tusinder af unge genfandt deres egne livserfaringer.

All the lonely people
Where do they all come from?
All the lonely people
Where do they all belong?

*) Jeg beder om undskyldning for at bringe en del strofer på engelsk. De findes ikke oversat til dansk, og selv magter jeg ikke at oversætte dem, så tonen bevares. Endvidere kan tilføjes, at det hører med til billedet af 1968, at også i Danmark hørte og opfattede ungdommen denne beatlyrik på engelsk – man fandt ikke på dansk tilsvarende udtryk for tidens erfaringer. *OV*

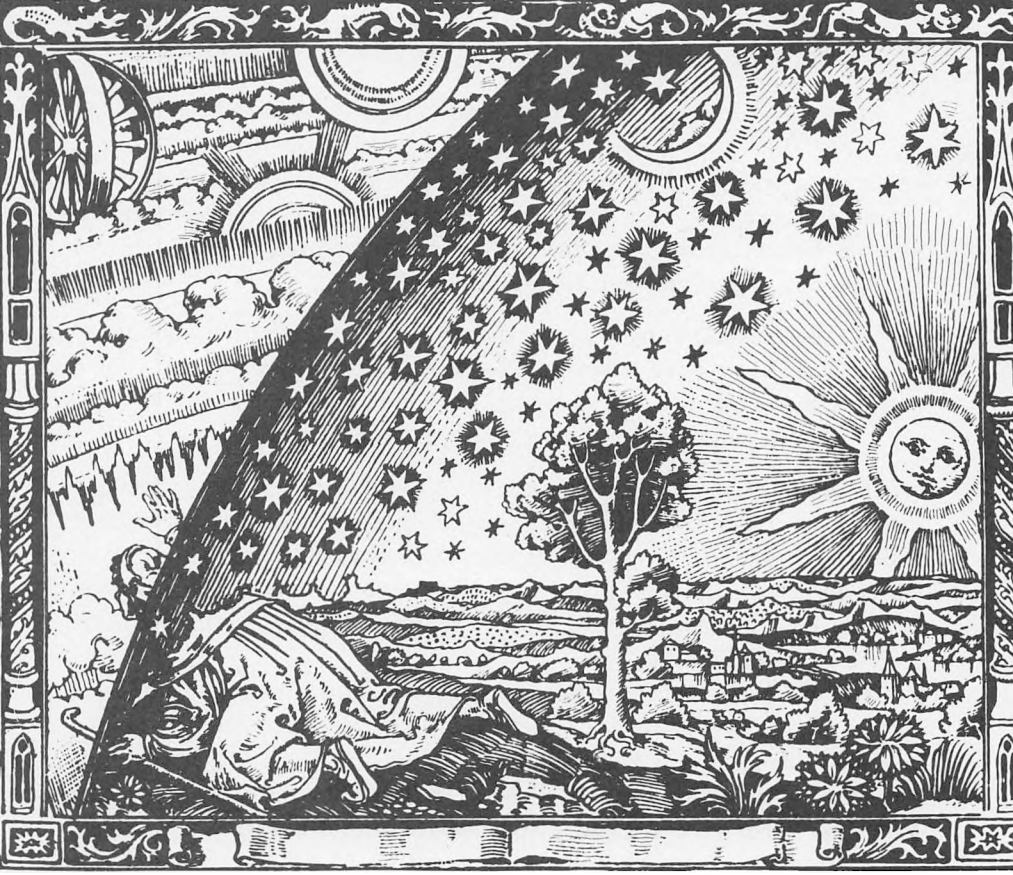

synger The Beatles. Ligesom i den fladeste pop er kærligheden et hovedtema i beatlyrikken. Men der er virkeligheden til forskel. Kærligheden er et billede af menneskers sande møde, i nøgen betingelsesløshed – men som oftest synges om kærligheden som den korte, umulige lykke, der som et lyn i natten afslører virkeligheden omkring os: ensomhedens fængsel, murene der skiller os.

Til den hamrende beatrytme synges om livet i byernes golde stenørkener. Hvor ensomme mennesker vandrer omkring – fremmede for hinanden, for naturen, for egen krop og sjæl. Hvor mennesker taler uden at sige noget, hører uden at lytte og ser uden at fatte – hvor drømme fortrænges som vanvid og man søger frelse i tilbedelsen af Neonguden i det blændende reklamelys.

There is a world of pain
in the falling rain around me
Is there a reason for today?
Is there a reason for today?
Do you remember?

synger Cream. Verden er kold, livsoplevelsen er skrumpet ind – livet

er blevet uvirkeligt, som byen er uvirkelig. »There is pain where there once was a heart« synger Rolling Stones og Janis Ian spørger: »Don't you like being somebodys punishment, it makes you feel needed?« Hvor kærligheden er død, hersker krigen.

> There is one thing I know, though I am younger than you
> That even Jesus would not forgive what you do.
> Let me ask you one question, is your money that good?
> Will it buy you forgiveness, do you think it could?

synger Bob Dylan til »The Masters of War«. Denne krigens og pengenes verden er dømt til undergang – og så meget stærkere lyder beatlyrikkens gentagne erfaring om, at der er »a reason for today«, en vej til kærlighed og liv. En sprængning af murene om enkeltsjælen, en ny kontakt med kosmos, og med dybet i vores egen sjæl – stranden i os selv, med Cohn-Bendits ord.

»You tell me it is the institutions, I say you better free your mind instead«, sang The Beatles i 1968. Revolutionen er først den frigørende oplevelse, den »bevidsthedsudvidende« eller »psykedeliske« oplevelse, der kan nås ad mange veje – og hvor hash, LSD og religionernes tale kan virke med. »Du skal ud, hvor du ikke kan bunde«, hed det i en dansk beatsang. Betingelsen for frigørelsen er, at du giver slip på dig selv og overgiver dig til intetheden, i musikken, i kosmos, i din egen sjæl.

»Eight miles high, and when you touch down, you will find that, it is stranger than known«, sang The Byrds. Har man én gang været nede i dybet af sin sjæl, så vil man føle, at man før kun har levet halvt – og man ser kun alt for klart, hvordan livet misbruges og ødes i vores verden. Med The Doors' ord:

> What have they done to the earth?
> What have they done to our fair sister?
> Ravaged and plundered
> and ripped her and bit her
> Stuck her with knives
> in the side of the dawn
> and tied her with fences
> and dragged her down.
> I hear a very gentle sound,
> With your ear down to the ground –
> We want the world and we want it
> NOW!

Flower Power

»Revolutionen er NU. Vi skaber revolutionen ved at LEVE den«, hed det hos Jerry Rubin – en af dem, der i 1968 skabte yippie-bevægelsen for at gøre rockmusikkens budskab og den langhårede hippielivsstil til politik, til en revolutionær bevægelse.

»Amerika og den vestlige verden er ramt af en omfattende åndelig krise. Yippierne er derfor en revolutionær, religiøs bevægelse. – Revolutionen kommer kun gennem personlige forvandlinger: at finde Gud og ændre din tilværelse«, hed det i et yippie-manifest.

Yippierne huskes for paroler som: »Make love, not war«, »Turn on, tune in, drop out« og »Den plet, du står på, er din egen fristad!« Og for deres provokerende glade forhold til hash, LSD, erotik og »uartige« ord. Og ikke mindst for deres fantasifulde gadeteater, »happenings«.

Som under det demokratiske partis konvent i august 68, hvor yippierne under stor festivitas nominerede deres egen præsidentkandidat: et levende svin. Yippier besøgte Børsen og kastede dollarsedler ud over forsamlingen »for at føre lidt virkelighed ind i deres fantasiverden«. De satte sig i Wall Street og afbrændte 5-dollarsedler, just som »pengeflipperne« skulle til frokost. Og yippierne var selv gadeteater, alle vidste, at kort hår betød »autoritet, disciplin og mangel på lykke« – mens langt hår betød frihed og åbenhed. »Hvor vi end kommer, så fortæller vores hår, hvad vi mener. Vi er levende reklamer for revolutionen«, sagde Jerry Rubin. »Jesus var også langhåret!«

Det samme sagde provoer og blomsterbørn, som var europæiske udtryk for denne Flower Power. I København holdt provoer tale for den lille havfrue og bad hende svømme over Atlanten med kærlig hilsen til Frihedsgudinden i New York. De søgte at køre gratis med sporvognen på deres »provokort«, og foreslog så hvide cykler til fri anvendelse. De rakte politiet blomster og pudsede deres sko! En provo, Ole Grünbaum, vakte opsigt ved at smide bukserne offentligt – og konstaterede, at det forargede mere end raceundertrykkelse og andre af verdens rædsler.

Smilende blomsterbørn, langt hår, frie bryster, blomster, perlekæder, kulørte klæder og hashpiber – det var også i Danmark billedet af denne Flower Power. Det smukkeste udtryk for hvad denne bevægelse betød, er givet af Ole Grünbaum:

»Hvad var Flower Power? Hvad er Blomster-Magt? Ja, hvad er det for en kraft, som får en blomst til at vokse og blive så smuk og

bære frugt? Ud af en grøn stilk kommer en rød blomst. Hvem sørger for de farver? Det gør Blomster-Magten.

Flower Power er den største magt i universet, og derfor skrev salmedigteren:

Gik alle konger frem på rad
I deres magt og vælde
De mægted ej det mindste blad
At sætte på en nælde!

Kongerne har ingen magt, politiet har ingen magt. Kun den magt, som får blomsten til at vokse, er virkelig magt, og den magt er den kærlighed, vi kan mærke inden i os. Det var hippiernes tanke.

Når man virkelig mærker inden i sig selv, hvordan Gud tjener én hvert sekund ved at give liv, så bliver man selv tjener, og om man kalder det Guds eller menneskehedens tjener, kommer ud på ét, for Gud er i alle mennesker«.

Er der et liv før døden?

Sådan lød et spørgsmål, der blev sat på tryk af et dansk kollektiv for nogle år siden. Kollektivbevægelsen er et ægte barn af ungdomsoprøret – netop i 1968 begyndte grupper på 5–10 unge at købe eller leje huse sammen og danne »storfamilier« eller kollektiver, som blev det almindelige navn. Formålet lå sjældent helt klart formuleret fra start – det lå et sted mellem løsning af akutte boligproblemer og virkeliggørelse af et fuldkomment fællesskab.

Kollektivdrømmen handlede om alles deltagelse i beslutninger, fællesskab om madlavning, rengøring, børnepasning og husførelse i øvrigt, nedsættelse af forbruget, afvisning af mode- og statusræs, kønnenes ligeværdighed, fælles »udadrettede« politiske aktiviteter, personlig frihed i seksuelle forhold, fælles økonomi og produktion – og først og sidst et fællesskab i hverdagen ved at tage del i hinandens liv og oplevelser.

I mange kollektiver har man genkendt tonen, når The Byrds sang:

Everybody is been burned before
Everybody knows the pain
Anyone in this place
Can tell you to your face
Why you should not try to love someone.

I know all well how to turn, how to run
How to hide behind the bitter wall of blue
But you die inside
If you choose to hide
So I guess instead, I'll love you.

Om et kollektiv holdes sammen af kammeratskab, solidaritet, sympati eller kærlighed, er ligegyldigt, det er bare ord. Virkeligheden og hverdagen er dybere end alle ord. Og det at flytte i kollektiv var lige så meget en politisk som en personlig handling. Kollektiverne ligger i skæringsfladen mellem den personlige verden og samfundets virkelighed, netop dér, hvor oprørets frontlinie gik. Dér, hvor den enkelte oplever ensomhedens eller tosomhedens isolation – der er samtidig kilden til forbrugersamfundets materielle ræs: de mange små husstande med behov for hver sit hus, sin bil, sit TV og alle de andre »varige« forbrugsgoder. Hverdagen er nøglen til al politik.

Kollektiverne havde ingen fælles politisk målsætning, men de kunne nok tilslutte sig, hvad foreningen »Det Ny Samfund«, der stiftedes i 1968, skrev som en del af sin formålserklæring: »Vort mål er et levende socialistisk samfund. Et demokrati, hvor den enkelte er medbestemmende og medskabende i de sociale beslutninger, som bestemmer hans tilværelses indhold. Et arbejdsfællesskab og ikke en samfundsfabrik, hvor hver mand blot har sin skrue at dreje på.«

Nogle af de første kollektiver var med i »Det Ny Samfund«, hvor man forsøgte at omsætte oprørets drømme til politik gennem møder, demonstrationer, aktioner og ikke mindst store festivaller med beatmusik, dans, lysshow, teater, film, vægaviser, frugtboder, diskussioner og alskens gøgl – psykedeliske markeder, hvor hashtågerne svævede og beatrytmen hamrede ud i natten. Disse festivaller kulminerede et par år senere med sommerlejren ved Fiøstrup i Thy i 1970.

Musikken, dansen, kunsten, fantasien, festen – det var, ligesom kollektiverne, udtryk for inspirationen fra 68. Det politiske budskab måtte samtidig være inspiration i ens eget liv. Som Jerry Rubin udtrykte det: »Revolutionen er ikke, hvad I tror på, hvilken organisation I tilhører, eller hvem I stemmer på – den er, hvad I gør hver dag, hvordan I lever.«

Ånden fra 68

Ungdomsoprøret var et stormløb mod borgerlighedens materialistiske skinverden, med dens angst for kroppen, dens fantasiforladthed og

åndløshed. Oprørerne krævede, med brosten og med blomster, en ny verden, der kunne rumme det liv, de mærkede i sig selv. Oprøret drømte om en ny virkelighed i menneskers syn og samvær, og dermed et nyt samfund. Et samfund bygget på menneskers samliv og solidaritet, i stedet for det lurende had fra den fri konkurrences vildtløbende mølle.

Men oprørets krav og drømme skabte ikke virkeligheden om. Da oprørets flammer lagde sig, så man, at den gamle verden stod der endnu, næsten tungere end før. Med sin voksende rigdom – og sit voksende vanvid. Og i 1978 lever vi stadig i Neongudens kunstige paradis, og over klodens horisont hænger uvejrsskyer, så tunge som nogen sinde.

Ungdomsoprøret led nederlag, men det døde ikke. Oprørets oplevelser og erfaringer lever rundt omkring som inspiration og håb. Tydeligst måske i kollektivbevægelsen – siden 1968 er der dannet i tusindvis af kollektiver i alle hjørner af landet – men også i andre bevægelser, der er kommet til syne siden 1968, og hvor man ligesom i kollektivbevægelsen arbejder i skæringsfladen mellem hverdagsliv og samfundspolitik. I miljøbevægelsen, i kvindebevægelsen, på Tvindskolerne og på Christiania søger mange en ny livsstil i hverdagen, »alternative livsformer«, som kan vise vej mod en ny verden.

I skyggen af de vældige forandringer, som vil komme over verden, hvad enten vi vil eller ej, søger man at vinde fodfæste i et nyt forhold til naturen og til hinanden. Et forhold, som kan bære den dag, Neonguden er slukket og død.

Men inspirationen fra 68 lever ikke kun i disse bevægelser og »alternative samfund«. Den lever overalt, hvor mennesker gemmer erfaringen om, at livet skal søges under hverdagens asfalt, og at »stranden findes overalt, i os selv, på arbejdspladserne, i vort forhold til andre«.

Ungdomsoprøret er en myte. Ånden fra 68 er en myte. Og myten er virkelig, for så vidt som den udtrykker fortættede oplevelser og erfaringer. Og myten vil være levende, så længe mennesker kan genfinde deres egen virkelighed i den.

Ole Vind.

Musikkens fordring

Vi lever i en tid med en masse organiseret lyd. Aldrig før i menneskehedens lange historie har man formodentlig været udsat for så megen kunstig lyd på næsten alle tider af døgnet som nu. Denne lyd kan naturligvis stamme fra forskellige maskiner: biler, fly, køleskabe og brolæggerjomfruer; men når jeg her bruger vendingen kunstig lyd, tænker jeg først og fremmest på musik i hjemmet fra radio og TV, fra bilradioen til og fra arbejdspladsen, fra kassettebånd under indkøb i supermarkedet eller fra transistorradioen, mens man arbejder. Chancen for, at man derimod kommer ud for mennesker, der frembringer musik direkte på et instrument eller ved bare at fløjte en glad melodi, er langt sjældnere. Selv en så naturlig lyd som fuglenes sang kan smarte forretningsfolk finde på at udsende pr. bånd over gadehøjttalere for derved at stimulere forårsudsalget, som det skete i Hillerød for et par år siden: Muligheden for at få pip eller at blive døv er dermed blevet ganske god.

Chancen for at høre et kvarters gedigen stilhed er derimod langt ringere, og tanken derom er måske også blevet lidt skræmmende. Nutidsmennesket lever med en kulisse af reproduceret lyd. Et firma reklamerer netop nu i en annonce på følgende måde: »Dette stereoanlæg mætter luften med den musik, du bedst kan lide«. Det er netop sagen, bedre kan det vel næppe udtrykkes: luften skal mættes med lyd, og der opstår det, der i øjeblikket benævnes – i forbindelse med en bestemt film – »fed lyd«. Hvorledes leve med denne lyd, eller pænere sagt, hvordan overkomme den megen musik? Det er spørgsmålet bag de overvejelser, jeg i det følgende vil komme ind på.

En del læsere vil formentlig mene, at jeg gør mig unødvendige bekymringer på deres vegne, fordi selv det allerstørste musikanlæg har en lille knap, som ved en let berøring udvirker øjeblikkelig stilhed, men også fordi en del mennesker kraftigt benægter, at musik til arbejdet eller muzak på supermarkedet på nogen måde skulle genere eller påvirke dem. Faktisk kender jeg folk, der hævder, at de overhovedet ikke lægger mærke til »musikken«. Men netop dette forhold foruroliger mig en del, for registrerer man ikke den lyd, man hører, så virker denne lydkilde netop bare som en lydkulisse, og det vil igen sige som noget man i længden antager som værende naturligt, mens det i virkeligheden er den store unatur.

At benytte musik som hyggespreder eller støj i baggrunden kan være vanedannende, fordi det måske forekommer behageligt, at ens tanker

og underbevidsthed er holdt i skak, det er nemlig det, der sker. Hører man derimod den rene skære stilhed kun afbrudt af menneskers tale, vindens susen og uglers tuden, tvinges man til, på dette felt som på livets øvrige, at tænke selv, at gøre noget eller at tale sammen med de mennesker, der er i ens nærhed. Det kan jo være forbandet ubehageligt, men til tider også meningsgivende.

Er det nu min tanke hermed at meddele den påhørende verden, at al kunstig musikgengivelse er noget skab, og at man derfor hellere i dag end i morgen bør smide hele sin pladesamling eller sine kassettebånd ud, eller give den til et af de mennesker, man sætter mindst pris på? Nej, som en del af jer vil vide, er jeg selv en forhærdet og begejstret grammofonplade-lytter, og chancen for, at det skulle ændre sig, er nok minimal. Men jeg hævder, at musik eller sang frembragt af levende væsener her og nu altid er at foretrække, den være sig nok så amatøragtig. Det skaber dog ofte rigtig musikglæde. Endvidere vil jeg påstå, at det er muligt at sætte sig selv på afvænning fra for megen lytning til kunstig musikgengivelse, og recepten lyder som følger: Gør som en af mine barndomsvenner gjorde, da han ville nedsætte sit cigaretforbrug. Han erstattede først en tid cigaretterne med en pibe og brugte derfor faktisk mindre tobak pr. dag, fordi piben krævede mere tid, og pibetobakken var drøjere for ham. Derefter gik han til sidst over til at ryge nogle kæmpestore Churchill-cigarer af bedste kvalitet, og de forslog endnu bedre. Faktisk var cigarerne så drøje, at en enkelt pr. dag var rigeligt – men hvilken cigar! Min vens rygning var da faldet i kvantitet, men steget i kvalitet, og det var netop, hvad han ønskede. Og hvis han ikke er død, så ryger han endnu.

Hvorledes overføre denne erfaring på lydens og musikkens verden? Jo, faktisk tror jeg, at det forholder sig ligesådan her. I stedet for altid mere eller mindre at tage bad i musik, hvad forresten allerede Richard Wagners musik lagde op til, og hvad musikken til »Saturday night fever« forudsætter, kan man vælge bevidst at lytte til musik, der på en eller anden måde rummer kvalitet. Den virker drøjere. Jeg formulerer det så bredt, fordi jeg også vil hævde, at der i musik kan være nedlagt flere former for kvalitet. Såvel Arne Würglers politiske sange som Vaughan Williams symfonier, for bare at tage et par eksempler ud af hundreder, har i sig denne drøjde eller krav om at blive lyttet til. Som baggrundsmusik til eftermiddagskaffen dur denne musik ikke. Med »denne musik« mener jeg altså al musik, der rummer i sig det udefinerlige, der benævnes kvalitet, men som undertiden også får etiketten kunst.

I denne kategori er der altså ikke bare tale om klassisk musik. Kan der gives et nærmere signalement af, hvori denne kvalitet består? Faktisk skal det gøres ved at lytte til de enkelte kompositioner; men der er dog endnu en ting, al god musik har tilfælles. Et stykke musik eller en sangtekst – plus den tilhørende indstudering af begge – bliver først til noget, der er værd at lytte til i det øjeblik komponisten og fremføreren vælger at udelukke alt, hvad der lyder klichéagtigt. Det der giver musikken kvalitet – hæver den over det ligegyldige – er, at den ikke er skabt, så den er for banal. Det vil sige har fulgt en almindeligvis sikker opskrift på, hvordan musik, der falder i ørene, skal lyde.

Med denne forklaring på, hvad der er særegent for lytteværdig musik, mener jeg også indirekte at have givet forklaringen på, hvorfor musik altid ændrer sig, og for både den klassiske og beatmusikkens vedkommende altid søger nye veje. Niels Viggo Bentzon og Vagn Holmboe kan ikke skrive musik, som Beethoven og Mendelssohn gjorde det, så ville deres musik være ligegyldig. Men det følger også heraf, at seriøs ny musik oftest på en eller anden måde virker uharmonisk. Mennesket er et væsen, der vil have vaner og en vis orden i livet. Det har dermed trang til at tilpasse sig og finder derfor mest velbehag og harmoni i noget, det er godt bekendt med. Gammelkendt musik opfattes bl.a. derfor som værende den mest harmoniske.

Ud af det her skrevne kunne man jo så læse, at mit synspunkt er, at bare en ny komposition lyder anderledes, end hvad man har hørt før, så er der også tale om musik af kvalitet. Så enkelt er det slet ikke. En gammel komposition, kan virke overvældende god og ny, hvis fremførelsen røber det oprindeligt originale i stykket. Et nyt stykke musik kan blive godt, hvis det i sig rummer – dels den før beskrevne stræben efter at være ny i udtrykket, dels – og heri er det virkeligt svære – en grad af noget genialt, som må komme fra komponisten selv; en genialitet, der måske gør stykket til svært tilgængelig kunst, eller måske til noget helt enkelt, som selv et lille barn kan nynne med på.

Denne erkendelse, at væsentlig musik, som netop ikke kan bruges til baggrundskulisse, men i stedet ligefrem ved tilegnelse og medleven virker livsfornyende, kun kan skabes ved hjælp af menneskelig evne og ikke ved programmering af en maskine, er essentiel. Carl Nielsen giver udtryk derfor på følgende måde: »Et tertsspring bør betragtes som en guds gave, en kvarts som en oplevelse, og en kvint som den højeste lykke.«

God musik gør krav på at blive taget alvorligt.

Erling Christiansen.

Den første julekrybbe

Emil Petersen ville være fyldt 60 år den 22. marts 1978. Dette vil vi gerne markere ved at bringe en af de mange artikler, Emil har skrevet.
Emil var lærer ved skolen 1941–49 og 1954 indtil sin alt for tidlige død den 6. juni 1976. Alle, der har kendt Emil, vil forstå, hvor meget vi savner ham i højskolearbejdet, som en åndfuld og inspirerende kraft i dagligdagen.
Vi siger tak til Inger, der har udvalgt denne artikel, som tidligere har været trykt i en række dagblade, første gang den 24/12 75 i Frederiksborg Amts Avis. -seb.

Motivet til raderingen, som illustrerer dette, er hjembragt fra egnen knapt 100 kilometer nordøst for Rom. Der – på Rietidalens bjergside – ligger det lille franciskanerkloster *Greccio*.

Gennem skråningens grønne beklædning stikker klippegrunden frem med klart afgrænsede lyse brudflader. Men de høje støtter til venstre i billedet er til dels menneskeværk: stræbepiller for vejen op til klostret.

De gamle gulkalkede huse hænger deroppe som smalle fuglekasser Bag dem fortsætter højden med træernes lodne kontur. Men til højre ses langt borte grå, regelmæssige tinder med striber af sne. – Og vi er endda et godt stykke henne i april!

Busserne sætter folk af på gruspladsen nede i slugten. Og så må man begynde opstigningen ad trappevejen derovre. – Åh, ja. Efter bare få dages ture rundt i egnen mærkes det i benene. Men det nytter ikke! I dette franciskanske Italien må enhver lille Muhammed værsågo komme til bjerget, til bjergene. For dér gemmer sig de steder, man siden husker.

Klostret har her ligget fra 1200-tallet, måske længere tilbage. Vel sagtens et enebo ligesom mange andre. – Den franciskanske bevægelse tog mange af disse hytter og grotter i brug og gav dem nyt liv. Frans og hans venner vandrede utrætteligt i den store, frie natur. Slog sig ned for en stund, flere i følge eller enkeltvis, hvor de fandt fred og stilhed til bøn og betragtning. – I hverdagene efter den store vækkelse gik livet videre i de små klostre. I dag virker nogle af dem mere museumsagtige end andre. Men alle har bevaret rum, der ser ud »som på Frans' tid« – og måske andre minder fra dengang, ting, han har haft i hænderne, en stump tøj, et simpelt redskab.

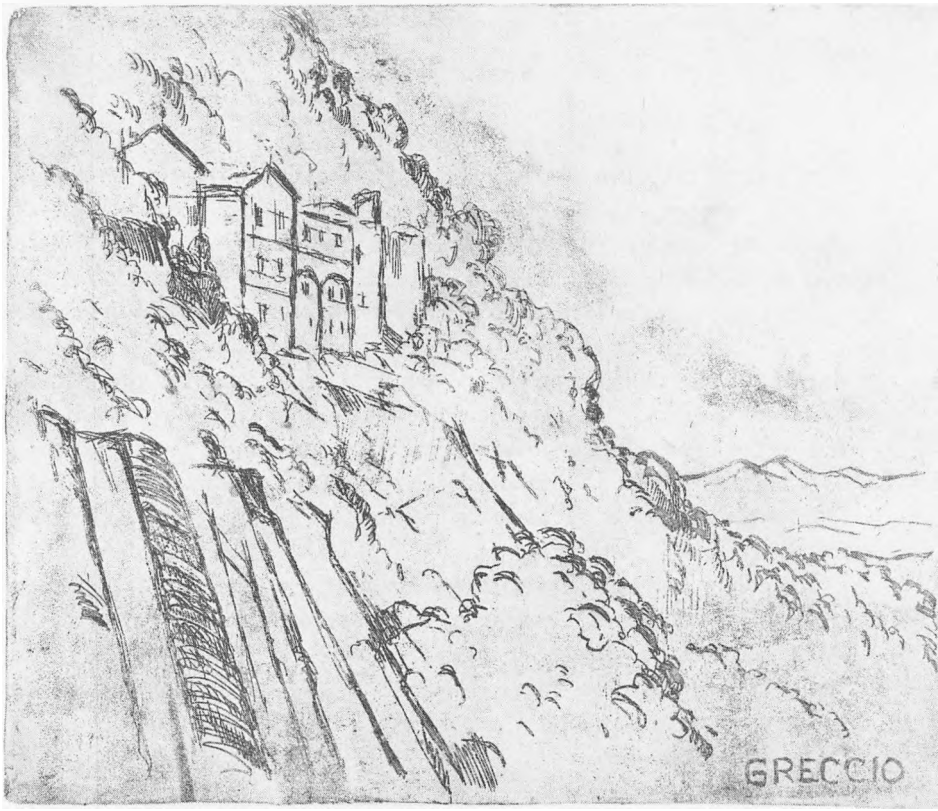

I ét er de fælles: enkelt og fattigt er der ude som inde. Den »luksus«, som erstattede den allerførste, frysende fattigdom, kan ikke vække forargelse! – Ydmygt. Nej, for ikke at støde hovedet, bøjer man sig og kringler sig langsomt gennem de smalle, mørke gange.

Også heroppe i Greccio er der gamle celler, og nyere – og fra vore dage er en rummelige kirkebygning til venstre for den ældste husklynge. Inden opstigningen stod jeg og *genkendte*, fra billeder og bøger, først og fremmest »Pilgrimsbogen« af Johannes Jørgensen. Jovist: den bleggule rede på bjergsiden, dalen i dis og med lidt støj i det fjerne.

Oprindelig var grotterne og småhusene deroppe vel simpelthen åbne ud mod dalen, forbundet med en art vægtergange, båret af afstivning og stolper hamret ind i klipperevnerne. – Munkelivet sådan et sted var sävist ingen dans på roser!

De beskedne klostre, der ligger tæt på denne egn, har hver for sig at gøre med bestemte, nøje tidsfæstede begivenheder i Frans' korte liv. Dét, som skete i Greccio, blev begyndelsen til en skik, som lever den dag i dag. – Her blev den første julekrybbe til.

December 1223. Frans kom til Rietidalen fra Rom. Han havde bestemt sig for at ville holde jul i Greccio og havde forberedt festen. I Rom havde han truffet en rigmand fra egnen, og Frans havde bedt

ham om at sørge for at finde et sted i skoven, måske en klippehule, og dér stille en krybbe fyldt med hø. En okse og et æsel skulle der også være ligesom i stalden i Betlehem. Nu ville Frans fejre højtiden ved at opleve de kår, Guds søn gik ind under for vor skyld.

Man gjorde da også, som Frans havde ønsket. – Da han julenat kom til stedet oppe i skoven, så han folk fra egnen strømme til. De samledes til julefest omkring krybben, der tjente som alter for præsten, der læste messen. – Og var der ikke et virkeligt levende barn der i høet? Nu trådte Franz jo hen til det og tog det i sine arme!

Siden rejste man i forbindelse med klostret et lille kapel på stedet. Dets alterbord kom til at hvile på den rå klippe, som havde båret krybben.

Herinde i det lave kapel står turisterne tæt, mens en franciskaner refererer, hvad Frans' levnedsskildring har at fortælle om, hvad der skete her for de mange, mange år siden. På altervæggen fortæller gamle billeder på deres måde historien. Mester Giotto har skildret det bedre i en af sine fresker i overkirken i Assisi, yndefuldt og nærværende på samme tid.

Men i den smalle åbning mellem klippen og alterets plads har man spredt lidt hø, og på det ligger en lille lyserød barnedukke!

Jeg holder så meget af disse beskedne huse, hvor kristendommen har manifesteret sig. – Lad så menneskenes forsøg på at fastholde, hvad der skete, være naive og smagløse eller geniale som Giottos og hans svendes billeder! Det er dog udtryk for det samme: at som led – fastgroet – i vor erkendelse lever visheden om, at Gud blev menneske blandt mennesker, at »Ordet blev kød og tog bolig iblandt os.« – Et risikabelt eksperiment, dét ser vi klart. – Det guddommelige eksperiment!

Julekrybben gik sin sejrsgang som illustration af historiens største øjeblik. Nogle billedmagere var dygtigere end andre, havde bedre smag. Nogle af dem, der rettede julekrybben an, var i besiddelse af større indsigt end andre. – Stort mere er der vel ikke at sige om det.

Også hos os ser man i dag krybben i juletræets læ. Til gengæld er skikken med juletræet trængt mod syd. Det skyldes blandt andet, at de tyske soldater under krigen, hvor de så befandt sig, prøvede at finde et stedsegrønt træ til juleaften.

– – –

Byerne vokser også i denne egn af Italien. Ud over sletterne skyder nye kvarterer op til alle sider omkring de gamle grå bykerner med deres kirker på tinderne og blakkede husrygge vendt mod dalen. Meget af det nye er grimt, fremmedlegemer. Fabrikker med bjerge af opstablede kasser foran, tankstationer, drabelige skilte langs vejene. Os og larm som andre steder i verden. – Da er der frisk og dejligt i bjergene. Stille og lydt. Mærkeligt nok forstyrrer ikke engang stemmerne. Det er, som om de dæmpes efter stilheden. Sådan fornemmer man snakken fra folk, der i dette øjeblik er på vej ned ad trappen oppe fra klostret.

Vi har igen besøgt et gammelt kultsted, hamret ind i det rå grundfjeld. Natur og kultur i ét om nogetsteds.

De gik glade hjem den julenat i 1223. Faklernes skær tegnede deres vej gennem skoven. Stemmerne lød svagere og svagere, til de forsvandt nede i landsbyen. Og der blev helt stille.

Til morgenens haner vækkede dalen.

Emil Petersen.

Skoleåret 1977-78

Danske højskoler

For at understrege, at den enkelte højskole er en del af en større bevægelse, skal indledningen i år handle om nogle fælles træk for danske højskoler.

Det er glædeligt, at det for højskolen som helhed blev et godt år. Talmæssigt var der i finansåret 77/78 8 % flere elever end i det foregående år. Der er en fortsat stigning på de korte kurser (1–4 uger), der nu udgør 18,6 % af årseleverne (1 årselev er 1 elev i 40 uger). Flere end 25.000 personer har deltaget i kurser fra 1 til 4 ugers varighed. Der er unægtelig sket en voldsom udvikling, ikke mindst de senere år, siden Holger Begtrup som den første afholdt 8 dage på højskole i 1911.

På lange kurser (5–42 uger) deltog flere end 9.000 personer. – Arbejdsledige dagpengeberettigede elever udgjorde 14–15 % af samtlige højskoleelever, selvfølgelig med store variationer fra skole til skole. Året før var det tilsvarende tal 13–14 %.

Fire nye skoler blev godkendt i årets løb: Sulisartut Højskoliat, Qaqortoq (Arbejderhøjskolen i Julianehåb), Den rejsende Højskole i Juelsminde, Uge Folkehøjskole og Assens Højskole. – I alt er der nu 86 højskoler i Danmark (1/4 78)

Undervisningsministeriet har oprettet en sektion til bekæmpelse af ungdomsarbejdsløshed, hvorfra man især vil fremme kombinerede undervisnings- og produktionsprogrammer. Om problemet ungdomsarbejdsløshed har undervisningsinspektør Vilh. Nielsen bl.a. skrevet i Højskolebladet:

> »Man kan sige, at det ikke er noget højskoleproblem, end ikke noget skoleproblem – snarest tværtimod: det er arbejde, de unge vil have, ikke skolegang. Der er tale om et samfundsproblem, som angår os alle. Og så sandt højskolerne er en del af samfundet og vagtsomt følger samfundets udvikling, er det ikke urimeligt at vente utraditionelle initiativer fra den side, initiativer, som måske ikke just har form af godkendte kurser, men imødekommer et samfundsmæssigt behov og tilfredsstiller unge menneskers dybeste trang. Mulighederne er legio, og det er ganske tydeligt, at man fra ministeriets side vil betænke sig to gange på at hæmme eller bremse initiativer, som har blot skygge af chance for at skaffe unge meningsfyldt arbejde.«

Den store rapport U-90 (samlet uddannelsesplanlægning frem til 90-erne) har været flittigt diskuteret; den vil også i de kommende år give anledning til mange seriøse forhandlinger – for og imod dens konklusioner. På årsmødet i Foreningen for Folkehøjskoler i august sagde formanden, K. E. Larsen, bl.a.:

> »Sammenfattende tror jeg om U-90 at turde sige, at mens man ved arbejdets begyndelse sporede en indstilling i retning af, at det samlede voksenundervisningsområde nu var tjenligt til overtagelse af det offentlige uddannelsessystem, blev det under arbejdets gang klart, at hovedsigtet på vort område måtte være, »at man fra centralt hold fortsat støtter og sikrer et fleksibelt, decentralt system med en høj grad af frihed såvel i relation til initiativtagere på området som til deltager-bestemmelse af indhold og metode.«

Efterårsskolen 1977

Skolestart kan give anledning til mange overvejelser, da godt begyndt er halvt fuldendt. Eleverne vil gerne i gang med de almindelige timer så hurtigt som muligt. På den anden side er det også nødvendigt med orientering om mangt og meget, bl.a. for at give eleverne den bedst mulige baggrund for at vælge de rigtige fag.

Vi gennemførte en skolestart på kun 2½ dag – med enkelte fællestimer og en tur til Fredensborg Slot og i Gribskov; men det karakteristiske var, at i hovedparten af tiden var eleverne fordelt i de otte ganggrupper, som indkvarteringen naturligt giver. Alle ganggrupper var igennem følgende runde:

1) Rundvisning på skolen, 2) Rundvisning i den nærmeste omegn, 3) Fotografering, 4) Gennemgang af timeplan, 5) Speciel orientering om gymnastik og håndbold samt praktisk volleyball, 6) Biblioteksøvelser, 7) Teoretiske og praktiske betragtninger om renholdelse af skolen, herunder ganggruppens ansvar for trivsel og renholdelse af eget beboelsesafsnit, og 8) Pakning af Frederiksborgblade – en praktisk øvelse til gavn for gamle elever.

Timeplanen

Som det fremgår af gengivelsen af timeplanen (forår 78), har vi tre foredrag pr. uge samt ca. hver anden lørdag formiddag en foredragsholder udefra. En grundig gennemgang af hele timeplanen vil føre for vidt. Det skal blot nævnes, at da november-eleverne ankom, blev planen udvidet med enkelte nye fag. Hver elev skal vælge et fag i de 6 faggrupper. »Tirsdagsaften« dækker over oplæsning af skuespil, diskussioner m.v.

Gruppe 1 repræsenterer noget nyt, der fortjener særlig omtale. Formålet var at få et hold med så mange timer, at der blev bedre mulighed for at skabe sammenhæng i undervisningen end hidtil, samt at holdet også havde tid til at diskutere og påtage sig andre opgaver end de rent faglige.

Gruppe 1-holdene har 7–8 timer pr. uge. Opgaver ud over emnet blev: 1) Overtage de tidligere PS-funktioner (Praktisk arbejde, Samtale): forestå et rengøringsområde, diskutere allehånde problemer på skolen, evt. fremsætte forslag på fællesmøde, 2) Forberede en lørdagsfest og tilstræbe, at der blev underholdning på et højt kulturelt niveau!, 3) Forberede og gennemføre en lørdagshøjskole, helst på baggrund af holdets arbejde, 4) På skift deltage i forberedelse af projekter for hele skolen, og 5) Hustjeneste. – Nu har vi ikke længere lister for ringning, telefonvagt og slukning. Dette organiseres på ugebasis af det enkelte hold. – Denne nye ordning med gruppe 1-holdene faldt heldigt ud.

GRUNDTVIGS HØJSKOLE FREDERIKSBORG F 78

GHF 7.30 - 7.50 Morgenmad (lø. 8.00, sø. 9.00) admin. 6

	MANDAG	TIRSDAG	ONSDAG	TORSDAG	FREDAG	LØRDAG
8.00	Morgensang	Morgensang	Morgensang	Morgensang	Morgensang	8.00 mad
8.15-9.00	2	2	1	2	1	8.30 prakt. arbejde
9.15-10.00	Foredrag	Foredrag	1	Foredrag	1	9.00-9.45 1
	Pause					10-12 Lørdags-
10.30-11.30	1	3	1	3	3	højskole
11.35	Praktisk arbejde					
12.00	Frokost	13.00: 6				
14.00-14.45	4	6	Til dis- po- si- ti- on	4	4	
15.00-15.45	5	(6) Håndbold		5	6	
16.00-16.45	5	Møder		5	6	
17.00-17.45	Gymnastik Erhvervsv.	Volleyball		Gymnastik	(6) Volleyball	
18.00	Middag					
19.30	Fællesmøde/ Folkedans	Tirsdag aften	Volleyball	Volleyball	Filmklub	Lørdag aften

1. 7 tm/ugl 4 mdr.	2. 3 tm/ug 4 mdr	3. 3 tm/ugl 4 mdr	4. 3 tm/ugl 2 mdr	5. 4 tm/ugl 4 mdr	6. 4/6 tm/ugl 4 mdr
a. Idé & Kultur FN	Engelsk KT	Dansk BJ	Regning OV	Matem.1 BJ	Politik ST
b. Internation.SEB	Engelsk EC	Dansk ST	Regning FN	Matem.2 OV	Vævning KHJ
c. Litt.& samf. EC	Tysk FN	Dansk EC	Musik EC	E.dansk KT	Fys.kemi OV
d. Nordisk SHJ	Tysk SHJ	Dansk IG	Kunst AB	Keramik MP	Dramatik SHJ
e. Menn.& miljø OV	Forenings.SEB	Engelsk AB	Sk.&opdr. KT	Batik KHJ og stoftryk IP	Beklædn.6 IP
f. S.O.K. KTB	Dan.kultur ST	Filosofi FN	Verdensr.SHJ		Film BJ
g. Økonomi & S. BJ	Psykologi LTB	Maskinskr. IP	Udenr.pol.ST	Plantef. AB	Formning MP
h. Dansk f.udl.AB/ KT	Dansk f.udl. IG		Kv.&samf. IG	Nyere litt.ST	Eur.litt. IG

Elever

Til september startede vi med 77 elever. Efter lidt af- og tilgang de første 14 dage og med ankomst af november-eleverne var vi oppe på 108 elever. Heraf var der 2 elever fra Norge, Island 2, Japan 1, Columbia 1, Chile 3, USA 2, Canada 1, England 1, Polen 3, Spanien 1 og Tyrkiet 6.

Projekter

Det første projekt fandt sted i begyndelsen af oktober under titlen: »En fredag på landet«. Og det var det også. Tilrettelagt af Haugstrup og Ole Vind.

Foredrag, film og gruppe-diskussion om formiddagen. Hele eftermiddagen var sat af til besøg i små grupper på forskellige gårde, udvalgt af konsulent H. O. Stryhn og ungdomskonsulent Frank von Erve, Nordsjællands Landboforeninger.

Specielt når så mange elever kommer fra byen, er en sådan dag nyttig. Nogle af de spørgsmål, der på forhånd var udarbejdet for at få gang i gruppearbejdet, viste, at arrangørerne gik ud fra, at ikke alle deltagerne havde førstehåndskendskab til dansk landbrug.

Lige efter november-elevernes ankomst havde vi et ugeprojekt om »Lokalsamfundet-Hillerød«. Ikke færre end 12 grupper var i sving. Tilrettelæggelse: Lars Thorkild Bjørn, Fritz Norlan og Svend Erik Bjerre. Der var ved afslutningen af projektet en byplanlægger fra arkitektgruppen Vandkunsten, der besvarede spørgsmål om den planlagte nye Ullerød by.

5.–6. december havde vi et projekt om julen. Nogle var lidt skeptiske på forhånd: Var »julen« et velegnet projektemne? Gruppearbejdet drejede sig om julen og traditionerne, jul i andre lande, jul på institutioner, den kommercielle jul. En demonstrationsgruppe gav anledning til megen diskussion. Højskoleelever på gaden i Hillerød . . .

Optoget startede kl. 15 ved rådhuset (Frederiksværksgade): alle havde nissehuer på (en del blæste af!), plakater, uddeling af løbesedler. På torvet ventede et mikrofonanlæg – viser blev fremført, og der var juletale.

De fleste forstod meningen med demonstrationen; men man hørte også nogen sige: Det er da mærkeligt, hvorfor er eleverne på Grundtvigs Højskole imod julen? Det var de heller ikke! På løbesedlen stod blandt andet:

Stop julestresset nu! Pengene har efterhånden overskygget glæden ved at holde jul.
Hvordan kan børnene blive glade og tilfredse, når det gælder om at få de største gaver?
Hvorfor ikke gøre julen til folkets jul i stedet for pengenes jul?
Glædelig jul ønskes jer fra eleverne på Grundtvigs Højskole Frederiksborg.

Lørdagshøjskole

På lørdagshøjskolen havde vi følgende program:

10. september:	Kina efter Mao. – Forfatteren Dino Raymond Hansen.
24. september:	Nye perspektiver i voksenundervisningen. – Forstander K. E. Larsen.
Mandag 26/9: (efterårsmøde)	Knudemænd og kællingeknuder. – Forfatteren Herdis Møllehave om romanen »Le«. Aften: Simon Rosenbaum spillede og fortalte.
8. oktober:	Film om Indien. – Forfatteren Jens Bjerre.
22. oktober:	Amnesty International. – Lektor Gert Bolvig.
12. november·	Arbejdsmiljø. – Konsulent Henning Tjørnhøj.
19. november:	Film: Hendes verden. – Filminstruktør Lise Roos.
3. december:	Dansk folkelighed lige nu. – Programsekretær, valgmenighedspræst, forfatter Jørgen Thorgård.
17. december:	Hvilke fremtidsmuligheder har ungdommen? Fhv. minister K. Helveg Petersen.

Filmklub

Filmklubben havde følgende program for de fredagsaftener, hvor der ikke var udrejse om lørdagen.

9. september:	Elvira Madigan
23. september:	Den dobbelte Mand
7. oktober:	La' os være
21. oktober:	Dyret skal dø
28. oktober:	Livets Undere
11. november:	Gøg og Gokke
18. november:	Sidste tog fra Gunn Hill
2. december:	Chok
15. december:	Æblekrigen

Sæsonen gav et overskud på 436,63 kr., som ifølge filmrådets beslutning blev givet til et børnehjem i Chile med Luis Caceres og en katolsk præst i København som mellemmand.

Ekskursioner

Ud over Fredensborg Slot og Frederiksborg havde vi følgende program:

Den 27. september gik turen til Skåne, hvor Djurparken og Lund domkirke var hovedattraktionerne. Turen blev arrangeret af et udvalg nedsat af fællesmødet, samt Svend Tornbjerg

Pompejiudstillingen på Louisiana blev en stor publikumssucces. Vi bidrog hertil ved et besøg den 24. november, forberedt af Lars Thorkild Bjørn.

Københavnsturen fandt sted 13. december. Besøg på institutioner, museer, landsretten m.v. Samtaletime på Christiansborg med Robert Pedersen (S) og Bertel Haarder (V). Om aftenen valg mellem tre teaterforestillinger. Alt arrangeret af »Ekskursionsudvalget«.

Scener fra Grundtvigs Højskole

I starten af kurset havde vi en tirsdagsaften terrænløb arrangeret af Erling Christiansen. Det blev et langt løb – nogle af de ivrigste og mest sportstrænede fik endda en ekstra tur, idet de i deres iver læste forkert på kortet. Ved de forskellige poster ventede særprægede oplevelser: regnestykke på grundlag af et par læreres alder, forklare nogle internationale forkortelser, synge en sang m.v., etc. Da alle var bænket til aftenkaffe, kunne man høre nogen sige: – Havde turen kun været halvt så lang, havde den været lang alligevel!

Af lørdag-aftener skal nævnes: Scener fra Grundtvigs Højskole, hvor de forskellige ganggrupper viste hverdagen på den gamle skole, og en International aften, hvor måltidet blev indtaget med spisepinde. Der var rundrejse til samtlige udlande repræsenteret på skolen samt »The Dorman Show« med optrin fra et amerikansk indvandringskontor. – Ved en anden lejlighed var der fødselsdagsfest med musik og sange, mime-konkurrence om at lægge ble på, sutteflaskekonkurrence (jo, jo – sligt kan stadig forekomme på højskolen en lørdag aften).

Forældredagen 29. oktober foregik efter de senere års recept. Det kunstneriske indslag var fælleslæsning ved lærerkredsen: »Bunbury« af Oscar Wilde.

Til adventsfesten opførte Dramatisk hold med Haugstrup som instruktør: »Tre høje hatte«, komedie af Miguel Mihura fra et andenklasses hotel i Spanien.

Selv om vi til formålet havde indkøbt en ny fodbold til 188 kr., tabte vi 1–5 til Luthersk Missionsforenings Højskole. Derimod i volleyball var Grundtvig klart den stærkeste.

Efter i flere år ikke at have fejret Mortensaften genoptog vi den lokale skik, som mange gamle elever vil erindre. Forskellige lærere holdt gribende taler om Morten Hare, Morten Madsvend, Morten Lange, Morten Korch og Martin af Tours (sidste, rigtige forklaring på dagens oprindelse er der ikke så mange, der tror på!).

Ved beskrivelsen af et lørdagsaftens-program arrangeret af Nordisk studiehold står der i min dagbog (så det må jo passe): »En god, rolig aften uden bar og dans.«

Forårsskolen 1978

Bemærk navneskiftet fra vinter- til forårsskole. Optimismen breder sig.

Ankomst 9. januar. Det blev i alt 118 elever, heraf 38 8-måneders elever fra september og 37 6-måneders elever fra november.

De mange og lange diskussioner på fællesmøder på efterårsskolen om selve fællesmødets indhold og form blev endeligt afsluttet. En god ting er, at vi nu definitivt har forladt foredragssalen, der ikke er så velegnet til diskussion. Punkt 1 i de nye love for fællesmødet er: »Fællesmødet afholdes i spisesalen. Der gives et nummer ved indgangen, og man sætter sig ved de tilsvarende bordnumre.«

M.h.t. holdinddelingen skete det, at der for første gang ikke blev tilstrækkelig tilslutning til at gennemføre Nordisk studiehold. – Agnete Bjerre startede et nyt hold: plantefarvning. I stedet for verdensreligioner tog Haugstrup et hold i sprogkundskab. I løbet af sæsonen startede Ingrid Pagh tirsdag aften et hold i skabende dramatik. Under afsnittet Medarbejdere er nævnt de nye lærere, der medvirkede.

Lørdagshøjskolen

Program på forårsskolen:

14. januar:	Cuba og Brasilien. – Redaktør Jens Lohmann.
11. februar:	Dansk flygtningehjælp. – Generalsekretær Arne Piil Christensen.
25. februar:	Sociale problemer. – Forstander Bent Fjellerad, Frederiksborg Amts Ungdomscenter.
4. marts:	Digteren Jørgen Gustava Brandt fortæller og læser op.
18. marts:	Tvind-skolerne. – Lone og Karen, lærere, uddannet på Det nødvendige Seminarium.
24. april:	(Mandag) Fagforeningspolitik. – Forbundsformand Preben Møller Hansen.

I en almindelig foredragstime fortalte Fritz Wartenweiler fra Schweiz om sit liv og levned.

Filmklub

I løbet af forårsskolen blev vist følgende film:

13. januar:	Chaplin som Emigrant.
27. januar:	Aske og Diamanter.
10. februar:	Oprøret i Ådalen.
24. februar:	Her går det godt.
3. marts:	Han, hun og leoparden.
17. marts:	Lars Ole, 5.c.
31. marts:	Persona – Sonate for to.
7. april:	Den døende Prærie.
21. april:	Family Life.

Arrangementer

Vinterfest 4. marts: Dramatisk hold opførte »En ærgrelse på vandring« af Soya, og det var King George Dixieland Stompers, der slog tonen an for resten af aftenen. Ved forældredagen 8. april lavede Dramatisk hold værkstedsteater med tre forskellige titler – en af dem var: »Det ufuldendte i otte satser«.

En gruppe elever blev optaget af flyvende tallerkener, ikke i køkkenet, men fra verdensrummet! I den anledning blev nedsat et elev-UFO-udvalg, der arrangerede film og foredragsholder fra Skandinavisk UFO-information. Hvad der kom ud af det, ved jeg ikke – udover, at der i hvert fald var enkelte, der fik deres nattesøvn forstyrret af UFO-drømme.

Et usædvanligt besøg var 64 musikere fra Sir Robert Borden's High School, Ottawa, Canada. Gruppen var herovre på et program arrangeret af People to People. Deres lokalværter fra Helsinge og omegn, samt alle på skolen, kom på denne måde til stor koncert i vor gymnastiksal.

I lighed med tidligere havde vi en emnedag om Grønland arrangeret af Bent Jakobsen. Udefra kom Mads Lidegård (Krogerup). Vi har alle behov for at lære mere om Grønland – dette er ekstra tiltrængt, når vi har en halv snes elever fra Grønland.

Lørdagsfesterne gav et pænt overskud. Heraf blev 1142,95 kr. givet til skolens bibliotek – en meget kærkommen gave.

Overlevelse

Projektet 21.–24. februar hed »Velstand og oprør«. I kraft af overlevelsesgruppen fik projektet stor avisomtale. I Frederiksborg Amts Avis stod bl.a. følgende:

Højskoleundervisning under åben himmel.

Tre døgn under åben himmel, kun med primitive bivuakker som beskyttelse mod vand og vejr. Det er, hvad 11 voksne mennesker har sat sig for at gennemføre uanset vejret, ikke for at kampere med ligesindede naturelskere, men som led i undervisningen på Grundtvigs Højskole Frederiksborg.

Gruppen udgør en del af et projekt, hvor seks undergrupper ud fra fællesnævneren »Velfærd og oprør« har fået et afgrænset område at belyse.

– Det er vort håb, at de seks dele af projektet munder ud i en slags helhed, som handler om velfærdssamfundet og dets økonomiske krise, siger en af lærerne, Ole Vind. – Men det vil vise sig, når grupperne på fredag hver holder et foredrag på en time – hele projektet er nemlig elevstyret.

De seks hold har følgende emner at arbejde med i fire dage til fredag:

1) Ungdomsoprøret – forældet eller hvad?
2) Christiania – nassere eller pionerer?
3) Bliver Danmark rødere?
4) Livsvilkår under velstand og krise.
5) Kvinde- og mandsproblemer.
6) »Overlevelses-eksperiment«.

Alle emnerne betyder, at kursusdeltagerne må ud i marken for at finde materiale til rapporten.

Oprindelig var gruppen, som opholder sig i Gribskov, på 12 personer, men en pige, som i forvejen var sløj, måtte efter den første nat vende hjem til sin lune sygeseng. Men 11 højskoleelever holder stadig skansen i de primitive bivuakker.

Tirsdag formiddag begav gruppen sig ud i skoven. Og hele dagen gik med at forberede sovepladser af regnslag og grankviste. Allerede ved ni-tiden gik holdet så til ro i soveposerne.

– Det er nu ikke, fordi vi har sovet alt for godt, fortæller Ib Laursen. – Med jævne mellemrum vågner man på grund af kulden.

– Ja, to piger måtte sove i samme sovepose for at holde varmen, medgiver Sara Geisler.

Holdet har medbragt et antal redskaber, så en bålplads kan oprettes. To feltspader, en økse, en skovkniv, fire kogekar, to gryder og to lommelygter udgør udstyret.

Helt uden forbindelse til omverdenen er de 11 ikke. To gange om dagen sendes folk til købmanden. Men maden tilberedes ikke i ovn. Kyllinger pakkes ind i sølvpapir og lægges på bå-

let. Tirsdag aften var den første kylling nu ikke særlig vellykket. Brændt på den ene side og stadig frossen i midten.

Fire skiftes til at lave maden, og to skriver den dagbog, som skal danne grundlag for rapporten. Ellers skal alle være med til alt.

– Vi finder ud af, hvad det vil sige at være afhængig af hinanden, men tre døgn er nok lidt kort tid, siger Ib Laursen.

Men de tre døgn skal give svaret på gruppens hovedspørgsmål: Hvordan er det at leve uden velstand?

Om de bivuakker, man har lavet, er egnedet som menneskeboliger, må nok stå hen i det uvisse. Men skovens mus finder dem i hvert fald ganske glimrende.

En kombination af projekt- og ekskursionspenge gav 19.–22. april en udenlandsrejse, nemlig til Isaberg, Hestra, 60 km syd for Jönköping. Her havde vi lejet ikke færre end 17 hytter. Hyttegrupperne havde hver sit budget, så i disse dage var kostforplejningen særdeles varieret fra gruppe til gruppe. Hertil kom en række aktivitetsgrupper med tilknytning til stedet. Der var også afsat tid til at drøfte højskoletiden.

Legater

I skoleåret 1977–78 blev der uddelt følgende legater:

J. R. Hedegaards og Hustrus Mindelegat: Åsa Hedmann og Ulla Kupari (begge Sverige). Frk. Betty Nyegaards Legat: Michael Deacon (England). Højskoleforstander Hans Rosendals Mindelegat: Søren Midtiby, Michael Deacon og Solveig Paulsen.

Gæster

En gruppe fra Fjordane Folkehøjskole i Norge besøgte os som led i en studierejse til Danmark. – Fra Sund Folkehøjskole kom Sigmund Jarle Stare. – En norsk gæst med et specielt ærinde var journalist Ludvig Jerdal fra »Dagen« i Bergen. Han var på rundrejse til en række nordiske højskoler. Hvert besøg resulterede i en helsidesartikel i »Dagen«. – Elev i 1947, Ragnhild Hansen fra Oslo, besøgte også skolen.

Fra Sverige kom en delegation fra Folkbildningsförbundet og Formedlingsbyrån för Kulturprogram for at høre om højskolen i dag. – Martin Bjørnstrøm, Ängelsborg, elev her 1938–39, kom med hele sin familie. Han sagde bl.a. »C. P. O., hvor var han dog altid i godt humør. – Vi kaldte hende aldrig andet end Pip, hvad var egentlig hendes rigtige navn?« – Gunnel Østling, tidligere Larsson, fra Halmstad, svensk lærer 59–60, aflagde besøg sammen med nogle voksne elever, nemlig husmødre med uddannelsesmæssigt efterslæb.

Vi havde også gæster fra fjerne lande: i tre omgange besøg fra Indien, en hel delegation fra Japan og fra Philippinerne Ami Bonacua i en uge.

Fra de hjemlige strande kom Eva Elkær-Hansen, Suhrs Seminarium, på 14 dages praktik. – Elever fra Kingoskolen i Slangerup var en dag på højskole som led i et projekt: Efter skolen – hvad så? – Et lignende besøg blev aflagt af elever fra Marielystskolen i Frederikssund. – Et par gange havde vi en gruppe langtidsledige på dagsbesøg som del af et af de nye genopfriskningskurser.

Desuden kom i årets løb mange gamle elever på besøg. Nogle finder selv rundt, andre må have assistance for at finde deres gamle værelse, fordi der siden deres tid er sket store ændringer med bygningerne. Det er altid en særlig glæde at hilse på gamle elever, som besøger skolen.

Medarbejdere

De faste medarbejdere på lærerside var: Agnete Bjerre, Svend Erik Bjerre, Lars Thorkild Bjørn, Erling Christiansen, Bent Jakobsen, Karen Haugstrup Jensen, Søren Haugstrup Jensen, Fritz Norlan, Ingrid Pagh, Karen Tornbjerg, Svend Tornbjerg og Ole Vind.

På grund af den store elevtilgang måtte lærerkredsen suppleres. Lærer ved Hillerødsholmsskolen, Jørgen Eskildsen, underviste i gymnastik fra septemberskolens start. Fra november overtog Marjorie Philipsen, Hillerød, undervisningen i keramik, fra januar også et nyoprettet hold i formning.

Inger Grosen

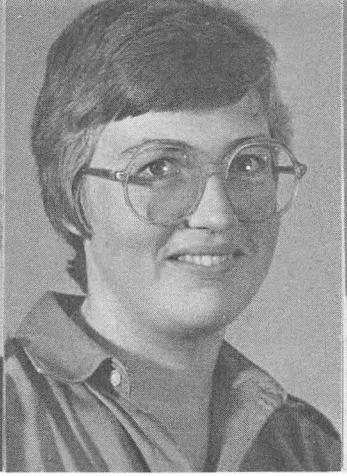

Trine Jørgensen

Rita Grube

På forårsskolen underviste højskolelærer Inger Grosen i dansk, kvinden og samfundet, verdenslitteratur og dansk for udlændinge. Fra 1. august er Trine Jørgensen ansat som årspraktikant fra Den fri Lærerskole i Ollerup. Trines hovedfag er gymnastiklederuddannelse. – Hanne Munkholm kombinerede på en fin måde rollen som elev med den krævende opgave at være skolens sygeplejerske. På kontoret er Erika Nederby fortsat 3/4 tids sekretær, mens Helge Petersen er 1/2 tids bogholder. Denne ordning har vist sig at give en god arbejdsrytme i administrationen.

Niels Bundgård har som pedel arbejdet både inde og ude med et stort arbejdsprogram. Gymnasieelev Kim Faurschou hjælper til på frieftermiddage og i ferier.

I køkkenet skete der den meget store ændring, at Grete Søndergård fratrådte som køkkenchef den 1. maj 1978. Denne begivenhed er nærmere omtalt side 87: 34 år for Grundtvigs Højskole.

Grete blev afløst af økonoma Rita Grube, der er 9 år yngre end det antal år, Grete har været ved skolen. Alle vil forstå, at det er en forpligtende stilling at overtage, men allerede nu ved vi, at vi har været særdeles heldige ved valget af Rita. Der vil altså fortsat være god mad at få på Frederiksborg.

Rita, der bor på Gadevangsvej, har kontor i Gretes tidligere soveværelse, mens stuen er indrettet til depot. Dette sparer mange skridt til kælderen, og det samme gør et nyt køleskab i det lille spisekammer (1500 l til 10 kr. pr. liter!).

Tidligere har vi kun haft én køkkenlederelev, den sidste var Gitte Nielsen, der i august startede sin teoretiske uddannelse i Struer. Nu har vi to køkkenlederelever: Heidi Christensen og Jette Jensen. Hertil kommer som husassistenter Susanne Jensen og Irene Petersen. Om aftenen er der fortsat ekstra hjælp ved Bettina Bundgård, Helle Pedersen og Charlotte Petersen.

Elevmødet

En af årets store begivenheder er elevmødet, nu 3. weekend i maj (i år 19.–21. maj). Siden vi flyttede fra 2. weekend i juli, er der kun dukket en enkelt op på dette tidspunkt. Det kunne tyde på, at vedkommende var gledet ud af elevforeningen, idet Frederiksborgbladet jo bringer fortrinlig meddelelse om mødet.

Ved jubilarsammenkomsten talte jeg ud fra »Oprør fra midten«. Nogle af de fremsatte synspunkter genfindes i artiklen i dette skrift. Samværet i dagligstuen fik en særlig stemning, fordi Lars Thorkild Bjørn som 25 års jubilar viste lysbilleder, hvor en række af de tilstedeværende så sig selv i 1953/54-udgave.

Nordsjællandstur ved Bent Jakobsen lørdag formiddag. Om eftermiddagen talte Haugstrup om »Skaber vi selv vor ufrihed?«, og jubilar L. T. Bjørn om hovedpunkter i de sidste 25 års udvikling. Sangtime ved Erling Christiansen og Karen Tornbjerg.

Ved aftenfesten opførte lærerne »Schuberts sidste Serenade« af J. Bovasso. Kaffe – med et godt udvalg af sange – det er dejligt, når gamle elever foreslår nogle af de allerbedste sange i højskolesangbogen. Herefter spillede Ricardos Jazzmen op til dans.

Søndag var der morgensang i Ullerød kirke ved provst P. Rysgård Jensen fra Hillerød. Herefter har programmet i mangfoldige år været en diskussion. I år var emnet: Oprør vi priser ej? ved Fritz Norlan, Svend Tornbjerg og Ole Vind.

Inden frokost og afslutning var der generalforsamling i Foreningen Frederiksborgelever (se referat side 81!).

Et udsnit af 25 års-jubilarer.

Af mange breve skal følgende citeres:

Til hele generalstaben på Frederiksborg Højskole!
Mange tak for de uforglemmelige dage, vi havde på højskolen. Det var en stor fornøjelse at opleve skolen igen, og at I alle tog jer så meget af os. Nu oplevede vi rigtig den gamle højskoleånd igen – og det er dejligt, at den lever, selv om der på 25 år er sket meget nyt...

Med hilsen fra Anna Kathrine Breinegaard, Gallemosevej 2, Harridslev, Randers.

Sommeren

De korte sommerkurser er beskrevet i næste afsnit. Udlejningen omfattede i maj efter elevmødet Farmakologisk Institut (Københavns universitet) med det mest videnskabelige kursus, der vist nogen sinde har været på skolen. I juli havde vi Musikstævne for progressiv musik arrangeret af DKU – i den anledning oplevede vi det absurde at modtage protester pr. brev og i læserbrev i amtsavisen: var skolen blevet kommunistisk? Vi udlejer jo til enhver, der vil betale prisen – dog skal vi vel tilføje, at det er en betingelse, at den pågældende organisation skal virke inden for grundlovens rammer! Næste udlejning var til Danmarks Retsforbund – dette gjorde ikke skolen til en retsstatsskole! Endelig havde vi i august en gruppe studielektorer, hvis kursus var arrangeret af undervisningsministeriet ved rektoren for Avedøre Statsskole.

I parentes kan nævnes, at Agnete blev 50 år den 13. maj, og jeg fulgte efter den 9. august. Det medførte i hvert fald to private fester, og den 26. august holdt skolen en 100 års fest (altså to gange 50) for 100 menensker. Vi videreførte hermed den tradition, som Haugstrups og Grete har startet. En storartet fest, hvor vi kun sad til bords i 5 timer!

– – –

Som det fremgår af beretning om skolekredsen, har det på flere måder været et særdeles godt år. Det afgørende er dog, at det har været et godt skoleår – ikke helt uden problemer, selvfølgelig – det må der altid være, hvor flere end hundrede mennesker skal arbejde og bo sammen.

Der sker mange spændende ting på en højskole. Vi oplever en stribe af begivenheder. Men både elever og lærere skønner nok mest på, når der er lange, gode arbejdsperioder, hvor vi søger at koncentrere os om det, der er højskolens egentlige opgave.

Sv. Erik Bjerre.

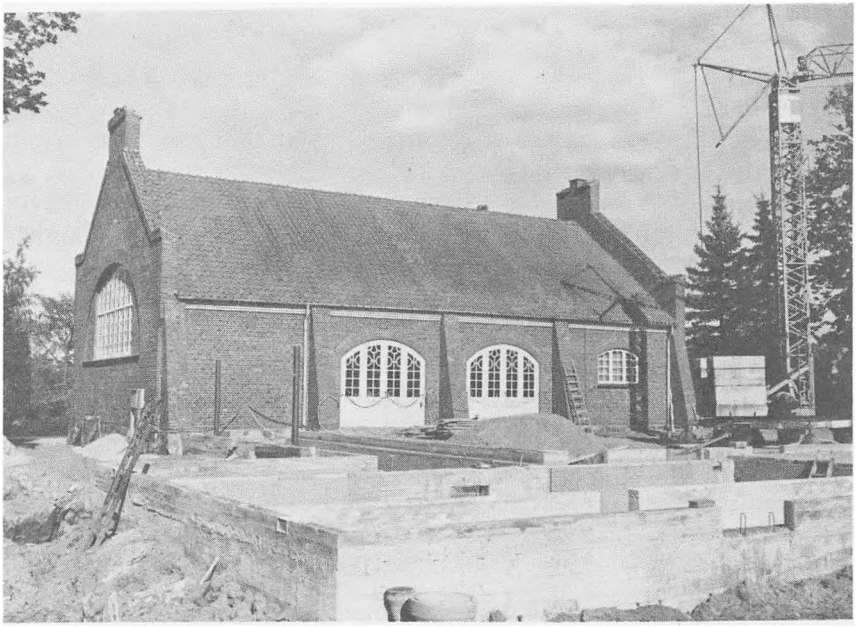

Ullerød kirke udvider.

Sommerkurser

Sidste sommer havde vi 4 feriekurser. Her følger beretninger – skrevet af en deltager på hvert kursus.

Cuba og Brasilien: To udviklingsveje

For den, der ved forskellige lejligheder har hørt om Latinamerika og »Den hvide Gud«s fremtrængen, ligger det altid i baghovedet: Hvorfor er tingene, som de er, og hvordan kan det være, at tilstandene på dette kontinent udviklede sig, som de gjorde? På en måde helt anderledes end i Afrika og Asien. Den oprindelige befolknings levevis, kulturelle, sociale og strukturelle situation er blevet omformet eller – for at sige det direkte – ødelagt langt mere grundigt, end vi kender det fra andre områder i verden – og det vel at mærke som noget, der stadig fortsætter.

På vort kursus brugte vi Jens Lohmann som guide i hele den latinamerikanske historie og samfundsopbygning, og det var forbløffende, hvor meget vi nåede at komme til klarhed over. Ikke alene gjaldt det forbindelsen mellem natur og samfundsforhold, men også udredningen af, hvordan det lykkedes de spanske erobrere at ramme kontinentet på dets mest sårbare punkter og underlægge sig det.

Nu var kurset, som det fremgår af titlen, ikke blot en historisk indføring, men en aktuel beskrivelse af to af de mest dynamiske nationer i området: det stormagtshungrende Brasilien og det ideologisk særdeles aktive Cuba. Lidt overflødigt havde man sat Mexico ind i sammenhængen. Der blev dog ikke tid til at fordybe sig i dette overordentligt spændende land, som godt kunne have båret en lige så stor del af kurset som de øvrige to lande. Hensigten var formentlig at uddybe, men uddybningen foregik alligevel bedst ved en sammenligning mellem det kapitalistisk/diktatoriske Brasilien og det socialistisk/kommunistiske Cuba.

Først og fremmest blev vi præsenteret for årsagen til den nuværende samfundsopbygning. Den sympatiske vægt lå på Cuba, både ved den synsvinkel, tingene blev anskuet fra, og p.g.a. de personer, der fremførte synspunkterne. Fremstillingen var på ingen måde usaglig, men udgangspunktet var som hovedregel både et opgør med den europæiske og amerikanske imperialismes teori og praksis i Sydamerika

samt en afstandtagen fra den kapitalistiske markedsøkonomi og dens uhæmmede udnyttelse af lande, folk og ressourcer. Desuden var/er Cuba i den situation, at indianerspørgsmålet blev »løst« ved udryddelsen af dem allerede i 1500-tallet, mens det – i høj grad i strid med vor retsfølelse – søges løst på samme måde i vort århundrede i andre lande. Endvidere drøftedes også den indre imperialisme – altså en lokal overklasses finansmæssige og politiske samarbejde med tilsvarende grupper i andre lande mod flertallets interesser i deres egne lande.

Et par ting slog mig: For det første, at vi ved så lidt og har så ringe føling med latinamerikansk kunst og litteratur. For det andet virkede det igen overordentligt inspirerende at møde foredragsholdere, der havde »efterladt en del af deres hjerte« i Latinamerika og nu forsøgte at gøre forståeligt for os, hvad de selv var fascineret af og reagerede mod. Ligeledes gjorde det indtryk at møde en landflygtig brasilianer, der stadig arbejdede politisk for sit land, men samtidig var så fortrolig med Danmark, at han uden besvær kunne formidle nuancer til os.

Disse u-landskurser (dette var det fjerde) er en god ting, fordi de giver en glimrende indføring i nogle væsentlige problemstillinger gennem foredrag, samtaler, diskussioner og film. Når samarbejdet på holdet ydermere er perfekt, er der god mulighed for et personligt tilfredsstillende resultat.

Paul Verner Skærved, Skaarup Seminarium.

Kierkegaard-kurset 17.–23. juni 1978:

Selvoptagethed som problem

Hvis der spørges: Er der mulighed for at afholde et kursus på seks hele dage med emnet »selvoptagethed« som eneste programpunkt? så må svaret blive: Det er ikke blot en mulighed, det blev til virkelighed i det ovenfor nævnte tidsrum på Grundtvigs Højskole.

Det er intet mindre end en præstation fra arrangørernes side, at disse Kierkegaard-kurser kan løbe af stabelen med større og større tilslutning. I 1978 for fjerde år i træk.

Titlen på årets kursus var lånt hos forfatteren til bogen: »Bidrag til kritik af den borgerlige selvoptagethed«, K. Nordentoft.

Forfatteren til bogen nævner i en bisætning, at Søren Kierkegaard selv »havde noget nær verdensrekord i selvoptagethed«.

Selvoptagetheden, dyrkelsen af sjælens elendighed, som er et af Søren Kierkegaards hovedtemaer, rammer på sælsom vis ind i det moderne menneskes situation. Selvoptagetheden må, ifølge Kierkegaard, ikke glemmes. Den må gennemlides, gennemtænkes og gennemarbejdes, da den er et virkeligt problem privat som socialt og politisk.

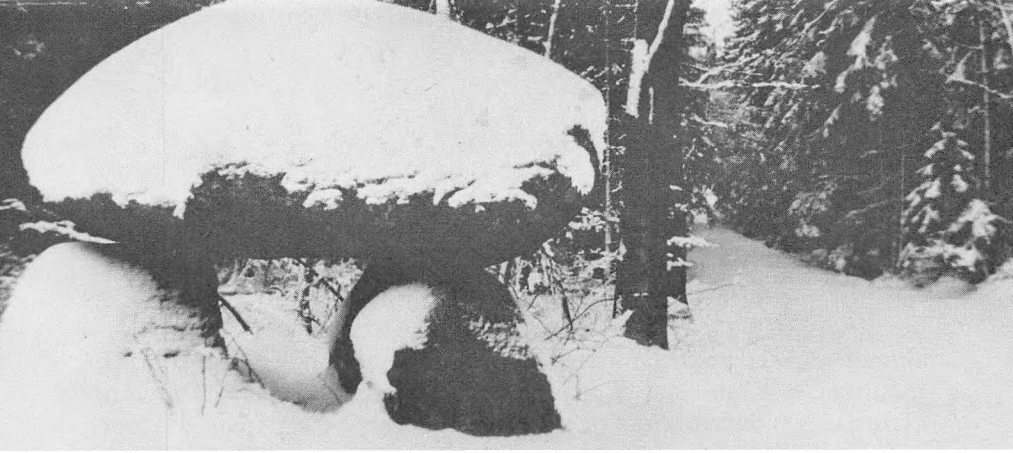

Mindestenen for Kierkegaard, Gribskov. Foto: Richter-Friis

Som vejledere i neglebideriet og selvbeskuelsen mødte – traditionen tro – fagfolk fra hele landet. Folk med forskellige indstillinger over for emnet, men stort set fremragende hver på sit fet.

Fra morgen til aften bevægede vi os imellem: selvkredsning, narcissisme, dobbeltgængeri, sund og syg selvoptagethed, det interessante, det tvetydige etc., etc.

Tilstande med hver deres ansigt. Mere eller mindre velkendte fænomener hos mennesket i dag. At mennesket ikke lever af brød alene, er måske den inderste hemmelighed ved de fint besøgte og godt tilrettelagte Kierkegaard-kurser. Angst, fortvivlelse og tungsind er blot nogle andre ord og udtryk for en ufri selvkredsen.

Men under et ophold på Grundtvigs Højskole erfares det, at mennesket heller ikke lever uden det omtalte brød. Tidspunkterne i spisesalen er foredragsholdernes største konkurrenter. Smørrebrød, sang og samvær har vel også noget med selvoptagethed at skaffe. Men så må det i sandhedens interesse siges, at det sociale fællesskab, som naturligt forekommer, periodisk kan lignes ved den gode »folkelighed«.

Søren Kierkegaard skriver i sin dagbog: »Men hos hvor mange er ikke Livets forskellige Indtryk lig de Figurer, Havet tegner i Sandet for straks at udslette dem sporløst igen?«

Der kan vel være nogen sandhed i Kierkegaard-citatet. Men at indtrykkene fra kurset i 1978 kan slettes sporløst, det må der rejses berettiget tvivl om.

En enkelt foreteelse ville være rar at udslette. En episode, der indfinder sig ved mødets start år for år: Når Fritz Norlan bestiger den traditionsrige talerstol i foredragssalen, så er der ét stort, stumt spørgsmål, der trænger sig på hos tilhørerne: Hvor store ændringer sker der i det program, som tilmeldingerne er sket udfra?

På hvilken side af talerstolen skuffelsen er størst, hvis ændringer er påkrævet, er svært at afgøre.

Men ét er sikkert: selvoptagetheden lader høre fra sig – også i den situation!

Vera Mortensen, Kastrup.

70'erne i centrum

Hvad kan vi dog nå bare på en uge? Kan 132 elever ved hjælp af lærerkræfterne gennemgå så stort et område, som berører ting som Ungdomsoprøret, De kulturelle klimaforandringer gennem tyve år, Er vort økonomiske og politiske system fremtidsorienteret? Strukturændringer i samfundet, Er det muligt at afbøde uheldige udviklinger i samfundet? Hvordan gør vi vores politiske og økonomiske system fremtidsorienteret? Nutidslitteratur og vor fremtid, Kan litteraturen forandre vores situation? Om litteraturens afhængighed af tidens ideer, Litteratur og rolleskift, Fremtidens teknologi – fremtidens samfund, fagre nye verden – EDB, elektronik og ny biologisk teknik, Hvem styrer teknikkens udvikling? Gennemgang af lidt nutidslitteratur og overholdelse af de obligatoriske spisepauser, gruppearbejde, fællesdebatter, snak indbyrdes og nogle timers søvn?

Vi nåede det! Vi opnåede et intenst og udbytterigt samvær, som kun kan lade sig praktisere på højskolen. Samfundsproblemer er ellers tunge at danse med, så længe man pusler alene med disse ting. I samvær med andre på en højskole bliver disse problemer mere levende og opfordrer til stillingtagen. Man indtager ikke en stillestående attitude.

Diskussionen om 70'erne i centrum afslørede gang på gang den kendsgerning, at beslutningsprocesserne på alle områder i den menneskelige tilværelse bliver foretaget ud fra meget snævre synsvinkler og tidsintervaller. I virkeligheden blev vor tilværelse i 70'erne allerede afgjort af de beslutninger, man traf i 50'erne og begyndelsen af 60'erne. Den samme tendens vil gøre sig gældende for fremtiden. Om 20 år vil man afsløre fejlbeslutninger fra 70'erne.

Vi måtte konstatere, at tingene hænger sammen. Kultur, økologi, økonomi, politiske beslutninger, teknologi, de menneskelige aspekter og levemåder m.v. skal ses som en enhed. At fremhæve det ene emne på dette kursus frem for det andet som mere vigtigt, vil være forkert. Det åndelige ping-pong-spil bragte os vidt omkring og tvang os dermed til den erkendelse, at »Lad rullen gå, det rager os en fjer« ikke burde stå som motto for vore fremtidige handlinger i stort og småt.

Demokratiets bestående kan kun sikres ved, at rigtig mange i samfundet bliver sig deres ansvar bevidst. At demokrati ikke er en selvfølge, blev bekræftet på denne uge med emnet »70'erne i centrum«.

At kursusugen blev garneret med en sang- og musikaften, forskellige skuespil, film og fremragende forberedelse til rejsen til Czekoslovakiet, festmiddag, aftenfest med revy og dans, kan kun gøre denne uges oplevelse endnu stærkere.

– Kom på højskole og lær at se livet i sammenhæng!

Werner Holm, Helsingør.

Ældrekursus

Efter opfordring skulle jeg skrive lidt om det kursus for ældre, som var på Grundtvigs Højskole Frederiksborg den 4.–10. juli 1978. – Men jeg følte det samme, som en deltager sagde i bussen den sidste dag fra højskolen til Hillerød, at denne uges ophold – sammen med 59 deltagere – skulle opleves, det kunne ikke beskrives. Samme dame sagde også, at hun gerne ville blive på skolen en uge længere for at få talt med de mennesker, hun var kommet i kontakt med. Og jo mere man oplever sammen med andre mennesker, des mere har man at tale om. – Jeg synes, der var mange sang-glade mennesker, det forenede også. For mig var det en glæde at være med til Haugstrups sangtimer – om morgenen forstod han altid at knytte gode og berigende ord til. For vi trænger også til at høre om, at det er af Guds nåde, vi skal leve livet – og dø, når vor time er inde.

Så vil jeg gerne nævne Agnete Bjerres foredrag om Afrika, det var meget interessant og fint fortalt

Og det var en oplevelse at høre det gamle Compenius-orgel i slotskirken. Derefter var der rundgang på slottet – de fleste havde vist været der før, så det blev mest at opfriske erindringsbilleder. Turen til Nordsjælland var også vellykket – og begunstiget af solskinsvejr – og med Bent Jakobsen som en god og fornøjelig leder.

Selv om det ikke er for maden, man tager på højskole, så nød vi alligevel den gode, veltillavede og fint anrettede mad. Det store kolde bord var en fryd for øjet – for man kunne ikke nå at smage på det halve, så man kan sige, der var noget for enhver smag – også for den kræsne.

Ja, der kunne være meget mere at fortælle om. Men jeg tror, vi alle var enige om, at vi havde haft en skøn uge.

Frederiksborg-elev 1917, *Petra Skov Mikkelsen,* Holstebro.

Skolekredsen

Skolekredsmøde blev afholdt lørdag den 30. september. – I forbindelse med dette møde afholdtes efterårsmøde af betydeligt større omfang end tidligere. Tilslutningen var ikke stor; men det skal ikke være nogen hindring for nye forsøg. Efterårsmødet vil blive omtalt i årsskrift 1979.

H. Engberg Pedersen blev valgt til dirigent for skolekredsmødet.

Formanden, Jens N. Christiansen, koncentrerede sig i sin beretning om det forestående byggeri, der vil starte i Gadevang i 1981, hvis der ikke viser sig afgørende hindringer for nybyggeriet. Det var bestyrelsens mål at sikre bygninger til alm. højskolevirksomhed og til udlejning i samme omfang som hidtil.

Da jordpriserne i den senere tid var steget noget mere end byggepriserne, har det vist sig fordelagtigt for skolen at være i den venteposition, som undervisningsministeriets byggekø havde trængt bestyrelsen ind i. – Det bliver sandsynligvis ikke dyrere at bygge en ny skole i Gadevang end at udbygge den nuværende skole i Ullerød.

Bestyrelsens oplæg til skolekredsmødet vedr. byggesagen er gengivet efter denne beretning.

Forstander Sv. Erik Bjerre redegjorde for særdeles tilfredsstillende elevtilgang, i 1977/78 var der 89,3 årselever mod 79,4 og 84,3 i de to foregående år. På det undervisningsmæssige område havde udbygningen af en af grupperne fungeret tilfredsstillende. Gruppe 1 har nu 7–8 timer pr. uge, og ud over det faglige arbejde skal gruppen klare en række praktiske opgaver.

Bjerre fremlagde regnskab for finansåret 1977/78. Bl.a. i kraft af elevtallet var der et overskud på 264.000 kr. – i virkeligheden ikke spor for stort, når der ikke er foretaget afskrivning på bygningerne. Regnskabet, der balancerede med 3,7 mio., blev godkendt.

Forslag om fundatsændring var endnu en gang på dagsordenen, men blev udsat til næste år.

Skolens tidligere køkkenchef, Grete Søndergård, blev indvalgt som nyt medlem af skolekredsen. – 9 medlemmer blev genvalgt: Agnete Bjerre, Lars Thorkild Bjørn, Niels Bundgård, E. Høgsbro Holm, Bent Jakobsen, Jacob Nielsen, Karen Nielsen, H. Engberg Pedersen, Hanne Søndergård.

Kaj Andersen, formand for Foreningen Frederiksborgelever, blev genvalgt som medlem af bestyrelsen.

Det store emne på skolekredsmødet var naturligt byggesagen. En række skolekredsmedlemmer deltog i forhandlingen, hvorunder mange

aspekter i sagen blev belyst. Formanden afsluttede forhandlingerne med at erklære, at bestyrelsen vil tage de mange bemærkninger til efterretning under arbejdet med at få opført en ny Grundtvigs Højskole Frederiksborg på Peter Grundtvigs Vænge i Gadevang.

Sv. Erik Bjerre.

Notat om byggesagen

Baggrund

1968 Efter flere års forhandlinger inden for bestyrelse og lærerkreds vurderer arkitekt Tyge Arnfred de nuværende bygninger med henblik på udbygning på stedet eller nybyggeri andetsteds. – Samme år starter bestræbelserne for at finde et velegnet område til nybyggeri.

1970 Skolens bestyrelse ved dens daværende formand, E. Høgsbro Holm, ansøger undervisningsministeriet om en byggesum på 20 mio. kr., heraf statslån 10 mio.

1976 Betinget skøde om køb af Peter Grundtvigs Vænge i Gadevang, 17–18 tdr. ld. til 1,4 mio. kr.

1978 Byggedirektoratet giver (betinget) tilsagn, at højskolen fra januar 1981 kan påbegynde et byggeri på op til 14 mio. kr., heraf statslån 6 mio.

Udbygning af nuværende skole

I februar 1978 gik lærerrådet ind for, at skulle resultatet blive en udbygning, måtte man regne med, at hovedfløjen skulle nedrives. Denne vurdering indebærer, at de tre bevaringsværdige rum i stueetagen forsvinder, og at 1938- og 1957-byggeriet bevares som grundstamme for udbygningen.

Der er udarbejdet et bygningsprogram for en helt ny skole. Udbygningen skal have samme kapacitet, dels i kraft af eksisterende bygninger og dels i kraft af nye bygninger.

For at skaffe den fornødne kapital til dette ret betydelige byggeri vil det være nødvendigt at frasælge »marken« og det nederste af »skoven«, i alt 2 ha. Dette kan ske, uden at det berører parken direkte. Til gengæld har man fraskrevet sig muligheden for evt. senere udvidelser.

Da højskolens område er udlagt til institutionsformål, vil det kræve en lokalplan at få lov til at udstykke parcelhusgrunde. En sådan ændring forventes at blive accepteret uden unødvendig forsinkelse.

Udbygningen (nye bygninger) er på 3400 m^2 – samlet sum 16,3 mio. kr., heri medregnet 2 mio. til istandsættelse og forbedring af de bevarede bygninger samt 0,7 mio. til ændringer i haveanlæg m.v. På

dette grundlag får den fuldt udbyggede skole samme areal som nybyggeriet (6000 m²). De årlige merudgifter ved en gennemgribende udbygning bliver 561.000 kr. Denne relativt høje udgift for udbygningen skyldes, at man i dette tilfælde kun frasælger 2 ha. Ved nybyggeri udnyttes hele konjunkturgevinsten på det nuværende areal (vurderingssum for jorden 8 mio. kr. – den samlede ejendomsvurdering er 18 mio.).

Nybyggeri (6000 m²)

Peter Grundtvigs Vænge i Gadevang er velegnet til højskoleformål; men to aspekter kræver nøje overvejelse:

a. *Lokalplan nødvendig.*

Naturfredningsnævnet gav i 1971 tilsagn om, at man, med forbehold for tegninger og bygningernes placering, var indstillet på at dispensere fra naturfredningsloven.

I 1974 blev sagen støttet af Hillerød kommune.

Procedure på indeværende tidspunkt: Højskolen indsender *skitseprojekt* til *kommunen*, der udarbejder *lokalplan*. Denne indsendes til *planstyrelsen*, som sender sagen til udtalelse i *hovedstadsrådet*, i denne sag også til *fredningsstyrelsen*. Hertil kommer, at *lokalbefolkningen* har mulighed for at gøre indsigelser.

Fredningsplanudvalgets sekretariat (begyndelsen af sept. 78) kan ikke anbefale, at man på Peter Grundtvigs Vænge fraviger skovbyggelinien. Fravigelse er nødvendig for at gennemføre det påtænkte byggeri.

Teknisk forvaltning, Hillerød, skønner, at der kan være en mulighed for dispensation på grund af det forarbejde, der har været med sagen. Intet kan dog siges med sikkerhed, før en lokalplan er vedtaget.

b. *Finansiering.*

Overslag for nybyggeri inkl. grund er 23,5 mio. kr. På grundlag af de samlede midler til rådighed – statslån (byggeramme), overslag over salgspris for nuværende skole, RDC-byggefond m.v. – er det beregnet, at den årlige merudgift ved nybyggeri bliver 429.000 kr. Grunden i Gadevang er købt for 1,4 mio. kr. Denne lave pris i forhold til den nuværende grund er en af årsagerne til, at driftsudgifterne bliver lavere ved nybyggeri end ved udbygning.

Sammenligning

Både ved udbygning og ved nybyggeri er det muligt at nedbringe den årlige merudgift gennem

a. en lidt højere elevbetaling,
b. større indtægt ved udlejning,

c. omkostningsreduktioner (færre m²), der ikke forringer brugsværdien. Virkningen heraf vil dog være større ved nybyggeri end ved udbygning.

I finansiering af udbygning indgår frasalg af 2 ha, og mere kan næppe undværes. Den største besparelse vil være at undlade at renovere de bevarede bygninger.

Det skønnes, at der ved egentlige salgsforhandlinger af den nuværende skole kan opnås en *højere salgspris* end det hidtidige overslag. – 1 mio. kr. ekstra vil reducere de årlige udgifter med 170.000 kr.

Ud fra de foreliggende skitser og beregninger vil det være økonomisk mest fordelagtigt at vælge nybyggeri. Selv om nybyggeri var lidt dyrere end udbygning, ville det dog være at foretrække af andre årsager.

Bygningsmæssigt vil nybyggeri være den bedste løsning. – Naboskabet til Gribskov kan ikke sammenlignes direkte med den nuværende park, men i det lange løb er storskoven nok et større aktiv.

Det kan være vanskeligt at forlade den nuværende højskole, når man tænker på den gode skolevirksomhed, der gennem mange år har været drevet på stedet.

De skole- og miljømæssige forhold er i nogen grad uafhængige af bygningerne; men det må dog understreges, at gode ydre rammer styrker skolearbejdet.

– – –

Dette *uddrag* af hovedsynspunkter ligger til grund for bestyrelsens beslutning om at søge at gennemføre et nybyggeri i Gadevang.

Skolekredsens medlemmer pr. 30.9.78

Skolens bestyrelse

1. Kommunaldirektør Jens N. Christiansen, Ordrup Jagtvej 25, 2920 Charlottenlund (på valg 1980).
2. Direktør Arne Fremm, Dansk Røde Kors, Ny Vestergade 17, 1471 Kbh. K (–1979).
3. Lærer Kaj Andersen, Klaus Berntsensvej 24, Særslev, 5471 Søndersø (–1982).
4. Forstander Anton Mariegård, Tjørnevang 4, 3400 Hillerød (selvsuppl.).
5. Fhv. museumsdirektør Jørgen Paulsen, Langesvej, 3400 Hillerød (selvsuppl.).
6. Konsulent H. O. Stryhn, Carl Zahlmannsvej 11, 3400 Hillerød (selvsuppl.).
7. Højesteretssagfører Ib Thyregod, Vimmelskaftet 43, 1161, Kbh. K (–1981).

Elevforeningens bestyrelse

3. Lærer Kaj Andersen, Klaus Berntsensvej 24, Særslev, 5471 Søndersø.
8. Jørgen Skjoldan, Damtoften 2, 2680 Solrød Strand.
9. Johannes Lund, Den frie Lærerskole, Ollerup, 5762 V. Skerninge.
10. Karen Margrethe Prior, Magnolievej 53, 2500 Valby.
11. Bolette Bæk, Stensgade 10, IIX. A. Lej. 42, 9000 Aalborg.
12. Kissy Poulsen, Den frie Lærerskole, Ollerup, 5762 V. Skerninge.
13. Flemming Nygård, Lundbyvej 2, Hammer, 4700 Næstved.
14. Henning K. Poulsen, Skivevej 89, 7500 Holstebro.
15. Jens Friis, Benniksgård, Rinkenæs, 6300 Gråsten.

De siden 1942 af hvert elevhold til samme forenings bestyrelse udpegede holdrepræsentanter

16. (43–44) Forstander Fritz Teichert, Nordisk Landboskole, Rugårdsvej, 5000 Odense.
17. Forstanderinde Ellen Margr. Boye Andersen, Nordborg Slots Efterskole, 6430 Nordborg.
18. (1948) Fru Thyra Lyng Mouritsen, Ridebanevej 1, 3400 Hillerød.
19. (48–49) Regnskabskonsulent Karl Hansen, »Birkely«, Nygårdsvej 12, 5856 Ryslinge.
20. (49–50) Seminarieadjunkt Andreas P. List, Sønderbyvej 16, Agtrup, 6091 Bjert.
21. (51–52) Gårdejer Gunnar Drewsen, Liljenäs, Forsheda, Sverige.
22. (1952) Pianistinde Inger Brøns, Ahornvej 36, Dyrup, 5250 Odense SV.
23. (52–53) Gårdejer Anders Pedersen, Birkholm, 5641 Horne Fyn. 4370 Store Merløse.

24. (1954) Kontorassistent Else Marie Andreasen, Højgårdsvænge 26, 2880 Bagsværd.
25. (1955) Lærerinde Ingrid Smedegård Petersen, Ildved Skole, 7300 Jelling.
26. (1956) Højskolelærer Karen Tornbjerg, Teglværksvej 26, 3400 Hillerød.
27. (57-58) Viceskoleinspektør Ole Vig Jensen, Spættevej 8,
28. (1958) Regnskabskonsulent Lis Nielsen, Fasanvej 34, 4300 Holbæk.
29. (59–60) Direktør Lauge N. Jepsen, Bakkevej 4, 6261 Bredebro.
30. (60–61) Gårdejer Hans Henrik Nielsen, »Hjemmegård«, Lyngerupvej 70, 3630 Jægerspris.
31. (62–63) Gårdejer Svend Birkedal Pedersen, Sorringvej 69, Voel, 8600 Silkeborg.
32. (1963) Fru Gudrun Bechsgaard, Kongsted Engvej 8, 7000 Fredericia.
33. (64–65) Gårdejer Ankjær G. Stenskrog, Bæringgård, Ellemosevej 1, Ørsted, 5620 Glamsbjerg.
34. (1965) Stud. teol. Erik Krebs Jensen, Langagergård, Firkløvervej 20, Lindum, 9500 Hobro.
35. (66–67) Dir. cand. agro. Bent C. Lassen, Skovly 2, 5210 Odense NV.
36. (67–68) Journalist Lone Kragholm Vestergård, Mågevej 18, 7700 Thisted.
37. (E 68) Civiling. Holger Dumstrei, Birkhøjterrasserne 445 A, 3520 Farum.
38. (E 69) Slagtersvend Per Ingemann Christensen, Edelsmindevej 18, 2700 Brønshøj.
39. (E 70) Sygeplejerske Bolette Bæk, Stensgade 10, IIX. A. Lejl. 42, 9000 Aalborg.
40. (V 72) Stud. Jens Hagemann Rasmussen, Den frie Lærerskole, Ollerup, 5762 V. Skerninge.
41. (E 72) Lærerstud. Johannes Lund, Den frie Lærerskole, Ollerup, 5762 V. Skerninge.
42. (V 73) Stud. med. Troels Havelund Petersen, Klingstrupvænget 97, st. th., 5230 Odense M.
43. (E 73) Stud. polit. Ole Winckler Andersen, Elmevej 24, 2840 Holte.
44. (V 74) Stud. Karin Dencker, A. Jensensvej 9, st. tv., 8230 Åbyhøj.
45. (E 74) Snedker Anton Rosenberg Jensen, Bøgely 17, 6100 Haderslev.
46. (V 75) Konsulent Gert Jensen, Otto Skovsvej 7, 6000 Kolding.
47. (E 75) Stud. Kristian Iversen, Gudrunsvej 64, 5. th.,

8220 Brabrand.
48. (V 76) Stud. Jørgen Hansen, Rønnevangshusene 31, 2. tv., 2630 Tåstrup.
49. (E 76) Stud. Kissy Poulsen, Den frie Lærerskole, Ollerup, 5762 V. Skerninge.
50. (V 77) Stud. Flemming Nygård, Lundbyvej 2, Hammer, 4700 Næstved.
51. (E 77) Stud. Henning K. Poulsen, Skivevej 89, 7500 Holstebro.
52. (F 78) Stud. Jens Friis, Benniksgård, Rinkenæs, 6300 Gråsten.

Venner af højskolen

53. Højskolelærer Agnete Bjerre, GHF (på valg 1982).
54. Højskolelærer Lars Thorkild Bjørn, GHF (–1982).
55. Pedel Niels Bundgård, GHF (–1982).
56. Oldfrueassistent Inge Christensen, Ørnevej 10, 2970 Hørsholm (–1980).
57. Konsulent Laura Halkjær, Bogholderallé 39, 2720 Vanløse (–1979).
58. Gårdejer, fhv. minister Holger Hansen, Tågeby, 4735 Mern (–1981).
59. Lærer Anny Houmand, Egen 23, Eppedalen, Svogerslev, 4000 Roskilde (–1981).
60. Landsretssagfører E. Høgsbro Holm, Solsortvej 75, 2000 Kbh. F. (–1982).
61. Højskolelærer Bent Jakobsen, GHF (–1982).
62. Gårdejer Helge Jensen, Hammerødgård, Plejelt, 3230 Græsted (–1979).
63. Højskolelærer Hanne Rydal Knudsen, Melvangsvej 1, Askov, 6600 Vejen (–1980).
64. Lærer Bente Langfeldt, Skæretvej 20, 5856 Ryslinge (–1979).
65. Højskoleforstander Ebbe Lundgård, Skælskør Folkehøjskole, Møllebakken 31, 4230 Skælskør.
66. Gårdejer Jacob Nielsen, Kæderup, 3200 Helsinge (–1982).
67. Fru Karen Nielsen, Carinaparken 54, 3460 Birkerød (–1982).
68. Konsulent Anna Nørgård, Horsevænget 8, 3400 Hillerød (–1979).
69. Programchef H. Engberg Pedersen, Strandparken 41, 4000 Roskilde (–1982).
70. Lærer Inger Petersen, Enghavevej 4, 3400 Hillerød (–1980).
71. Gårdejer Per Pinstrup, Thoruphede, 9510 Arden (–1979).
72. Fru Kirsten Sønderby, Ågade 3, 7500 Holstebro (–1979).
73. Køkkenchef Grete Søndergård, Akelejevej 23, Smidstrup, 3250 Gilleleje (–1981).
74. Rektor Hanne Søndergård, Kratholmsvej 12, 2830 Virum (–1982).
75. Viceskoleinspektør Else Uhrskov, Kongevejen 35 B, 2840 Holte (–1979).

Foreningen Frederiksborgelever

Endnu et elevskrift ligger foran dig. De traditionelle ting er indeholdt deri. – Først artikler fra forskellige lærere om aktuelle eller almengyldige ting. Derefter beretninger fra skolens dagligdag, skolekreds, bestyrelse og elevforeningens aktiviteter.

I nogle situationer kan emnerne selvfølgelig overlappe, idet det drejer sig om det fælles, den folkehøjskole, flertallet af dette skrifts læsere har eller har haft en tæt tilknytning til – størsteparten som elever på et eller andet passende tidspunkt i løbet af det 20. århundrede.

Store og små hændelser har passeret revy i det forløbne år. Et af de store punkter for en lang række tidligere elever var formodentlig afskeden med Grete Søndergård, der den 1. maj trak sig tilbage efter mange års tjeneste som køkkenleder. Det var dog ikke blot en køkkenleder, men en person, der med hele sin væremåde prægede miljøet langt videre end til kødgrydernes kanter. Med velmente ord og en symbolsk direkte påskønnelse for indsatsen bragte elevforeningen sin tak i forbindelse med elevmødet i maj.

Agnete og Svend Erik Bjerre passerede de 100 år (tilsammen) i løbet af sommeren. Udover at det er et skarpt hjørne at passere, og at det var en god idé at markere det, er det, som om det at holde fødselsdag er ved at være en vane, når man har prøvet det et tilpas antal gange.

Det, som de begge – og andre med tilknytning til skolen – snakker mere om i disse tider, er skolens fysiske fremtid. Skolens bestyrelse har på en række møder i årets løb haft dette emne som det egentlige på dagsordenen. Dette medfører, at elevforeningens bestyrelse også beskæftiger sig indgående med emnet. Det foreløbige punktum er sat: man vil forsøge at etablere en ny skole på Grundtvigs Vænge i Gadevang. Der er dog endnu ting, der ikke er ganske afklaret, således at sikkerheden ikke er ganske i hus.

Det er heller ikke nødvendigt at holde det som en hemmelighed, at elevforeningens bestyrelse ikke enstemmigt kan gå ind for den afgørelse, skolens bestyrelse har truffet. Der er mange såvel følelsesmæssige som økonomiske betragtninger, som det virkelig er vanskeligt at gøre fuldstændig op.

Inden for elevforeningens egne rammer må vi konstatere, at økonomien ser ud til at være rimelig. I forhold til sidste år er indtægtssiden forøget, samtidig med at udgiftssiden er blevet mindre.

Chilenere, International aften.

Det første har to grunde, der er værd at fremhæve. Haugstrup har fået sat styr på tingene og gør fortsat en stor indsats, for at mulighederne udnyttes bedst muligt. Ingen i elevforeningens bestyrelse er i tvivl om, at honoraret, vi udbetaler, kun er symbolsk i forhold til det præsterede arbejde. Det er da heller ingen hemmelighed, at alle medlemmer kan være behjælpelige med at gøre arbejdet mindre, dels ved at sørge for rettidige indbetalinger, så ekstraudsendelser kan undgås, og dels ved at give rigtige og fuldstændige oplysninger om adresseændringer m.v. Tak til Haugstrup for den store indsats!

En anden årsag til forbedret likviditet er den omstændighed, at en række ældre medlemmer har tilsendt foreningen engangsbeløb på tilsammen næsten 4000 kr. Godt eksempel til efterfølgelse! Det er dejligt at mærke den kontante støtte til det arbejde, der gøres.

Elevskriftet har skiftet trykkested og er dermed billiggjort uden forringelse. Det påvirker også økonomien i gunstig retning.

FFs lånefond har ikke været søgt de senere år. Bestyrelsen indstillede til generalforsamlingen, og fik accept af, at søge fonden ændret til legater. Generalforsamlingen vil på mødet i maj 1979 blive præsenteret for udkast til legatfundats for henholdsvis »Thorvald Henningsens legat« og »Foreningen Frederiksborgelevers legat«.

Alle valg på generalforsamlingen var genvalg, således at bestyrelsens sammensætning nu ser således ud:

Kaj Andersen, Særslev (formand).
Jørgen Skjoldan, Solrød Strand (næstformand).
Johannes Lund, Bjerringbro.
Alle tre genvalgt maj 1978.
Karen Margrethe Prior, Valby, valgt i 1977.
Bolette Bæk, Aalborg, valgt i 1977.

Årgangsrepræsentanter:
Kissy Poulsen, Ollerup (E 76).
Flemming Nygård, Næstved (F 77).
Henning Poulsen, Holstebro (E 77).
Jens Friis, Rinkenæs (F 78).

Vel mødt til elevmøde i maj 1979 på den gamle skole i Hillerød!

Kaj Andersen.

Meddelelser

Frederiksborglærere

1. august blev *Lene* og *Ebbe Lundgård* forstanderpar på Skælskør Folkehøjskole. De var ansat på GHF i 1970–75, indtil de flyttede til Den frie Lærerskole i Ollerup (også et højskolearbejde). Vi husker alle deres inspirerende medarbejderskab her ved skolen. Det er godt for højskolesagen, at de er kommet tilbage til højskolen igen. Vi ønsker dem held og lykke med det nye arbejde.

Adresse: Møllebakken 31, 4230 Skælskør.

Albert Haugsand, der i Pips og CPO's tid var en af skolens første norske lærere (sommeren 1939) og senere 1948–71 forstander for Sund Folkehøgskule nord for Trondheim, døde den 5. oktober 1978. Han levede sine sidste år i Løken Verk i Dovre. – *Birgitta von Heland* (GHF 1957–58) er nu leder af Helsingborgs Museum, Södra Storgatan 31, 25223 Helsingborg. – *Kajsa f. Hellerstedt* (GHF 1962–65) og hendes mand, Ib Nyholm, er nu knyttet til den nye højskole på Ærø; adresse: Vråvejen 5, 5970 Ærøskøbing. – *Vilhjalmur Einarsson* (GHF 1963–64) er nu rektor for et gymnasium i Øst-Island. Hans adresse er: Eydrar, Nordur-Molasyslu, Egilsstadir. – *Knud Bjørn* (GHF 1970–71) er blevet erhvervsvejleder og bor: Bøgeparken 22, 4241 Vemmelev. – *Anita Christoffersson* (GHF 1967–69), batikkunstner, bor i Lund på Virvelvindsvägen 4 P. – *Birgitte Hansen* (GHF 1972–75) er højskolelærer på Gerlev Idrætshøjskole ved Slagelse. – *Inger Petersen* bor Enghavevej 4, 3400 Hillerød. – *Grete Søndergårds* adresse er: Akelejevej 23, Smidstrup, 3250 Gilleleje.

Til jubilarfesten var der et langt og godt brev fra *Jytte Christiansen,* der for 25 år siden med efternavnet Schacht var ung lærerinde på skolen. På grund af familieforpligtelser kunne hun ikke komme, det skyldes ikke mangel på interesse for højskolen – »gnisten« ulmer ikke bare, den er spil-levende. Jytte skriver om det glade og åbne sind, der giver mulighed for oplevelser, som kan være en glæde for hele livet. Kendinge, der vil tale med Jytte, skal køre ad hovedvej 13, ca. 7 km nord for Nr. Snede, »spørg så efter skovfoged Christiansen – hans kone er som regel hjemme«. (Bøgeskovhus, 7362 Hampen).

Kommunaldirektør

Højskolens formand, *Jens N. Christiansen,* blev den 1. april kommunaldirektør i Gladsaxe kommune. Jens var elev her i 1957/58, det var Laura, hans kone, også. Efter at være blevet cand. oecon. arbejdede han i 3 år i centraladministrationen, hvorefter han i 5 år var

administrationschef for RUC. Han har i sin studietid været formand for Danske Studerendes Fællesråd og er nu formand for Danmarks Jurist- og Økonomforbund.

Dødsfald

Fhv. minister *Arne Sørensen* døde 1. marts. Han var i begyndelsen af 30'erne lærer på Frederiksborg. Arne Sørensen vil især være kendt som medlem af Danmarks Frihedsråd og minister i befrielsesregeringen. Det er typisk for hans optagethed af samfundsudviklingen, at han var en af de første i Danmark, der beskæftigede sig med fremtidsforskning. Hans sidste store arbejde var oprettelse af Forskningshøjskolen i Haderslev.

Provst *Helge Fog Nielsen,* Middelfart, døde 11. marts. Han var lærer på Grundtvigs Højskole i Lyngby 1928–30.

Edvin Juhre døde 29. november. Han huskes af mange gamle elever, idet han var lærer på Frederiksborg 1936–42. Især vil man erindre hans timer i samfundskundskab. Efter i 4 år at have været forstander på Brøderup Højskole blev han i 1946 lærer ved Nyborg Statsfængsel. I 1970 tog han sin afsked. Hans hustru, Herdis Juhre, bor Gasværksvænget 2, 5800 Nyborg.

Den 20. juli døde Roskilde Stifts biskop fra 1953 til 1969, *Gudmund Schiøler,* der blev begravet i Tølløse, det sidste sogn, hvor han havde været sognepræst. Biskop Schiøler var medlem af bestyrelsen for Grundtvigs Højskole 1950–57, heraf de sidste 4 år som næstformand.

Frederiksborg Valgmenighed

Valgmenighedspræst *Otto Helms* døde 8. september. Siden maj 1971 kom Otto Helms jævnligt på højskolen i forbindelse med den månedlige gudstjeneste for valgmenigheden i den lille kirke i hjørnet af højskolens park. Otto Helms' virke her blev kort, men præget af det lyse sind, som også karakteriserede ham, når han stod på talerstole, prædikestole og var i festligt lag.

Som menighedens præst i 1971 var det ham, der prædikede, da kirken ved en festgudstjeneste blev overdraget til det nyoprettede Ullerød sogn. I det gavebrev, der dengang fulgte med kirken, havde valgmenigheden betinget sig ret til en gang om måneden at benytte kirken til en gudstjeneste. Dette har fungeret meget godt, og det har været en fornøjelse at se, hvorledes sognepræst Emil Jensen på disse år har fået parcelhuskvarterets beboere til at slutte op om det, der i dag er Ullerød kirke. Et større nybyggeri med konfirmandstue, menighedslokale, præstekontor m.m. er her i efteråret startet syd for kirken. Det skal gerne stå færdigt til indvielse på kirkens 70 års dag 21. november 1979. Det har også været på tale at bygge et nyt klokketårn.

Den karakteristiske klokkestabel, som er Frederiksborg Højskoles elevforenings sølvbryllupsgave til Holger og Johanne Begtrup, bliver dog stående som et vartegn ved lågen mellem højskolen og kirken.

Frederiksborg Valgmenighed, der gennem 20 år har haft et godt præstefællesskab med Københavns Valgmenighed, har ved pastor Helms' død besluttet at finde en anden organisationsform. Forhandlinger med myndighederne pågår, og menigheden betjenes i denne periode af pastor Ulla Margrethe Sandbæk, Høsterkøb. (se ill. s. 51!)

Lars Thorkild Bjørn.

Frederiksborgkredse

28. september 1977: Frederiksborgkredsen på Fyn. Foredrag og nyt fra skolen ved Erling Christiansen og Lars Thorkild Bjørn. – Mødet blev som sædvanlig afholdt på Ryslinge Friskole, med Bente Langfeldt som formand for kredsen.

31. oktober 1977: Vestjysk Frederiksborgkreds. Møde i Holstebro, hvor Haugstrup talte ved et møde arrangeret i samarbejde med Højskoleforeningen. Inden dette møde var der Frederiksborgsammenkomst med nyt fra skolen. – Kirsten Sønderby er formand for kredsen.

Møderne i dette efterår skal også nævnes, så vi for fremtiden tager ikke 1. september, men årsskriftets trykketidspunkt som skæringsdato:

20. september 1978: Vestjysk Frederiksborgkreds. Møde i Varde med Haugstrup som indleder. – Knud Uhre fungerede som arrangør for den sydlige del af kredsen.

27. september: Møde i Fynskredsen på Ryslinge Friskole med Bente Langfeldt i spidsen. Fra skolen kom Haugstrup og Ole Vind.

11. oktober: Nordjysk Frederiksborgkreds. Møde på Han Herreds Ungdomsskole med Sv. Erik Bjerre som indleder. Først sammenkomst for gamle elever, herefter offentligt møde arrangeret af ungdomsskolen ved Ketty og A. Søgård Jørgensen. Ketty var elev på Frederiksborg i 1957.

12. oktober: Nordjysk kreds fortsat. Møde i den vestlige del af Nordjysk Frederiksborgkreds på Morsø Ungdomsskole. Sv. Erik Bjerre holdt foredrag og fortalte nyt fra skolen. Kontaktmand: John Kjær Nielsen.

14. november: Østjysk Frederiksborgkreds. Mødet blev holdt i en forsamlingssal, der tilhører Odder Valgmenighed. Agnete Bjerre fortalte, først for Frederiksborg-elever og senere ved et møde, arrangeret af valgmenigheden. – Kredsens formand er Margit Jepsen.

Sønderjysk Frederiksborgkreds
afholder møde på Gråsten Landbrugsskole mandag den 19. marts kl. 19,30. Tilmelding til Nis Kr. Nissen, (04) 42 82 41.

Vinterfest 1979

Lørdag den 10. marts indbyder vi til vinterfest. Lørdagshøjskole kl. 10–12. Middag kl. 18,00. – Aftenfesten starter kl. 19,15 med underholdning/skuespil, hvorefter levende musik spiller op til dans til kl. 01.
Send brevkortet senest 3 dage før festen. Ønsker du at spise med, er det afgørende, at vi får besked på forhånd. – Husk lørdag den 10. marts!

Elevmøde 1979

Jubilarfest fredag den 18. maj, hvortil inviteres 10–25–40–50–60–70 års jubilarer og deres ægtefæller. Selve elevmødet starter lørdag eftermiddag og slutter søndag kl. 13. – Program for elevmødet vil blive bragt i Frederiksborgbladet i april-nummeret.
Det er en god idé allerede nu at begynde at træffe aftale med holdkammerater om at mødes til elevmødet. – Sæt kryds i kalenderen!

Sommerkurser 1979

7/6–20/6 *GHF 14 dage på højskole:*
Ældrekursus om aktuelle emner.

23/6–29/6 *GHF U-landskursus:*
Den arabiske verden i fortid og nutid.

23/6–29/6 *GHF Kierkegaard-kursus:*
Eksistens og vilkår.

1/7–13/7 *GHF 70'erne i centrum*
På udkik mod en fremtid. En uge på højskole om aktuelle emner, og en uges studierejse til Skotland.

Frederiksborgelever

ELEVFORENINGEN ANMODER DE MEDLEMMER, DER ENDNU IKKE HAR BETALT KONTINGENT FOR 1978–79, OM AT SENDE DET.

KONTINGENTET ER 25 KR.

ADRESSEN: FORENINGEN FREDERIKSBORGELEVER
GRUNDTVIGS HØJSKOLE
3400 HILLERØD
GIRO-NR. 9 00 64 51. – TAK!

Og husk at tilføje elev-årgang efter jeres navn.

Højskolen

34 år for Grundtvigs Højskole

Grete Søndergård har i alt været ansat på Grundtvigs Højskole Frederiksborg i 34 år, først 1938–40 og igen 1946–78. Dette er i sig selv bemærkelsesværdigt, men hvad der tæller mere: det var 34 år *for* højskolen.

I køkkenet var Grete en sjælden stor arbejdskraft. Hun kunne overkomme det utrolige. Manglede der af en eller anden grund en pige i køkkenet, klarede Grete ofte sagen ved selv at gøre dette arbejde. Og så arbejdede Grete økonomisk – de rigtige indkøb de rigtige steder har betydet meget for skolens økonomi.

De gamle bygninger har undertiden været en »overgang« for folk, der har lejet skolen. Værelserne var ikke, hvad man havde forventet; men det gik alligevel, fordi manglende faciliteter blev opvejet af god mad og hjemlig atmosfære.

Blomsterdekorationer er et kapitel for sig. Grete har altid haft grønne fingre – engang anlagde og passede hun et staudebed i højskolens have – og der har altid været fine blomsterbuketter. Det, som huskes bedst, er midterdekorationen på ta'-selv-bordet under sommerkurserne. Den var enestående – og altid endnu lidt smukkere end det foregående år.

Noget så banalt som huskesedler brugte Grete ikke. Hun kunne bare udenad, hvad der skulle købes ind til den store husholdning. Var noget blevet væk, vidste Grete, hvor det var at finde. Hun havde i usædvanlig grad styr på tingene og har gået utallige skridt for at ordne en eller anden sag.

Mange er de lærere – herunder også tidligere lærere, der kom på besøg – som har fundet vej til Gretes stue for at få en forfriskning og en god snak. Tre forstandere har nydt godt af hendes hurtige og klare vurdering. Jeg kan bevidne, at det er godt at tale med én, som klart husker, hvordan det og det arrangement plejer at være, og af endnu større betydning: én, som i situationer af vidt forskellig karakter har kunnet give et godt råd.

Nævnes skal det også, at Grete i sine unge dage har ledet gymnastik for Ullerød Gymnastikforening, og at hun i 4 år fra 1962 var medlem af Harløse sogneråd, i 8 år medlem af børneværnet.

Grete fyldte 65 den 22. december 1977. Dette blev eleverne klar over dagen før, da vi havde afslutningsfest. Efter midnat blev Grete vækket (hun sov dog næppe på det tidspunkt) af fakkeltog i køkkengården.

Det kom ikke som en overraskelse, da Grete sagde, at hun ville holde op, når forårsskolen var forbi. Hun havde gennem mange år forbedret på sit hus i Smidstrup og har altid sagt, at hun ville holde op i tide, så hun kunne nyde sit otium.

Grete blev fejret ved forårsskolens afslutning ved en middag sammen med bestyrelsen, og ved elevmødet, med taler og med gaver fra elever, fra bestyrelsen, fra elevforeningen og fra kolleger.

Grete fortjener stor tak for en enestående indsats, der skyldes mange forskellige faktorer. Den vigtigste har været hendes medleven i højskolearbejdet. På denne baggrund har hun været med til at præge arbejdet gennem 34 år *for* skolen. Vi kan roligt konstatere, at uden det engagement, som Grete havde, er det ikke muligt at drive en god højskole.

Svend Erik Bjerre.

Forhold omkring højskolen

Som repræsentant for efterårsskolen 1977 blev valgt Henning Poulsen fra Holstebro. På min opfordring nedskrev han nogle betragtninger om højskolen, hvoraf den sidste halvdel bringes i årsskriftet. Måske kan dette danne tradition for, at de kommende årgangsrepræsentanter på denne måde meddeler sig, når de har afsluttet deres højskoleophold.

seb

Det nytter ikke noget, at højskolen har en vigtig rolle at spille i samfundet, hvis den ikke udnyttes. Derfor er det betydningsfuldt, at man gør opmærksom på sin eksistens, og det er nok her, man har nogle af de store problemer. Det er lidt vanskeligt at fortælle folk, at de bør komme på højskole, fordi de så vil få større tolerance og personlig udvikling. En sådan indbydelse vil mange helt sikkert tage afstand fra, og i og for sig er det jo også noget, man hører mange andre steder i samfundet. Det viser sig, at langt de fleste er begejstrede for højskolen, når de først er kommet der; det viser, at højskolen bestemt er noget værd, selv om mange ikke er opmærksom på det. Det er derfor af stor betydning at få gjort opmærksom på de fordele, en højskole har. Det bedste er, at de, der har været på højskole, fortæller

andre om opholdet, og at højskolen også selv gør et stort arbejde i den retning. Det farlige derved er blot, at det kan føre til en vis konservatisme for skolen, idet man hele tiden må tage hensyn til skolens ry. Det, man nu én gang har, bør man holde fast ved, synes mottoet tit at lyde, for det ved man da, hvad er. Det kan også være farligt at kaste alt over bord, idet det jo har vist sig, at fællesskabet på en højskole styrkes ved f.eks. sangen, fællesspisningen etc. Det ville være uklogt at lave om på disse ting. Samtidig må man jo også erkende, at man let mister kontakten med den ældre højskolegeneration ved at lave for store ændringer, og derved mister man en mulighed, for at gamle elever vil udbrede højskolens ideer. Selv om dette tilsyneladende taler for, at man er forsigtig med ændringer, kan en sådan konservatisme meget let medføre, at den nye generation opfatter højskolen som en slags institution for specielt indviede, hvilket i hvert fald ikke kan være meningen. Derfor skal man også være forsigtig med at tale om deciderede højskolekredse, fordi dette automatisk vil medføre en vis vægring fra andre kredse.

Det er svært at sige, hvem man specielt skal »henvende sig til« fra en højskole. Man vil selvfølgelig gerne henvende sig til så mange som muligt; men det hele risikerer derved let at blive noget tandløst, som egentlig ikke henvender sig til nogen som helst. Derfor er det nok klogt ligesom at lægge en klar linie for den enkelte højskole.

Der er så mange højskoler i dag, at behovet let kan dækkes, men ikke af den enkelte højskole. Det kan heller ikke være meningen. Men selv om man ønsker at lægge en klar linie, er det meget vigtigt, at denne linie ikke er for ensidig. Herved opstår risikoen, for at det »klientel«, der henvender sig til skolen, ikke længere er alsidigt. Dermed er en vigtig side af ideen med højskolen faldet bort – nemlig at den skal være et mødested for mennesker.

Mange højskolefolk kigger nok misundelig efter Tvindskolernes succes, hvor det har vist sig, at man ved at køre en klar linie har opnået stor fremgang. Her tror jeg dog, at mange andre forhold gør sig gældende, og jeg mener, man skal være forsigtig med at lægge den klare linie til grund for fremgangen. Blandt andet har man fået prestige ved møllen, og det er spørgsmålet, om Tvindskolerne ikke dækker et behov, som egentlig har været der hele tiden. Den gruppe af mennesker, der tager på Tvind, har ikke haft et lignende foretagende at henvende sig til før. Derfor dækker Tvindskolerne et hul i rækken af højskoleformer. Desuden tiltrækkes mange sikkert også blot af det nye ved Tvind, og på sin vis er Tvind et godt eksempel på, hvordan en højskole skal være et billede på samfundets udvikling. Tvind-skolerne lægger jo megen vægt på det kollektive, hvilket i øjeblikket er tidssvarende, er in, eller hvad man nu vil kalde det. Jeg tror bestemt ikke,

at Tvind-skolerne vil udkonkurrere de øvrige højskoler, men at de snarere er et supplement til disse. Alligevel bør man lære af Tvind-skolerne, at det er en fordel at følge tidens udvikling, for det er her, som jeg tidligere har nævnt, at højskolerne har muligheder frem for den øvrige del af skolevæsenet. Jeg kan godt tilføje, at jeg synes, at GHF bestemt er tidssvarende med hensyn til, om jeg så må sige, en sund holdning til sin fortid, som ikke må glemmes.

Som afrunding vil jeg sige, at det, man fra højskolernes side i fremtiden bør lægge vægt på, er de fordele, man her har frem for den øvrige del af skolevæsenet, hvilket i første omgang vil sige, at man udnytter den fordel, man har ved at kunne udvikle sig hurtigere og smidigere end andre skoleformer. MEN man må ikke glemme de ting, der allerede har vist sig at være af vital betydning for højskolen, og som især skaber de betingelser, der gennem tiden har været betydningsfulde for samværet og miljøet på skolen. Fællesspisningen og sangen er for mig at se meget vigtigere i den sammenhæng, men man bør også her nævne de fordele, der ligger i, at højskolen er en kostskole. Derfor er det også af stor betydning, at man får sine elever fra så store dele af landet som muligt. Herved får man nemlig udnyttet kostskoleformen bedst. Det er ikke meningen, at man skal tage hjem fra skolen hver weekend, for da vil man efter min mening ikke få det fulde udbytte af et højskoleophold.

Henning Poulsen.

Frederiksborg-erindringer

Ideen med at bringe Frederiksborg-erindringer fik sidste år en god modtagelse (Jomfru Jensens erindringer). Det er så heldigt, at der igen er kommet en bog, hvor forfatteren fortæller om sin tid på Frederiksborg. Fhv. valgmenighedspræst Peder Bukh, der har haft sit længste virke for Bering Valgmenighed ved Århus, har udsendt: »Folket formede mig. Erindringer og meninger«.

Peder Bukh, f. 1895, blev lærer på Frederiksborg i 1921. Det følgende er uddrag af et af bogens kapitler.

Begtrups Højskole

(Peder Bukh var lærer på Ollerup Højskole, og en dag fik han brev fra Karl Nielsen).

Det var kommet dertil, at han måtte opgive sit virke ved Frederiksborg højskole og frimenighed. Han ville gifte sig og rejse til USA. I den anledning havde han fået overdraget af Begtrup at skrive til mig, om jeg ville overtage hans stilling. Det ville han meget råde mig til. I Frederiksborg var lige stedet og stillingen for mig. Begtrup ønskede snart at træde tilbage o.s.v. – Fantasien havde frit spillerum.

Fagene, jeg kunne få på Frederiksborg, var også tillokkende. Det var danmarkshistorie (indtil det 19. årh.), dansk og regning med de almindelige højskoleelever. Men så var der på skolen det lille spændende elevhold, som skulle have en videregående undervisning. For det hold skulle jeg have 2 ugentlige timer og måtte selv bestemme emne og undervisningsform. Begtrup kaldte denne afdeling »Vinduet i vest«, og tanken med den var, at undervisningen for dette elevhold, som skulle bestå af tidligere højskoleelever, især skulle omfatte emner med tilknytning til England for derved at styrke slægtskabet mellem dette land og Norden. Tanken slog ikke ret igennem, og holdet blev aldrig ret stort. Det var, så vidt huskes, på 10 vinteren 1921–22.

Det tiltalte mig også at få lejlighed til at høre Begtrups foredrag for eleverne en skolevinter. Kort sagt: jeg sagde ja . . .

På Frederiksborg Højskole var det forstanderen, der gav skolelivet sin karakter og vigtigste indhold. Han var en stor begavelse, og han var i sit tjenende forhold til åndslivet og til alt livs skaber i besiddelse af stor åndelig kraft. Over for mig var han fra først til sidst velvillig. Men han var udgået fra et helt andet miljø end jeg; et embedsmiljø, hvilket skabte en vis afstand mellem os, som aldrig blev overvundet.

Desuden var der noget intellektuelt køligt over hans person, som gjorde, at kun få kom til at stå ham nær, hvad han var sig bevidst og led under. Dertil kom, at fru Begtrup ved sit robuste og tilsyneladende følelseskolde væsen også holdt mennesker på afstand. Den menneskelige og kristelige varme, de begge to ejede, havde svært ved at trænge gennem disse hindringer. Der var adskillige, også blandt eleverne, som aldrig fik øje på den. Begtrups kammeratlig-skæmtende maner, hvis hensigt var at overvinde afstanden, gjorde ikke sagen bedre, fordi den føltes villet og alt for tydeligt blev rakt fra oven nedad.

Men i sine foredrag kunne Begtrup give meget. På katederet var han som fisken i vandet. Jeg glædede mig hver dag til hans foredragstimer. Det gjorde også eleverne. Hans emner var de samme, som behandledes i hans fire binds værk: »Det danske folks historie i det 19. århundrede«, kun med mere vægt lagt på Grundtvigs historie og på digterværket »Adam Homo«. – – –

Efter Aage Møllers var Begtrups foredrag de lødigste, jeg havde hørt på en højskole. – – –

Ligesom Grønvald-Nielsen på sin fynske måde legede lifligt med vor moders tunge, gjorde Begtrup det på sin sjællandske vis: fint udformede og sammenslyngede sætninger bugtede sig og bølgede i forskellige størrelser og kædedes sammen til en harmonisk helhed, mens skæmt og alvor vekslede, og ordene skiftevis talte til forstand, følelse og fantasi eller endda fik den åndsfylde, der taler til hjertet. – – –

Ved middagsbordet gav han os – eleverne, de unge lærere og enkelte familiemedlemmer – en ganske kort redegørelse for dagens aktuelle begivenheder. – Om morgenen samlede han – som tilfældet havde været for forstanderne på de andre højskoler, hvor jeg havde været – elever og husstand til andagt.

På det lille særhold underviste han i dansk og i emner med tilknytning til Englands historie. Han krævede lektielæsning af dette hold. Samtidig prøvede han ved samtaler at komme i nærmere kontakt med de enkelte på holdet. Det mislykkedes. Han blev ved for dem at være den »store« mand, som de nok indbyrdes kunne kalde »fader Begtrup«, men hvis tilstedeværelse gjorde dem usikre, næsten bange. Da han f.eks. engang i en ærgerlig tone spurgte en nervøs elev, som ikke havde kunnet svare på flere – som Begtrup mente – lette spørgsmål: »Hvad farve har da negrene?« fik han det konfuse svar: røde! »Vil I nu gøre nar af mig?« råbte Begtrup ophidset og forlod skolestuen. Gøre nar ville hverken den pågældende eller de andre, så den lille elevflok sad som lamslået og turde knap more sig over komikken.

Ved eftermiddagskaffen i den private spisestue kunne Begtrup være hyggelig, men han kunne ikke altid afværge, at der opstod en trykkende tavshed, fordi vi to unge lærere og de voksne børn af huset,

som var til stede, følte os ufri, hvor meget han end udfoldede sin kammeratlighed over for »knægtene«, som vi to blev kaldt. Fru Begtrup nøjedes i reglen med nogle få sarkastiske bemærkninger, som af og til var rettet mod min mangel på afgjorthed i de spørgsmål, der kom på tale. En sådan tøvende usikkerhed var hendes resolutte natur imod og blev lagt mærke til som en modsætning til Karl Nielsens sikkerhed, der helt var efter hendes smag.

Det virkede befriende, når Helge Hostrup kom til stede. Han var holdt op som højskoleforstander i Vejlby og havde sammen med sin kone og et par voksne børn bosat sig tæt ved Frederiksborg Højskole. Hostrup var omtrent jævnaldrende med Begtrup og var hans omgangsfælle fra tidlig ungdom. Han havde efter flytningen fået foredragstimer på Frederiksborg. – – –

For mig var undervisningen på »Vinduet i vest« særlig spændende. Jeg brugte de to ugentlige timer til en gennemgang af dansk åndslivs historie fra reformationstiden til det 19. århundrede. – – –

Efter en redegørelse for den lutherske reformation, humanismen og renæssancen gik jeg over til at tale om Niels Hemmingsen, Tycho Brahe og Anders Vedel. Jeg førte derefter de tre linier, som de hver for sig grundlagde: den kirkelige, den humanistiske og den folkelige, frem gennem de følgende tre århundreder, prøvede på at vise, hvad der lå i dem, påpegede deres indbyrdes forbindelse og deres afhængighed af tilsvarende udenlandske åndsstrømninger. Eleverne udarbejdede enkelte stile eller små afhandlinger, og jeg søgte at få samtaler om emnerne i gang.

Begtrup viste denne undervisning stor interesse og opmuntrede ved venlige bemærkninger om den og om mit øvrige arbejde. Han gav sig også tid til at tale med mig om sit eget arbejde med Grundtvigs efterladte papirer, og han indbød mig til at se ind til ham og hans familie om aftenen, når jeg havde tid.

Denne venlige indbydelse efterkom jeg ikke. Hvilket var uhøfligt og forkert. Men der var ikke den naturlige og nære forbindelse mellem skolearbejdet og forstanderens hjemliv som i Ollerup, og jeg følte mig ikke i stand til at overvinde afstanden. Det var vel bondedrengen, der manglede mod og evne til at omgås de »fine«. I alt fald: jeg kom aldrig det begtrupske hjem på nærmere hold. Men jeg begyndte at forstå, at denne afstand ville vanskeliggøre min varige tilknytning til skolen. Det ville blive svært for mig at slå rod og blive hjemme på Frederiksborg, hvor meget jeg end følte mig åndeligt beslægtet med skolens forstander. – – –

Som det var aftalt fra begyndelsen, blev jeg på Frederiksborg under sommerskolen. Sommeren forløb som én stor fest. Jeg fik lejlighed til at lære den herlige nordsjællandske natur at kende. Grib skov fortryllede mig aldeles. Lidt mere lejlighed blev der også til at få et ind-

tryk af egnens befolkning. Den mødte bl.a. godt op ved det såkaldte Fruebjergmøde, som Begtrup hver sommer lod afholde i skoven. Han søgte på forskellige måder at samle kulsvierne, som han kaldte dem. Det var således ham, der havde stået bag ved oprettelsen af frimenigheden.

Dens præst var Niels Dael, Liselund ved Slagelse. Han holdt gudstjeneste en gang om måneden, og det var en god oplevelse at deltage i dem. Dael og Begtrup var venner, og der var fest over hjemmet, når vennen kom. Selv fru Begtrups ansigt blev mildere. Der var for øvrigt mere lighed mellem hende og Dael end mellem de to mænd. Hos Niels Dael var natur og ånd lige umiddelbart til stede. I den henseende mindede han om Jakob Knudsen, der også var Begtrups ven. Begtrup trængte til sådanne stærke og frodige naturer at søge næring hos, fordi han måtte kæmpe mod en vis goldhed og mangel på oprindelighed hos sig selv. Han værdsatte Niels Daels forkyndelse højt for dens personlige selvstændighed. Dael forkyndte Kristus – ikke bare kristendom. Han talte ikke for, men til kirkegængerne. »Ja, det ved du da, Begtrup,« kunne han sige i en prædiken.

Enkelte gange forrettede Helge Hostrup tjenesten i frimenighedskirken, og da var det også godt at være i kirke. Der var en egen, tydeligvis tilkæmpet, personlig glød bag hans forkyndelse. Han blev få år senere sognepræst på Sjælland og fik i den stilling nogle gode år. Også Begtrup holdt somme tider gudstjeneste. Men det meget intellektuelle og det bevidst tilrettelagte, som nogenlunde kunne tåles i foredragene, skadede ham som prædikant.

Men han var en stor højskolemand, og jeg skylder ham meget. Der var en nær indre forståelse mellem os. Da jeg igen var kommet til Ollerup, var han engang taler ved skolens efterårsmøde. En af mødedagene holdt jeg foredrag ved formiddagsmødet, hvor Begtrup var til stede. Da vi gik ud af foredragssalen, sagde han til mig: »Det er altid, når jeg hører dig tale, som var det talt lige ud af mit hjerte.« Jeg svarede: »Det er ikke så mærkeligt, for jeg har lært meget af det, jeg siger, af dig.« »Nej, nej, sådan var det ikke ment,« sagde han og var rørt, da han på sin mumlende måde sagde nogle flere venlige ord.

Da sommereleverne var rejst fra Frederiksborg, kom en stor flok københavnere for at være »otte dage på højskole«. Disse ferieophold for byboere var påbegyndt af Frederiksborg Højskole, og det var tydeligt, at Begtrup nød samværet. Han ville lære disse »højskolefremmede« at leve »sådan et kønt åndeligt liv, som vi lever«. Han tog københavnerne med storm. De syntes om hans kammeratlige væremåde og jublede over hans morsomheder, kunne også være rørt til tårer over hans foredrag om Grundtvig, Kold og Peder Larsen Skræppenborg. – Helge Hostrup havde samme evne til at tage københavnerne, både ved foredrag og oplæsning.

Min opgave var at følge disse ældre, men meget modtagelige »elever« på ture og svare på deres mange spørgsmål om højskolelivet.

Hermed var min tid på Frederiksborg forbi – – –

Begtrups søn, Frederik, kom denne sommer hjem fra Amerika, og han skulle være lærer ved vinterskolen. Det forlød, at Begtrup håbede at få ham til efterfølger, hvad han også fik nogle få år efter. Ingen ytrede noget ønske om, at jeg skulle rejse fra skolen, men jeg havde ikke smidighed til at gå ind i familiemønstret, sådan som et fortsat samarbejde ville kræve.

Jeg skrev til Bækhøj om sagen – en lille kende flov – og fik let en aftale om at vende tilbage som lærer ved Ollerup Højskole – med timer ved gymnastikhøjskolen – fra 1. november.

Peder Bukh.

Vinteren 1913-14

På ældrekurset sidste sommer deltog Jeppe Fogtmann, 87 år gammel, ældste deltager og stadig blandt de friskeste. Han berettede bl.a. om sin højskolevinter 1913–1914 (se billede s. 73!).

– Hvorfor tog du på højskole, og hvorfor på Frederiksborg? – Skal jeg være ærlig, sagde han med et blink i øjnene – så var det faktisk for at lære noget mere dansk og regning. – Hvad husker du bedst? – Det er Begtrups foredrag, ja, også Ole Jensens om bibelhistorie og Fr. Nørgaards om den franske revolution. Uhrskov var glimrende til dansk – han havde, hvad man kaldte »elite-holdet«; men han snakkede nu meget om georgeisme (grundskyld).

– Husker du en morsom episode? – Ja, jeg har ofte fortalt om, hvordan vi havde lov til at »tumle« os i blå skolestue (nuværende gule). Vi red »høj hest«, og så gik det ud på at rive de andre ned. En aften kom vi til at vælte den øverste del af kakkelovnen ned. Sikken et postyr! Overdelen var meget varm at tage på; men det hjalp lidt, at jeg tidligere havde arbejdet som smed. – Et virkeligt problem havde vi den vinter, idet en af eleverne blev sendt hjem på grund af drikkeri.

Jeppe Fogtmann kunne også fortælle, at han fik sit højskoleophold gratis mod at fyre op i kakkelovnene i skolestuerne om morgenen og så holde dem ved lige dagen igennem.

seb

Fra keramikkælderen.

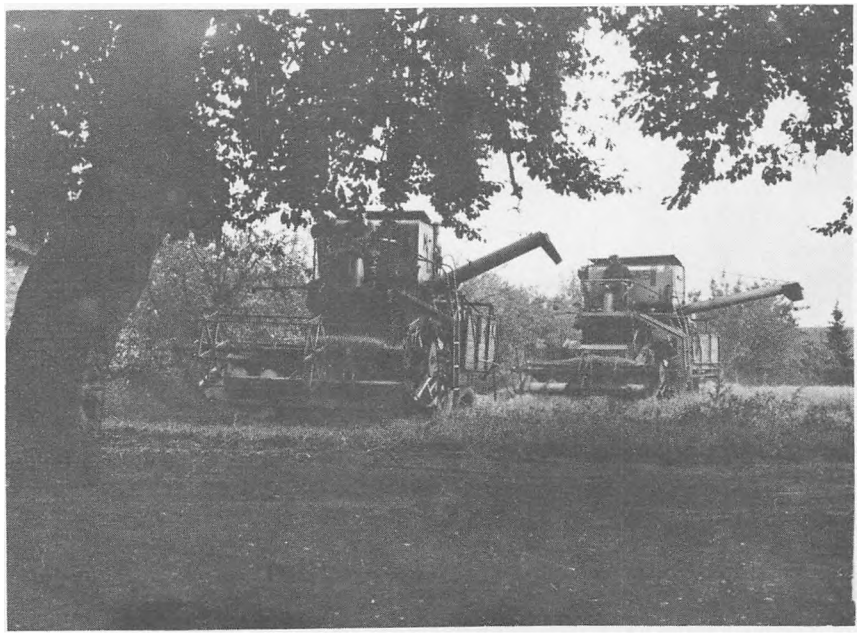

Stordriftens fordele: højskolens landbrug.

Elevliste

Forårsskolen 1978

Agerup, Torsten, Gersonsvej 14, 2900 Hellerup.

Andersen, Esther, Hovedgaden 51, 3220 Tisvildeleje.

Andersen, Jutta Røber, Tværvænget 11, 2750 Ballerup.

Andersen, Lene Riis, Kådhøjvej 9, 8530 Hjortshøj.

Arqe, Karola, 3980 Scorebysund, Grønland.

Baisner, Kirsten, Cumberlandsgade 1, 3. th., 2300 Kbh. S.

Balleby, Ivan, Ålykkegade 24, 6000 Kolding.

Bergsmark, Harriet, Ringv. 35, 1370 Asker (Norge).

Berthelsen, Kirstine, Blok T, nr. 102, Tuapanguit, 3900 Godthåb (Grønland).

Bjerre, Marianne, Holmesvinget 6, st. th., 8270 Højbjerg.

Brand, Christian Lehn, Maglegårdsallé 86, 2860 Søborg.

Baagøe, Paul-Erik, 16-Rue Hoffet, 68110 Illzach (Frankrig).

Christensen, Jan Roger, Rentemestervej 38, 4. tv., 2400 Kbh. NV.

Deacon, Michael Geoffery, Sct. Laurentiivej 80, 9990 Skagen (England).

Elkjær, Elsa Margareta, Kyndbyvej 30, Kyndby, 3630 Jægerspris.

Ernst, Anne-Gerda, Hovedgaden 13, 7260 Sdr. Omme.

Friis, Jens Gregers, Benniksgård, Rinkenæs, 6300 Gråsten.

Gade, Kirsten Hedegaard, Kampsaxkoll. v. 1913, 2800 Lyngby.

Geisler, Sara, »Korsly«, Bernsdorfflundsallé 70, 2920 Charlottenlund (Grønland).

Ginnerup, Klaus, Tårbæk Studenterkollegium, Tårbæk Strandvej 82, 2930 Klampenborg.

Godtfredsen, Ane Kirsten B. K., Belcolle, Belcolle Allé 8, 2960 Rungsted Kyst (Grønland).

Gonzales, Juana del Carmen del, Grøfthøjparken 165 lejl. 34, 8260 Viby J (Chile).

Gudmundsson, Arnar, Dalbraut 16, Bildudal (Island).

Gunnarsson, Valdimar Smari, Dalbraut 39, Bildudal (Island).

Hansen, Birgitte Juul, Øresundshøj 10 B, 2920 Charlottenlund.

Hansen, Jan, Valmuemarken 7, 2680 Solrød.

Haraldsson, Kristjan Konrad, Bakkaseli v/Vatnsenda, 101 Reykjavik (Island).

Hedman, Åsa, Skogsinstitutet, 84073 Bispgården (Sverige).

Holt, Eva Birgitte, Frederiksborgvej 177, 4000 Roskilde.

Højfeldt, Tine, Bellisbakken 69, 3460 Birkerød.

Jakobsdottir, Sigrun Birna, Kurland 12, 108 Reykjavik (Island).

Jensen, Anders Frænde, Gartnerboligen, Frederiksdalsvej 351, 2800 Lyngby.

Jensen, Henrik Constantin K., Fuglebakkevej 21, 2000 Kbh. F.

Jensen, Jytte, Vaarøvej 22, Tåsinge, 5700 Svendborg.

Jensen, Kim Dennis, Lyngens Kvarter 34, 1., 7400 Herning.

Jensen, Lisbeth Bohmann, Tamsborgvej 13, 3400 Hillerød.

Jensen, Pernille, Blichersvej 119, st., 3000 Helsingør.
Jensen, Ulla Lund, Lundgærdet 11, 3., 2720 Vanløse.
Johansen, Høgni, Tåregårdsvej 33, 2750 Ballrup.
Jonsdottir, Asta, Laugabol 401, Laugaboli Nauteyrarhr (Island).
Juul, Michael, Bakkegade 9, kld., 3400 Hillerød.
Jørgensen, Karin Smith, Helgerødgaten, 1500 Moss (Norge).
Jørgensen, Søren Schønberg, Kalvehavevej 4, 3400 Hillerød.
Kalender, Mehmet, Vognmandsmarken 79, st. th., 2100 Kbh. Ø.
Kjøbmand, Patricia, 5538 Balboa Drive, Oakland, California (USA).
Kleist, Bebiane Sørine, Majavej 357, 3920 Julianehåb.
Klich, Jane Yvonne, Tinghusvej 98, 4900 Nakskov.
Kristensen, Bent Harry, Fiilsvej 7, 7500 Holstebro.
Kronborg, Charlotte, Københavnsvej 24, 3400 Hillerød.
Kruse, Inger Marie, Vesterhedevej 40, 7250 Hejnsvig.
Krzyzanowska, Ewa, Kisumparken 69, 1. th., 2660 Brøndby Strand (Polen).
Kulinsky, Barbara, Büchnerstr. 5, 2059 Bröthen (Tyskland).
Kulnik, Tina, Markskellet 1, 2720 Vanløse.
Kupari, Ulla Birgitta, Pl. 203, 840 73 Bispgården (Sverige).
Laursen, Ib, Fafnersgade 7, 2. tv., 2200 Kbh. N.
Lorentzen, Lillian, Engsvinget 3 E, 3400 Hillerød.
Madsen, Henrik, Sirgræsvej 67, 2770 Kastrup.
Melgaard, Teddy, c/o Keld Lampert, Voksdrupgårdsvej 5, 3230 Græsted.
Midtiby, Søren Christen, Søtangevej 1, 6950 Ringkøbing.
Moczulski, Lech, Hørhuskollegiet, vær. 332, Brydesallé 23, 2300 Kbh. S. (Polen).
Mogensen, Dorte Bente, Hillerød Børne- og ungdomspension, Lindevej 3, Hillerød.
Morozumi, Nobuyuki, Sundbyvestervej 40, 2300 Kbh. S (Japan).
Mortensen, Joan Sussi, Dalslandsgade 8 C – 809, 2300 Kbh. S.
Munck, Marianne, Rødtjørnevej 23, 3300 Frederiksværk.
Munkholm, Hanne, Ålholmparken 10. vej 6, 3400 Hillerød.
Munksbøl, Lena, Pianovej 12, Asserbo, 3360 Liseleje.
Mørkøre, Katrin, Brattalid 18, 3800 Thorshavn, Færørene.
Nielsen, Ane Mette Wiig, »Tjørnegården« st. 403, Holbækvej 106 A, 4000 Roskilde.
Nielsen, Herdis Wilsted, Langerødvej 4, 3480 Fredensborg.
Nielsen, Ivan, Hollændervej 17, 6000 Kolding.
Nielsen, Karin, Akademivej 35, 2800 Lyngby.
Nielsen, Kirsten, Møllebjergvej 12 B, 4220 Korsør (Grønland).
Nielsen, Marianne, Holstebrovej 454, Hvidbjerg, 7800 Skive.
Nielsen, Marianne Brandstrup, Egøgade 10, 1. th., 4220 Korsør.
Nielsen, Wivi, J. Patursonargøta 73, 3800 Thorshavn, Færøerne.
Nørgård, Michael, Borrevejlevej 20, Gevninge, 4000 Roskilde.

Nørholm, Inger Marie, Krude Mølle, 8654 Bryrup.
Olsen, Astrid, Nunguak 20, 3911 Holsteinsborg (Grønland).
Olsen, Benedikte, Nr. Boulevard 3, 4800 Nyk. F.
Olsen, Birgitte Gjerløff, Enghavegårdsvej 29, 3400 Hillerød.
Olsen, Elisabeth, Johs. Dorfsvej 83, 3950 Egedesminde (Grønland).
Olsen, Inge Merete, Ålekistevej 54, 3250 Gilleleje.
Olsen, Jan, Toftevænget 19, 2635 Ishøj.
Ottesen, Liss, Skovvej 14, 1., 3000 Helsingør.
Papier, Renata, Øresundskollegiet, Dalslandsg. 8, D 604, 2300 Kbh. S (Polen).
Pedersen, Anne Blaabjerg, Ny Holstedvej 21, 4700 Næstved.
Pedersen, Tinna B., Bueparken 18, 2750 Ballerup.
Pedersen, Ulla Holm, Byengen 141, 2980 Kokkedal.
Petersen, Jørgen Vagn, Kalvehavevej 4, 3400 Hillerød.
Persson, Bjarne, Ålekistevej 136, 1., 2720 Kbh. Vanløse.
Pizarro, Arturo Ismael, Jægersborggade 3, 2. th., 2200 Kbh. N (Chile).
Poulsen, Henning Kalsgård, Skivevej 89, 7500 Holstebro.
Poulsen, John, Peter Høeghsvej 906, 3920 Julianehåb (Grønland).
Poulsen, Solveig, Gentoftegade 94, st., 2820 Gentofte.
Rasmussen, Elisabeth, Brendstrupvej 2 B, 3., 8200 Århus N.
Rasmussen, Helle Wahlgreen, Brunevang 46, st. mf., 2700 Brønshøj.
Rasmussen, Lene Risager, Roligheds vej 27, V. Åby, 5600 Fåborg.
Rea, Malcolm Francis, Wesselsgade 19, 2. tv., 2200 Kbh. N (Australien).
Rosenkilde, Dunja, Maglemosevej 4 B, 2950 Vedbæk.
Rothrock, Nicole, 4208-121, St. Edmonton Alberta (Canada).
Schack, Anna Sofie, Næstvedgade 25, 2., 2100 Kbh. Ø.
Siegstad, Mette, Sanerut 10, 3950 Egedesminde (Grønland).
Sigurdsson, Ragnar, Flakagata 21, Reykjavik (Island).
Simonsen, Jes Speggers, Miang Bygade 13, 6400 Sønderborg.
Smith, Dorman Justice, Traverbanevej 7, 2920 Charlottenlund (USA).
Starich, Simon, Anders Olsensvej B 36, 3920 Julianehåb (Grønl.).
Starcke, Anne-Vibeke, Vejporten 95, 2800 Lyngby.
Svendsen, Palle, Kulsviervej 17, 3400 Hillerød.
Søndergård, Søren Juncker, Rs. Nielsensvej 24, Særslev, 5471 Søndersø.
Sørensen, Mette, Solsortvang 8, 3450 Allerød.
Tejblum, Marek, Nørrebrogade 247 th. 2., 2200 Kbh. N.
Vahl, Krista, Punkthusvej blok A nr. 3, 3921 Narssaq (Grønland).
Veng, Michael Rodkilde, Elstedhøj 28, 8520 Lystrup.
Verdich, Lars Peter, Præstetoften 8, Ø. Egesborg, 4735 Mern.
Vilhelmsen, Kaj Anders, Bøllemosegyden 101, 5491 Blommenslyst.

Worup, Helle Bjørn, Tjørnevej 8, 9560 Hadsund.
Øhrn, Espen, Storengveken 61 B, 1320 Stabekk.

Efterårskolen 1978

Andersen, Joan K., Hovedgaden 51, 3220 Tisvildeleje.
Andersen, Mads Ole, Dannevirkegade 8, 3. tv., 1763 Kbh. V.
Andreassen, Helle, Marstrandsgade 13, st., 2100 Kbh. Ø.
Benewa-Badu, Lawrencia, c/o N. P. Munk, Middelfartvej 59, 5492 Vestbjerg (Ghana).
Berthelsen, Kirstine, c/o Joh. Martinsen, Imeqv. 182, 3912 Sukkertoppen (Grønland).
Bjelke, Kim Poul, Klakkebjerg 35, 2750 Ballerup.
Bjerregaard, Marlene, M. P. Jensensvej 20, 3550 Slangerup.
Brandt, Hansine, Tipitoq 18, 3950 Egedesminde (Grønland).
Branner, Karin Pio, Skjoldagervej 86, 2820 Gentofte.
Bæk, Lisbeth, Islandshøjparken 31, 2990 Nivå.
Christensen, Benedikte Roland, Smakkegårdsvej 33, 2820 Gentofte.
Cordua, Hans-Åge Munk, Årsballevej 31, 3700 Rønne.
Damm, Asmus Johannsen, Ladegårdsvej 6, 6382 Tørsbøl.
Fischer, Jan, Hillegom Allé 3, 2791 Dragør.
Frandsen, Lennart, Femkanten E 8, 2630 Tåstrup.
Gissel, Pernille, Bakkegade 21, bol. 10, 3400 Hillerød.
Gotfredsen, Nuka, Strandgade 46 1., 1401 Kbh. K. (Grønland).
Handberg, Tina Gudrun, Lucernevej 35, Carlsro, 2610 Rødovre.
Hansen, Anne, Enghaven 6, Pilegården, Uvelse, 3550 Slangerup.
Hansen, Bente Norlin, Stenfeldtsvej 13, 3000 Helsingør.
Hansen, Berit, c/o Henning Ritz Andersen, Engblommevej 11, 2400 Kbh. NV.
Hansen, Gunver Egedal, Norasvej 44, 2., 2920 Charlottenlund.
Hansen, Hanne, Søbyvej 56, 2650 Hvidovre.
Hansen, Jeanette Gitte, Strandboulevarden 90, 4. nr. 1, 2100 Kbh. Ø.
Hansen, Lars Leo, Sct. Hans Gade 27, 4000 Roskilde.
Hansen, Lisbet, Strandlystvej 33, 5330 Munkebo.
Hansen, Margit Brandt, Guldstubvej 10, Vigsnæs, 4862 Guldborg.
Hansen, Peter, Egedalsvænge 13, 2. mf., 2980 Kokkedal.
Hansen, Signe, Hømvej 2, 6760 Ribe.
Hansen, Susanne Nyborg, Hillerødholmsallé 75, st. tv., 3400 Hillerød.
Harild, Elna Rønne, Gudhjemvej 67, 3760 Gudhjem.
Helling, Emilie Joy, Pri Webster, Minnesota 55088 (USA).
Hoogh, Simone de, Laarweg 7, Bennekom, Gelderland (Holland).
Hørdum, Stig Henrik, Søllerødgade 37, 1. th., 2200 Kbh. N.
Iversen, Hanne, Gammelvold 12, Vejerslev, 7980 Vils.

Jakobsen, Claus Ringgaard, Ndr. Parkvej 25, 3200 Helsinge.
Jensen, Elisabeth, Jyllingevej 27, 2. th., 2720 Vanløse.
Jensen, Hansigne, Arsuk, 3940 Frederikshåb (Grønland).
Jensen, Karin Marion, Parcelvej 6, 2670 Greve Strand.
Jespersen, Johnny, Dalegårdsvej 10, Olsker, 3770 Allinge.
Jessen, Erna M. Holsteen, Bovlundbjergvej 45, Langelund, 6534 Agerskov.
Joensen, Birgit Ø., Bøgebakken 13 st., 3250 Gilleleje.
Johansen, Agnete, Blok R nr. 309, 3900 Godthåb.
Juhl, Henrik Rothe, Lindehøjvej 11, 3460 Birkerød.
Jørgensen, Kirsten, Vibevej 15, 5300 Kerteminde.
Kirk, Arne Overgaard, Buen 16, 1., 2000 Kbh. F.
Kjellberg, Mark, Udridervej 1, 3400 Hillerød.
Kofoed, Karin Hintze, Kalløkkevej 3, Nyker, 3700 Rønne.
Kreutzmann, Frederik, Gerdap Avquserna 4, 3911 Holsteinborg.
Krogh, Lone Suzanne, Torebyvej 108, 4891 Toreby L.
Lanzky-Otto, Hanne, Frederiksværksg. 147, 3400 Hillerød.
Larsen, Anette Egelund, Lystoftevej 11 A, st. tv., 2800 Lyngby.
Larsen, Lars, Ole Rømersvej 77, Sengeløse, 2630 Tåstrup.
Larsen, Ole Fjelding, Møllemarken 55, 2880 Bagsværd.
Larsen, Tina-Mari Engel, Solvænget 10, Nyker, 3700 Rønne.
Latham, Rachel, 1. Sweyn Place, Blackheath, London S E 3 OEZ (England).
Liljequist, Liselotte, A. F. Beyersvej 20, v. 50, 2720 Vanløse.
Lindholdt, Majbritt, Ericaparken 13, 2820 Gentofte.
Lopez, America Britto, Kanalens Kvarter 180, 1. mf., 2620 Albertslund (Chile).
Lund, Margrethe, Ringvej 994, Box 4, 3920 Julianehåb.
MacDonald, Neil, Striboltsvej 2, Evetofte, 3370 Melby.
Malone, Jean, Lille Strandstræde 12 B, 1254 Kbh. K (Irland).
Mathiassen, Ingrid, Kostskolen, 3913 Angmagssalik (Grønland).
McAuley, Norma, Grønjordskollegiet v. 2609, 2300 Kbh. S (Irland).
Mogensen, Marian Madvig, Årsballeby 51, 3700 Rønne.
Munch, Klaus, Strandlodden 4, 3390 Hundested.
Munkholm, Hanne, Ålholmparken 10. vej nr. 6, 3400 Hillerød.
Munkøe, Bent, Grønjordskollegiet v. 6817, 2300 Kbh. S.
Møller, Jakob, Legbjerggård 9, V. Sottrup, 6400 Sønderborg.
Nielsen, Helle Kjær, Horsbred 155, Vallensbæk, 2620 Albertslund.
Nielsen, Marianne Bundgaard, Store Møllevænget 13, 4000 Roskilde.
Nissen, Marianne, Øresundsvej 37, 2. tv., 2300 Kbh. S.
Nissen, Sara, Tybjergvej 2, 2720 Vanløse.
Olesen, Astrid Elisabeth, Overbyvej 24, 6775 Døstrup.
Olesen, Ole W., Christoffers Allé 69, 2800 Lyngby.
Olsen, Peter Finn, Krashavevej 4, 3782 Klemmensker.

Pedersen, Birgit Byskov, Idum Kirkevej 1, 7500 Holstebro.
Pedersen Preben, Marstrandsgade 13, st., 2100 Kbh. Ø.
Pedersen, Ruth Søholm, Vesterbrogade 96, 3250 Gilleleje.
Petersen, Hanne Bystrup, Ullitshøjvej 50, 9640 Farsø.
Petersen, Karl Hans Johan, J. Berthelsensvej B 557, 3940 Paamiut (Grønland).
Petersen, Lars Haagen, Jernbanegade 9, 4660 St. Heddinge.
Poulsen, Gitte Moosmann, Kettegårdsallé 14, 2650 Hvidovre.
Poulsen, Jona Maria, Graastein, 3800 Torshavn (Færøerne).
Raunwe, Sys, Tommestrupvej 15, 4600 St. Heddinge.
Reinhardt, Annette, Sølyst Allé 5, 2660 Brøndby Strand.
Rosenstjerne, Peter Wedel, Møllebakken 14, 3400 Hillerød.
Sandin, Rikke, Sejrøgade 14, st. th., 8000 Århus C.
Schjørring, Karen, Loranstationen Frederiksdal, 3920 Julianehåb (Grønland).
Siddiqui, Mohamid, Gustav Johannsensvej 56, st., 2000 Kbh. F (Pakistan).
Simonsen, Ulla Holm, Hestehavevej 15, 5792 Årslev.
Sørensen, Beate Rask, Kræmmergade 6, 6800 Varde.
Sørensen, Carsten Thorup, Strandvejen 28, 3., 5800 Nyborg.
Thomsen, Tove Højer, Gestenvej 36, 6600 Vejen.
Tittussen, William, Blok 5, nr. 209, 3900 Godthåb (Grønland).
Venegas, Manuel Jaime Henriques, Bækgården 6, 2. th., 2620 Albertslund (Chile).
Villumsen, Pia Falkenberg, Vildrosevej 15, 3500 Værløse.

18 års valgret.

Netop nu

er det den 30. oktober. De sidste linier til årsskriftet skrives, og vi håber, at årbogen må være fremme i pæn tid inden jul.

November-eleverne er ankommet i eftermiddags, en enkelt er dog forsinket et par dage. Elevtallet er nu 97. Vi glæder os over tilslutningen og ser frem til fortsat godt arbejde på efterårsskolen og på forårsskolen.

Måtte det blive et godt kursus, ikke kun på overfladen, men også i dybden, så både elever og vi lærere må nå en højere grad af forståelse, end vi hidtil har haft – af os selv, af det nære og fjerne samfund samt af højskolens rolle i dag og i morgen.

Alle kender det gamle ordsprog: Rom blev ikke bygget på en dag. Piet Hein udtrykker den samme tanke i et gruk, der hedder T.T.T.:

Når man føler hvor lidet
man når med sin flid,
er det nyttigt at mindes, at
Ting Tar Tid.

Fra alle på skolen ønsker vi hver enkelt af jer
Glædelig jul og godt nytår!

Agnete og Svend Erik Bjerre.

T-shirt

Gennem flere år har eleverne foreslået, at vi skulle fremstille en T-shirt for GHF. Forslag blev indkaldt, heraf nogle særdeles fantasifulde. Efter et par »konkurrence«-omgange standsede vi ved et udkast, produceret af Marjorie Philipsen, timelærer i keramik. GHF T-shirt kan købes for 25 kr.

Billedfortegnelse

Tegningen side 6 er af Robert Storm Petersen (1937). Træsnit s. 11 findes i bog fra 1532 på Det kgl. Bibliotek. Reklametegningen s. 22 stammer fra DR's bog »to køn, ét samfund« (s. 53). Tegning s. 29 er af Leon Simonsson (1978). Tegning s. 39 af anonym kunstner fra 16. århundrede. Radering s. 49 og træsnit s. 51: Emil Petersen. Timeplan er gengivet s. 55. Billeder fra skuespillet Tre høje Hatte: Kristjan Haraldsson (s. 59). Foto af undervisning under åben himmel: J. Rubæk Hansen (s. 61). Foto s. 63 fra Isaberg og s. 65: Bent Jakobsen. Udsnit af 25 års jubilarer (s. 66): Nis Kr. Nissen. Side 68: øverst: Bent Jakobsen, nederst: Robert Rawson. Foto s. 71: Richter-Friis. Side 73 foto: Sv. Erik Bjerre. Foto s. 77: Robert Rawson. Side 82: Karsten Bjerre. Foto s. 88: Gitte Nielsen. Side 90: Bent Jakobsen. Fotos s. 96: 2 øverste: Marjorie Philipsen, nederste: Robert Rawson. Side 102 foto: Bent Jakobsen. Side 103 foto: Steen Wrem.